

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

**KARAÇAY-MALKARCADA “ALMAK” VE “VERMEK”
FİİLLERİNİN ANLAMSAL ALANLARI**

Anastasiia KRAINIUCHENKO

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KARAÇAY-MALKARCADA “ALMAK” VE “VERMEK” FİİLLERİNİN ANLAMSAL
ALANLARI

Anastasiya KRAINIUCHENKO

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

ÖZET

KRAINIUCHENKO, Anastasiia. *Karaçay-Malkarcada “Almak” ve “Vermek” Fiillerinin Anlamsal Alanları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Bu çalışma, Karaçay-Malkarcadaki “алырҕа” (almak) ve “берире” (vermek) fiillerinin anlamsal alanlarının özelliklerini ele alır. Bu fiiller anlamsal zıt anlamlı kelime (İng.: relational antonym) olup çok eskidir. Çalışmada bu kavramların anlamsal alanları betimlenmiş ve yan anlamları arasındaki anlamsal ilişkiler örneklerle verilmiştir. Fiiller, kod kopyalama kuramı açısından da incelenmiştir.

Çalışmada fiiller anlamsal bir kategori olarak değerlendirilir. Almak-vermek kavramlarına ait anlamsal alanları oluşturmak için fiillerin konusal anlambilimsel sınıflandırması yapılmıştır. Çalışmada bu konuda en çok iki kuramdan yararlanılmıştır. Birincisi Ch.Fillmore’un Çerçeve Anlambilimi’dir. Ona göre bir insanın zihninde kullanabileceği her kelime için senaryoya benzeyen basit çerçeveler vardır. Çerçeveler, bir cümle veya kelimeyi anlamak için konuşurun bilmesi gereken ön bilgiler, yani önvarsayımdır. Kullanılan ikinci kuram A. Mustayoki’nin İşlevsel Sözdizimidir. Bu kuram çerçevesinde her fiille ilgili önvarsayımlar, yani olası roller konuşurun bakış açısından gösterilmiştir. Mesela “mektup almak” anlamsal yapısı daima mektubu gönderen Eden, onu alan Deneyimci ve yüklemlemeye dahil olan Etkilenen’i (mektup) içerir.

Kıpçak dili olan Karaçay-Malkarcayı araştırmamızın sebebi, bu dil konuşurların 13. yüzyıldan beri Kafkasya’da yaşayıp Kafkas dilleri ve Rusça ile yoğun bir dil temasında bulunmasıdır. Bu, “almak” ve “vermek” kavramlarının bu bölgedeki gelişimini takip etme fırsatını verir. Araştırma sonucunda “almak” fiilinin Karaçay-Malkarca konuşurların zihinsel sözlüklerinde “istemek”, “bir eylemi deneyimlemek”, “kabul etmek”, “başlamak”, “değişmek”, “kopyalamak”, “bitirmek” kavramlarına bağlı olduğu; “vermek” fiilinin ise “etkilemek”, “izin vermek”, “sağlamak”, “yayınlamak”, “başlatmak” gibi kavramlarla bağlantılı olduğu ortaya çıkmıştır.

Kafkasya Savaşı’ndan itibaren Karaçay ve Malkarların hayatları Rusçayla bağlantılıdır. Bundan dolayı “almak” ve “vermek” fiilleri doğal olarak Rusçadan etkilenmiştir. Etkilenme derecelerini öğrenmek için L. Johanson’un kod kopyalama modelinden yararlanıldı. Modele göre sosyal açıdan baskın olan bir dilden (B) baskın olmayan bir dil (A) bir anlamsal yapıyı genel (tamamıyla alarak), seçilmiş (yapının bir veya birkaç özelliğini kopyalayarak) veya karışık olarak kopyalayabilir. Bu modele göre Karaçay-Malkarcada “almak” ve “vermek” anlamsal alanlarındaki yapıların %37’inin Rusçayla etkileşim sonucunda ortaya çıktığı, dolayısıyla Karaçay-Malkarcanın büyük oranda Rusçadan etkilendiği belirlenmiştir.

Çalışmada, Karaçay-Malkarca üzerine ilk defa İşlevsel Sözdizimi, Çerçeve Anlambilimi ve Lars Johanson'un kod kopyalama modeli uygulanmış, "almak-vermek" anlamsal alanları ortaya konulup incelenmiş ve dil ilişkileri sonucunda ilgili fiillerin Rusçadan etkilenme derecesi belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Anlambilim, Karaçay-Malkarca, anlamsal alan, kod kopyalama, dil ilişkileri, anlamsal fiil sınıflandırması

ABSTRACT

KRAINIUCHENKO, Anastasia. *Semantic Fields of Verbs “To Take” and “To Give” in Karachay-Balkar*, Master Thesis, Ankara, 2021

This study deals with the semantic fields of the verbs “алырҕа” (to take) and “берирге” (to give) in Karachay-Balkar. The main concepts expressed by these verbs, which are relational antonyms, are very old. The semantic fields of these concepts are described and kinds of connotations they have are given with examples in terms of semantic relations. Related verbs used in Karachay-Balkar were also examined in terms of code copying theory.

In study verbs are considered as a semantic category. In order to create the semantic fields of the concepts of giving and taking, was made thematic semantic classification of the predicates. Two types of it were used in our study. The first one is Ch.Fillmore's theory of Frame Semantics. According to him, there are simple scenario-like frameworks for every word to be used in the human mind, and there are all possible semantic roles and participants in it. Frames are presuppositions. The second theory is Functional Syntax by A. Mustayoki. Within the framework of this theory, each predicate is shown from the speaker's point of view with their possible roles. For example, in the semantic structure of "receiving a letter" there is always an Agent who sends the letter, an Experiencer who receives it, and the Affected (letter) incorporated to the predicate.

The research of Karachay-Balkarian is needful because its speakers have been in intense language contact with Caucasian and Russian languages since the 13th century. Such a language contact gives an opportunity to follow how the concepts of "take" and "give" have developed in Caucasus region. As a result of our study was shown that the verb "to take" in Karachay-Balkarian is related to the concepts of "wanting", "experiencing an action", "accepting", "starting", "changing", "copying", "ending"; the verb “to give” is connected with concepts such as “influence”, “allow”, “provide”, “publish”, “initiate.”

Since the Caucasus War, Karachays and Malkars are in close contact with Russian language. “Алырҕа” and “берирге” verbs were naturally influenced by Russian language as well. L. Johanson's code copying model was used to find out how much these structures were influenced. According to the model, a semantic structure from a socially dominant language (B) to a non-dominant language (A) can copy a semantic structure in general (by taking in all), selectively (by copying one or more features of the structure), or mixed way. According to this

model, 37% of the structures in the semantic fields of "to take" and "to give" in Karachay-Balkar emerged as a result of interaction with Russian.

In the study, Functional Syntax, Frame Semantics and Lars Johanson's code copying model were applied for the first time on Karachay-Balkarian, the semantic areas of "give and take" were revealed and examined, and the degree of influence of the related verbs from Russian was determined as a result of language contact.

Keywords

Semantics, Karachay-Balkar, Turkic, semantic field, code copying, language relations, semantic verb classification

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER	4
1. 1. KARAÇAY-MALKARLAR	4
1. 2. KARAÇAY-MALKARCANIN TÜRK DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ	6
1. 3. KARAÇAY-MALKARCA YLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR	7
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2. 1. SÖZCÜKSEL ANLAMBİLİMİN GELİŞİM AŞAMALARI	12
2. 2. YÜKLEMCİLLERİN ANLAMBİLİMSEL SINIFLANDIRMA TÜRLERİ	14
2. 3. ANLAMSAL ALAN SINIFLANDIRMA ÇALIŞMALARİ	16
2. 4. KONUSAL SINIFLANDIRMA ÇALIŞMALARİ	18
3. BÖLÜM: ÇÖZÜMLEMENİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	23
3.1. İSİMSEL (ÖZNE, NESNE, TÜMLEÇ OLABİLEN) ÖGELERİN ANLAMSAL/ TEMATİK TÜRLERİ:	26
3.2. YÜKLEMLEME (CÜMLEDE YÜKLEM OLABİLEN) ÖGELERİN TÜRLERİ:	28
4. BÖLÜM: "ALMAK" KAVRAMININ ANLAMSAL ALANI	31
4. 1 EDİNMEK/ SAHİP OLMAK	33
4. 1. 1. Zorla Elde Etmek	35
4. 1. 2. Geçici Kullanım İçin Almak	37
4. 1. 3. Kopyalamak	39
4. 1. 4. Ulaştırılmak	41
4. 1. 4. 1. Bir Eylemin Sonucunda Etkilenen'i Almak	43
4. 1. 4. 2. Karşılığında Edinmek	46
4. 1. 4. 3. Etkileşimde Bulunmak	48

5. 1. 4. 4. Değerlendirilmek	50
4. 1. 5. Etkilenmek	52
4. 1. 6. Kabul Etmek	56
4. 1. 7. Yapmaya Başlamak	58
4. 1. 7. 1. Değişime Uğramak	61
5. 1. 7. 2. Bir Eyleme Hazır Hale Gelmek	63
4. 1. 8. İstemek	64
4. 2. AYIRMAK	66
4. 2. 1. Etkilemek	67
4. 2. 2. Bir Şeyi Katmak, Dahil Etmek	68
5. 2. 2. 1. Göze Almak	69
5. 1. 2. 3. Bir Durumu Bitirmek	70
5. BÖLÜM: "VERMEK" KAVRAMININ ANLAMSAL ALANI	72
5. 1. ULAŞTIRMAK	74
5. 1. 1. Geçici Kullanım İçin Vermek	76
5. 1. 2. Soyut Bir Şeyi Ulaştırmak	78
5. 1. 3. Karşılığına Vermek	80
5. 1. 3. 1. Yararlanıcı Eyleminin Karşılığına Ulaştırmak	82
5. 1. 3. 2. 1. İzin Vermek	88
5. 1. 3. 3. Etkileşimde Bulunmak	89
5. 1. 4. Etkilemek	91
5. 1. 4. 1. Sağlamak	95
5. 1. 4. 2. Hareketi Başlatmak	97
5. 1. 4. 2. 1. Görevlendirmek	99
5. 1. 5. Kaynağı Olmak	100
5. 1. 6. Bilişsel Etkinlikte Bulunmak	101
6. BÖLÜM: KOPYALAMALAR	103
6. 1. RUSÇA İLE KARAÇAY-MALKARCANIN İLİŞKİLERİ	103
6. 2. LARS JOHANSON'UN KOD KOPYALAMA MODELİ	104
6.3. ANLAMSAL ALANLARDAKİ KOPYALAMALARA GENEL BİR BAKIŞ	106
6. 4. "ALMAK" ANLAMSAL ALANINDA RUSÇADAN KARAÇAY- MALKARCAYA YAPILMIŞ KOPYALAMALAR	108

6. 4. 1. Seçilmiş Kopyalar	108
6. 4. 1. 1. Взять/ Брать [Vzyat'/ Brat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar	108
6. 4. 1. 2. Забрать/ Забирать[Zabrat'/ Zabirat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar	109
6. 4. 1. 3. Получить/ Получать [Poluçit'/ Poluçat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar	110
6. 4. 2. Karışık Kopyalar	111
6. 4. 2. 1. Взимать [Vzimat'] Fiilli Karışık Kopyalar	111
6. 4. 2. 2. Взять/ Брать [Vzyat'/ Brat'] Fiilli Karışık Kopyalar	111
6. 4. 2. 3. Получить/ Получать [Poluçit'/ Poluçat'] Fiilli Karışık Kopyalar	114
6. 4. 2. 4. Принять/ Принимать [Prinyat'/ Prinimat'] Fiilli Karışık Kopyalar	115
6. 5. "VERMEK" ANLAMSAL ALANINDA RUSÇADAN KARAÇAY-MALKARCA YA YAPILMIŞ KOPYALAMALAR	116
6. 5. 1. Seçilmiş Kopyalar	116
6. 5. 1. 1. Дать/ Давать [Dat'/ Davat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar	116
6. 5. 1. 2. Сдать/ Сдавать [Sdat'/ Sdavat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar	117
6. 5. 2. Karışık Kopyalar	117
6. 5. 2. 1. Выдать/ Выдавать [Vıdat'/ Vıdavat'] Fiilli Karışık Kopyalar ..	117
6. 5. 2. 2. Дать/ Давать [Dat'/ Davat'] Fiilli Karışık Kopyalar	118
6. 5. 2. 3. Отдать/ Отдавать [Otdat'/ Otdavat'] Fiilli Karışık Kopyalar...	121
6. 5. 2. 4. Передать/ Передавать [Peredat'/ Peredavat'] Fiilli Karışık Kopyalar	121
6. 5. 2. 5. Подать/ Подавать [Podat'/ Podavat'] Fiilli Karışık Kopyalar .	122
6. 5. 2. 6. Сдать/ Сдавать [Sdat'/ Sdavat'] Fiilli Karışık Kopyalar	123
6. 6. İKİLİ YAPILAR	124
6. 7. KOPYALANMIŞ YAPILAR HAKKINDAKİ ARA SONUÇ	125
7. BÖLÜM: SONUÇ	127
7. 1 ÇÖZÜMLEME KISMIYLA İGİLİ SONUÇLAR	127
7. 2. KOD KOPYALAMA KISMIYLA İLGİLİ SONUÇLAR	129
KAYNAKÇA	133
EK-1: ORJİNALLİK RAPORU	144
EK-2:ETİK KURULU MUAFİYETİ	146

GİRİŞ

Bu çalışma, Karaçay-Malkarca'daki "almak" ve "vermek" fiillerinin anlamsal alanlarıyla ilgili özellikleri ele almaktadır. Anlamsal alan, bir çekirdek kavrama uzaktan dahi olsa bağlı dilsel unsurların toplamıdır. Bu unsurlar, dil varlığının birimleridir. Kuramsal çerçeveler kısmında bahsedilecek bu alanlar konuşucunun zihninde basit anlamların yan ve zor olanlara doğru nasıl geliştiğini, başka dillerle etkileşim sırasında bu bağların nasıl değiştiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, anlamsal alanlar, bir dil konuşurunun dünyaya bakış açısını göstermektedir. Araştırmalarda çoğunlukla konu olarak sadece bir kelime türü seçilmektedir. "Алыргъа" [alırğa] ve "берирге" [berirge] fiillerinin anlamsal alanları çok eskidir. Onun için bu alanın gelişimini incelemek çok önemlidir. Ayrıca bu fiillerin *bağlamsal zıt anlamlı fiiller* (İng.: relational antonym, Rus.: konversiv) olmasından dolayı beraber değerlendirilmelidir. *Bağlamsal zıt anlamlı fiiller*, aynı eylemi çeşitli bakış açılarından göstermektedir. Buna göre alma eylemi bir alıcının bakış açısından, vermek eylemi ise vericinin bakış açısından gösterilmiştir.

Bu çalışmanın birinci **amacı**, Karaçay-Malkarcadaki "almak" ve "vermek" kavramlarındaki anlamsal alanının çerçevesini betimlemektir. İkinci amaç ise bu anlamsal alanların Rusçadan anlamsal ve biçimsel olarak ne kadar etkilendiğini araştırmaktır.

Tezin kuramsal **çerçevesi**, A. Mustayoki'nin İşlevsel Sözdizimi (Functional Syntax) ve J. Fillmore'un Çerçeve Anlambilimi (Frame Semantics)'dir. Kopyalama bölümünde kullanılmış yöntem ise ve L. Johanson'un kod kopyalama modellerine dayanmaktadır ve yapısal bir niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın **gerekçesi**, Karaçay-Malkarca ile ilgili anlambilimsel çalışmaların neredeyse hiç bulunmamasıdır. Karaçay-Malkarca, Moskova Anlambilim Ekolü tarafından bazı evrensel karşılaştırmalı çalışmalarda örneklem için

kullanılmaktadır (örneğin, E. Rakhilina'nın editörlüğünde 2009'da yayımlanmış "Aquamation. Glagolı dvijeniya v vode"de (Aquamation. Suda hareket fiilleri)). Ancak özellikle Karaçay-Malkarca üzerine bu tür bir çalışmaya raslanmamaktadır. Bu tez, Karaçay-Malkarca üzerine odaklanan ilk örneklerden biri olmasından dolayı önemlidir. Ayrıca internet tarayıcılarında arama sonuçlarından belli olduğu kadarıyla, tezimiz bu alanda bilişsel dilbilimin (İng. Cognitive linguistics) prensiplerini temel almış ilk çalışmalardan biridir.

Tezi hazırlamamızın ikinci **gerekçesi**, Karaçay-Malkarlar'ın çok uzun zamandır çeşitli dillerin konuşulduğu bir bölgede yaşamalarıdır. Kafkasya'da bu Türk dili en çok *lingua franca* olarak kullanılan Rusçadan etkilenir. Rusçadan Karaçay-Malkarca'ya kopyalanmış kelime ve ifadeler hakkında bazı çalışmalar yapılmış olsa da (örneğin, L. H. Misirova'nın "Zaimstvovaniya v karaçayevo-balkarskom yazıke" (Karaçay-Malkarcadaki ödünçlemeler), bu çalışmaların hiçbiri L. Johanson'un kod kopyalama teorisine göre ele alınmamıştır. Ayrıca anlamsal alanlarla beraber değerlendirilen kopyalanma örnekleri, Karaçay-Malkarcanın bu alanlarda Rusçadan etkilenme yüzdesini gösterecektir.

Araştırmamızın bazı **sınırlılıkları** da bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışmayı dağıtmayıp net sonuçları elde etmek üzere sadece fiillerin ele alınmasıdır. Araştırmayı daha da odaklı tutmak için "almak" alanına ait sadece "алырға" [alırğa], "vermek" alanına ise "берирге" [berirge] yardımcı fiilini içeren örnekler değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Başka sınırlılığımız örneklerin kaynaklarıyla ilgilidir. Karaçay-Malkarcanın çalışmamızda kullanılabilecek bir derlemi yoktur. Bu yüzden veriler, çevrimiçi olarak ulaşılabilen iki sözlükten (Karaçay-Malkarca-Rusça ve Karaçay-Malkarca-Türkçe) ve Karaçay-Malkar gençliğini destekleyen Elbrusoid vakfına ait elbrusoid.org sitesinde bulunan kitaplardan derlenmiştir.

Bu tez çalışması 7 bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünü, Karaçay ve Malkarlar'ın tarihlerinden, dillerinden ve Karaçay-Malkarca üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilen "Genel bilgiler" başlıklı bölüm takip eder. Sonraki "Kuramsal çerçeve" bölümünde tezimizin konusu olan bilişsel dilbilim,

anlambilim, sözcüksel anlambilim gibi kavramlar ele alınmaktadır. Burada anlamsal ve sözcüksel sınıflandırma çalışmalarından bahsedilmekte, anlamsal alan kavramı açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümün başlığı “Çözümlemede kullanılan yöntemler” ile ilgilidir. Bu bölümde İşlevsel Sözdiziminin, Çerçeve Sözdiziminin ve kod kopyalama modellerinin tezimizde nasıl uygulanacağı anlatılmaktadır. Oldukça ayrıntılı olan bu bölüm, tezde yapılan çözümleme çalışmasının hangi fikirlere dayanarak yapıldığını açıklamaktadır.

Dördüncü ve beşinci bölümlerde, “almak” ve “vermek” fiillerine ait anlamsal alanlar gösterilmektedir. Anlamsal alan şemalarında belirtilen her alt grubun çerçevesi ve anlamsal yapısı belirtilmekte, gruplardaki örnekler tek tek çevirilip değerlendirilmektedir.

Altıncı bölümde “almak” ve “vermek” anlamsal alan çerçevesinde Rusça’dan Karaçay-Malkarca’ya kopyalanmış örnekler ele alınmaktadır. Bunlar L. Johanson’un kod kopyalama modelinin çerçevesinde değerlendirilip örneklenmektedir.

Yedinci bölüm sonuçtur. Bu bölümde tezde ulaştığımız sonuçlar verilmiştir.

1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

1. 1. KARAÇAY-MALKARLAR

Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Bölgesi dilsel ve kültürel bakımdan çok ilginç ve karışık bir yerdir. 2010 nüfus sayımına göre Kafkasya'da 142 millet yaşamaktadır. Bu milletlerin dillerinden de sadece 36'sı tamamıyla yerlidir. ¹ Kafkasya'da yaşayan halkların arasında Kafkas, Hint-Avrupa, Transavrasya ve Sami dil ailelerinde yer alan dilleri kullanan halklar vardır. Bu bölgede Kafkas dil ailesinden Abhaz-Adige, Kartvel ve Nah-Dağıstan gruplarındaki diller; Hint-Avrupa dil ailesinden Ermenice, Farsça, Yunanca ve Slav gruplarındaki diller; Transavrasya dil ailesinden Türk ve Moğol gruplarındaki diller ile Sami dil ailesinden Yeni Aramice konuşulur. Bu dil ailelerine ait dillerin sayısı 40'tan 60'a kadar değişebilmektedir. Bu büyük farklılığın sebebi şudur: dilbilimciler bazı dillerin dil mi, ağız mı, lehçe mi olduğunu belirleme konusunda zorluk çekmektedir (Klimov, 1986: 6).

Türkçe konuşan halklar, Kafkasya'daki en büyük etnik gruplarından biridir. Türklerin Kafkasya'daki tarihleri çok eskiye dayanır. Tavkul'a göre Proto-Türklerin Kafkasya'ya gelişi M. Ö. 5. yüzyılda gerçekleşmiştir (2007: 106). Araştırmacı Adige, yani Çerkez dilinde Eski Türkçeye ait bulunan kelimelere dayandırmaktadır. Ancak sadece yazılı kaynaklardan da Türklerin bu bölgede uzun bir tarihe sahip olduklarını görebiliriz. Dionisiy Perieget ikinci yüzyılın başlarında yazdığı "Oykumenler" şiirinde, birkaç Hun kavminin Hazar denizinin yakınlarında yaşadığına dair bir bilgi sunmuştur (Cafarov, 1993: 5-6). Bu bilgilerden yola çıkarak bir varsayım yapabiliriz: Türkler Kafkasya bölgesine ilk defa en azından ikinci yüzyıldan önce gelmişlerdir. Hunlardan sonra bölgeye sırayla Bulgarlar'ın çeşitli kavimleri, Hazarlar, Uzlar (Oğuzlar), Peçenekler ve Kumanlar hakim olmuştur (Yükselen Peler, 2013: 169-170). Onların hakimiyet dönemlerinde çeşitli Türk dilleri Kafkasya'nın resmi dilleri oluyordu ve bölgede

---

¹https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm

Erişim tarihi: 10. 06. 2020

yaşayan diğer halkların dilleriyle de etkileşime girmiştir. Bu, Kafkasya bölgesinin genelinde Türkçe kökenli yer adlarının çokluğundan da bellidir. Bütün bu tarihi gelişmelerin, günümüz Türk halklarının Kafkasya'daki nüfuzuna etkisi olmuştur.

Peki, şu anda bölgede hangi Türk halkları bulunmaktadır? Küreselleşmeye bağlı olarak Kafkasya'da her Türk halkının en azından bir temsilcisini bulmak zor olmamakla birlikte, resmi ve köklü azınlık topluluklarını oluşturan Türk halkları şunlardır: Malkarlar (Balkarlar), Karaçaylar, Nogaylar, Stavropol Türkmenleri (Truhmenler), Kumuklar, Azerbaycanlılar, Terekemeler (Karapapahlar) ve Urumlardır (Tsalkin Rumları). Bu çalışmamızın konusunu bölgenin en eski ve köklü Türk halklarından biri olan Karaçay-Malkarların dili oluşturmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkleri'nin etnik kökenleri bazı araştırmacılara göre İskitlere dayanır. Bölgede bulunan kadim runik yazıtlara dayanarak, Kafkasya'ya büyük akınlarla 4. yüzyılda gelen Hunların bir kabilesi olan Kara Bulgarların Karaçay-Malkarların ataları olduğu ileri sürülmüştür (Tavkul, 2012: 885). Onların etnik gelişimini Kafkasya'nın yerli halkı olan Alanlar (şimdiki Abhaz, Çerkez, Svan ve Osetler) etkilemiştir (Yükselen Peler, 2013: 172-173). Bölgedeki Türklerin Kıpçaklaşması, Kıpçaklar'ın 13. yüzyılda Moğol İstilasından dolayı Kafkasya'ya çekilmesiyle devam etmiştir (Tavkul, 2012: 885-886). Onların Alanlarla ortak yaşamaları da o döneme denk gelmektedir (Yükselen Peler, 2013: 173).

“Karaçay” ve “Malkar” etnik adları çok eski değildir. 17. yüzyıla kadar bu halk “Kara Çerkezler” olarak adlandırılmıştır. 18. yüzyılda İ. A. Guldenstedt'in yazılarından anlaşılacağı üzere ayrıca “Basian” adı de kullanılmaktaydı (Aybazova, 2015: 704). “Karaçay” adının yerli beylerden olan “Karça”nın soyisminden fonetik değişimler sonucu türediği iddia edilmiştir (Tavkul, 2012: 886). Malkarlar hem “Malkar” hem de “Balkar” olarak adlandırılabilir. Adların ikisi de çok sık kullanılmaktadır. “Balkar” adına daha çok Rus kaynaklarında ve çevirilerinde raslanmaktadır. Halkın kendisi ise “Malkar” adını kullanmaktadır.

Bu farklılığı göz önünde bulundurarak tezimizde sadece Malkar terimini kullanmaya karar verdik. “Malkar” isminin ortaya çıkışıyla ilgili ise iki versiyon vardır. Birincisine göre bu adlandırma Bulgar kabilesinin isminden ortaya çıktı, ikincisine göre ise bu isimle Malkar kanyonunun çevresinde yaşayan insanlar anılıyordu (Büyük Rusya Ansiklopedisi)². Halk kendilerine “Alan” veya “Taulu” (Dağlı) diyordu (Tavkul, 2012: 886).

Karaçay-Malkarlılar Orta Kafkaslar olarak adlandırılmış bölgede, Elbruz Dağı'nın (Mingi Tau'nun) çevresinde ve ona yakın dağlık arazide, Çerkezler, Abazalar ve Kabardeyler ile birlikte yaşamaktadırlar (Tavkul, 2012: 885). Bu halk Karaçay-Malkarbeyleri'nin isteği üzerine 1827 yılında Rusya hakimiyetine girdi. 1864 yılında Rus İmparatorluğu'nun bütün Kafkasya'yı ele geçirmesinden sonra Karaçaylılar Kuban eyaletine bağlandılar. Bashan, Çegem, Holam, Bızıngı ve Malkar bölgelerindeki Malkarlar (o zamanlar bu grup “Beş Dağ Zümresi/Topluluğu” adını almıştı) ise Terek eyaletine bağlandılar (Tavkul, 2012: 886). Bu ayırım Karaçay-Malkarların kendilerini iki ayrı halk olarak hissetmeye başlamalarına sebep olmuştur. Sovyet döneminde Karaçay-Malkarlılar'ın Karaçay-Çerkes ya da Kabardey-Malkar Özerk Bölgelerine dahil edilmeleriyle (Tavkul, 2012: 886-887) halk olarak ayrılımları yasallaşmıştır. 2010 yılında Karaçaylar'ın sayısı Rusya'da 218 403, Malkarlar'ın ise 112 000 idi.

1. 2. KARAÇAY-MALKARCANIN TÜRK DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

Konuşurları tarafından “Tau dili” (dağ dili) veya “Tauça” (Dağca) olarak adlandırılan Karaçay-Malkarca, Türk dillerinin Kıpçak grubuna dahildir. A. N. Samoyloviç'in sınıflandırmasına göre, Türk dillerinin z kolunun y bölümünün “*ayak, tav, bol-, kalgan*” grubuna aittir. Karaçaylar-Malkarlar, dillerini iki ayrı lehçe saydıkları halde dilbilimciler bunları tek bir dilin farklı iki ağzı olarak kabul ederler. Karaçay-Malkarca'nın en belirgin ağızları /ç-j/li Karaçay-Bahsan-Çegem ağzı ile /ts-z/li Üst-Malkar ağzıdır (Filonenko, 1940: 2-4). Edebi

²<https://bigenc.ru/ethnology/text/5651577>

Erişim tarihi: 06. 07. 2020

Karaçay-Malkar dili 1924 yılında /ç-j/li ağız temelinde oluşturulmuştur (Yükselen Peler, 2013: 177).

Karaçay-Malkarcanın bazı önemli özellikleri şunlardır: Onlardan ilk ikisi, diğer tipik Kıpçak dili gibi *ben* yerine *men* kullanılması ve kelime başındaki /y/ sesinin /c/ye veya /j/ye (*yıl – cıl*) dönüşmesidir. Başka önemli bir özellik ise ince /h/ sesinin Karaçay-Malkarcada bulunmamasıdır. Kıpçak dilleri için oldukça tipik bir şekilde Eski Türkçe’de kelime sonunda bulunan /g/ sesleri Karaçay-Malkarcada /w/ sesine dönüşmüştür (Berta, 1998: 301-302). Sesbilgisel olmayan önemli özelliği, çokluk ekinin “*la*” ve “*le*” şekillerinde olmasıdır (Günay, 2017: 110), “*egeçle*” (kız kardeşler) kelimesinde olduğu gibi. Bu özelliğin başka ilginç tarafı, iyelik ekleri alındığında çokluk ekinin “*lar*” ve “*ler*” şekillerine dönmesidir. Mesela, “*egeçlerim*” (kız kardeşlerim).

1. 3. KARAÇAY-MALKARCAYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Edebi dilin gelişimi 1944 yılında sürgün dolayısıyla sekteye uğramış olsa da 1957 yılından itibaren hızlı bir şekilde devam etmiştir. Karaçay-Malkarca her iki özerk bölgede de ikinci devlet dilidir ve bu dilde gazeteler, kitaplar, televizyon programları yayınlanır. Ayrıca ilkokullarda da Karaçay-Malkarca eğitimi verilir³.

Karaçay-Malkarların yazılı edebiyatı, İslamiyeti 18. yüzyılda kabul etmeleriyle birlikte, Yusuf Haçir ve Küçük Bayramuk’un Arap alfabesiyle yazdıkları dini manzumelerle başlamıştır. Halk şairi Kazım Meçi(yev) 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu alfabeye kaleme almıştır. Bu, hem Karaçay-Malkar edebiyatının ortaya çıkmasının habercisi hem de Karaçay-Malkar alfabesinin Arap harfleri temelinde yaygınlaşmasının aracı olmuştur. Bu halklar, 18. yüzyılın başlarından 1924 yılına kadar Arap alfabesini, 1924-1937 yıllarında Latin alfabesini, 1938 yılından itibaren ise Kiril alfabesini kullanmışlardır (Tavkul, 2012: 887).

³https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/KARACHAEVO-BALKARSKI_YAZIK.html
Erişim tarihi: 14. 06. 2020

Karaçay-Malkar dili hakkındaki ilk önemli araştırma, 1812'de G. Yu. Klaproth tarafından Almanca olarak yazılmıştır. Bu çalışma çoğunlukla etnografik hususları belirtmekle birlikte kelimelerin eski şekillerini içeren kısa bir Karaçay-Malkarca-Almanca sözlüğü de barındırmaktadır (Aybazova, 2015: 705). 20. yüzyılın başlarında Macar Türkologlar Vilmos Pröhle ve Gyula Nemeth tarafından da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda dilbilgisel ve sesbilgisel özelliklere dikkat çekilmiştir. N. A. Karaulov'un 1912 yılında yayınlanan araştırmasında Karaçay-Malkarcanın ağızları, biçimbilgisi ve sözdizimi tasnif edilmiş, ayrıca Malkarca-Ruşça ve Ruşça-Malkarca sözlüklerde yayımlanmıştır (Aybazova, 2015: 706).

20. yüzyılın 30'lu yıllarında N. Ya. Marr'ın yazılarında, özel sayım sistemi ve başka ilginç özelliklerinden dolayı Karaçay-Malkarca'nın araştırılmasının gereğinin altı çizilmiştir. Bu öneriyi takip ederek dil araştırmalarına hız verilmenin yanı sıra R. Shaumyan'ın sözlük araştırmaları ile V. İ. Abayev'in Karaçay-Malkar ve Osetler'in dil ilişkileri üzerine olan çalışması yayımlanmıştır (Aybazova, 2015: 707-708). Yine aynı dönemde A. K. Borovkov tarafından dilin özelliklerini derinden araştıran yazılar yazılmıştır.

1937 yılındaki Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçme projesinde hem bu araştırmacı hem de A. N. Samoyloviç, N. A. Baskakov ve başka ünlü Sovyet Türkologlar yer almıştır (Aybazova, 2015: 708).

Sürgün yıllarında Sovyetler Birliği'nde Karaçay-Malkarca çalışmaları durdurulmuştur. Ancak Türkiye'de Saadet Çağatay, M. Bala, R. Karça gibi araştırmacılar dilin halk edebiyatıyla ilgilenmeye başlamıştır. A. Caferoğlu, M. Räsänen, O. Pritsak ve daha niceleri Karaçay-Malkarca'nın gelişimi ile diğer Türk dilleri arasındaki yeri konusuna yoğunlaşmışlardır (Aybazova, 2015: 709). 1957 yılında Karaçay-Malkarların anayurtlarına dönmeleriyle birlikte Sovyetler'de de bu dil üzerine çalışmalara tekrar başlanmıştır. A. Bayramkulov, İ. A. Ahmatov, S. Ya. Bayçorov vb. tarafından Karaçay-Malkarcanın kökeni, dilbilgisi ve dil ilişkileri değerlendirilmiştir. Aynı dönemde 1969 yılında H. İ.

Suyunçev ve İ. H. Urusviyeva'nın yazdığı Rusça-Karaçay-Malkarca sözlük ile 1989 yılında E. Tenişev'in hazırladığı Karaçay-Malkarca-Rusça sözlük basılmıştır (Aybazova, 2015: 709).

Rusya'daki Karaçay-Malkarca araştırmaları günümüzde Nalçik'teki Karaçay Balkar Devlet Üniversitesi'nde yürütülmektedir. Ayrıca Moskova Devlet Üniversitesi'nin uygulamalı dilbilim bölümünün öğrenci ve hocaları Karaçay-Malkarcayı araştırmak üzere Kuzey Kafkasya bölgesine geziler düzenlemektedir. 2016 yılında V. G. Guzeyev'in editörlüğünde yayımlanan "Çağdaş Karaçay-Malkar Dili" en güncel temel çalışmadır.

Karaçay-Malkarcanın anlamsal özellikleri üzerine pek çalışma yapılmamıştır. Karşılaştırmalı fiil tipolojisi çalışmaları çerçevesinde E. Rakhilina, V. Plungian vs. bu dile oldukça sık başvurdular. Ancak özellikle Karaçay-Malkar dili üzerine anlambilimsel araştırmalar neredeyse yoktur. Bunlara gittikçe ihtiyaç artmaktadır.

Anlambilimi araştırmak, sadece dilsel olguları araştırma anlamına gelmez. Dil, halkın aynasıdır. Dilsel araçlarla ifade edilen anlamlar yoluyla halkın dünya görüşü öğrenilebilir. Ayrıca yabancı dillerden kopyalanan kelimeler yoluyla başka olguların, dil konuşurların hayatlarına girmesi de söz konusudur. Dolayısıyla anlambilimsel ayrıntılarla birlikte halk psikolojisinin yapısı öğrenilebilir. Karaçay-Malkarlar, daha büyük kültürlerle etkileşimde bulunarak azınlık durumunda oldukları ülkenin ana kültürüyle gitgide kaynaşmaktadır (Ergönenç Akbaba, 2016: 215). Onların dünyaya bakışlarını anlamak ve analiz etmek için anlambilimsel çalışmaların yürütülmesi şarttır.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamızın konusu, işlevsel olarak “almak” ve “vermek” fiillerinin anlamsal alanının oluşturulması ve incelenmesini kapsamaktadır. Tez *bilişsel dilbilimin* (cognitive linguistics) alanına girdiği için bu dilbilim dalından kısaca bahsedelim.

Bilişsel dilbilimi, Duisburg’da Rene Dirven ve başka Avrupalı bilim adamları tarafından 1989’da düzenlenen bir sempozyumda ilan edilmiştir (Boldırev, 2001: 5). Bilginin düzenleme, işleme ve gönderme aracı olarak dili değerlendiren çalışmaları bir araya toplamak, bilişsel akımın oluşum amacıydı. Bunun yanı sıra bu anlayış çerçevesinde dilsel şekiller, dil konuşurlarının dünyaya bakışlarının dile yansıtma yöntemi bakımından incelenir. Bilişsel dilbilimin önemli çalışma alanı, dili konuşan kimselerin deneyimlerinin, hayat görüşlerinin ve çevre ile olan etkileşimlerinin dile yansımalarıdır. Bu etkiyle şekillenen bilginin sınıflandırma ve işleme mekanizmalarının bulunması ve değerlendirilmesi, bilişsel dilbilimin temel ilgi alanıdır (Boldırev, 2001: 5-6). Böylece dilin sistemi, bu dili konuşanların hayata ve dünyaya bakış açısını göstermektedir.

Bilişsel dilbilim çerçevesinde bizi ilgilendiren alan, bu akımda oldukça yeni ortaya çıkan *bilişsel sözcükbilim (cognitive lexicology)*’dir. Bu dilbilim dalının uğraşı alanı, bir kavramın sözlük anlamının şekillenmesi ve kullanımındaki sorunlardan oluşmaktadır. Burada bilişsel sözcükbilim alanındaki başlıca akımları saymamız gerekir. Bunlar, J. Pustejovski’nin *üretici sözvarlığı (Generative Lexicon)*, R. Jackendoff’un *kavramsal anlambilimi (Conceptual Semantics)*, L. Talmy’nin *bilişsel anlambilimi (Cognitive semantics)* ve Anna Wierzbicka’nın *evrensel anlambilimsel dili üretme (universal language)* çalışmalarıdır. Bu konularda yapılan çalışmalarda kullanılan yöntem ve bakış açıları oldukça farklıdır. Buna rağmen amaçları aynıdır: insan zihnindeki dili şekillendirme mekanizmalarını bulmaktır (Boldırev, 2001: 16-17; Apresyan, 1995: 18).

Bilişsel dilbilim ve bu çerçevedeki bilişsel sözcükbilim yaklaşık 30 yıl önce ortaya çıkmıştır. Ancak sözcükbilimin varlığı sadece o tarihte başlamaz, onun ve tezimiz çerçevesinde ona yakından bağlı anlambiliminin kökenleri daha eskiye dayanır. Tezin dayandığı dilbilim alanlarından bahsederken şu iki terimden bahsetmemiz şarttır.

Öncelikle “anlambilim” ve “sözcükbilim”in tam olarak ne demek olduğuna bakalım. “Dilbilim Sözlüğü”ne göre anlambilim, isminden de anlaşılacağı üzere “dilde anlam boyutunun incelenmesi ile ilgilenen dilbilim dalı”dır (İmer vd. , 2011: 28). Başlangıçta bu alan dilbilimle değil, felsefe ile ilgiliydi. Aristo döneminde şekillenmeye başlayan, 18. -19. yüzyıllarda gelişen, kelime anlamını felsefi ve mantıki açılardan açıklama geleneklerinin toplamıydı (Apresyan, 1995: 9). Anlambilim ayrı bir bilim dalı olarak ise 19. yüzyılın ikinci yarısında, “Alan Kuramı” bölümünde açıklanacak K. von Humboldt’un çalışmalarında ismini duyurmuştu⁴. Anlam kavramının çok boyutluluğundan dolayı dildeki anlam ve söylemle, konuşanın çevresiyle ve konuşmadaki bağlam ilişkileriyle uğraşan anlambilimde birçok değişik yaklaşım oluşmuştur. Onların arasında konuşurun nesneye ilişkin zihinsel imgeleri olarak anlamı değerlendiren *kavramcılık*, sözcükle gerçek nesne arasında oluşan ilişkileri değerlendiren *gönderim kuramı*, anlamlı sözcüğü yanındakilerle bağlam olarak değerlendiren *bağlam kuramı*, anlamsal olarak sınırlandırılmış öğelerin arasındaki ilişkileri inceleyen *alan kuramı*, ilişkileri yapısalılık çerçevesinde irdeleyen *yapısal anlambilim* ve temel mantık ilişkilerini inceleyen *üretimsel dilbilim* kuramları vardır (İmer vd. 2011: 28-29). Tezimizin adından da anlaşılacağı üzere kullanacağımız yöntemler yine bu bölümde üstünde durulacak alan kuramıyla ilgilidir.

Sözcükbilim dilin söz varlığını araştırır. Sözcükbilim, dilsel birimleri, sözcükleri ve başka sözcüksel öğeleri, yapıları, oluşumları inceler (İmer vd. 2011: 230). Bazen sözcükbilim, *sözlükçülüğün (lexicography)* içinde görülür. Sözlükçülük

⁴<https://bigenc.ru/linguistics/text/3546954>

Erişim tarihi: 19. 06. 2020

ise, adından da belli olduğu üzere, sözlükleri hazırlama ve yazma yöntem ve kurallarına odaklanan bir alandır (İmervd. 2011: 231). Sözlüksel kodlama yöntemi ve sözcükleri sınıflandırma yöntemlerini bulma ve çeşitli amaçlar için uygulama çalışması, gerçekten de sözcükbilimini sözlükçülüğe yaklaştırmaktadır. Ancak onu tamamıyla sözlükçülüğün içine yerleştirmemiz de doğru olmaz. Bunun sebebi, sözcükbilim çerçevesinde hem şekillerin hem de anlamların değerlendirilmesidir. Sözlükçülüğün konusu ise sadece anlamsal özelliklerdir.

Daha önce bilişsel sözcükbilimi hakkında söylediklerimizi aklımızda tutarak kelimelerin anlamsal özelliklerinin bu çerçevede değerlendirildiğini hatırlarız. Ancak bu terimin yeniliğini göz önünde bulundurarak belki de çalışma alanımıza daha uygun ve yaygın bir terim bulmamız gerekir. Böyle bir terim, sözcükbilimin ikililiğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Kelime anlamları anlambilim ile sözcükbilimin kesişmesinde olduğu için bu karışım “*sözcüksel anlambilim*” (İng. : *lexical semantics*; Cruse, 1987: 1) adını almıştır. Bu terimi kullanarak konumuzun tarihini ve bilişsellikten önce var olan yaklaşımları değerlendirmemiz daha kolay olacaktır.

2. 1. SÖZCÜKSEL ANLAMBİLİMİN GELİŞİM AŞAMALARI

Sözlüksel anlambilimin gelişimi, 20. yüzyılın ilk yarısındaki *yapısalcılığın* (*structuralism*) yükselişine denk gelmiştir. Yapısalcılara göre dil, doğal bir yapıdır ve anlambilimin asıl araştırma nesnesi, bu yapının öğeleri arasındaki ilişkilerdir⁵. Bu anlayış çerçevesinde hem sözlüksel alanlar ve anlamsal ilişkiler gibi aktif olarak kullanılan kuramsal araçlar, hem de o zamanlardan beri oldukça büyük değişime uğramış anlam çözümlemesi sunulmuştur (Apresyan, 1995: 7).

---

⁵ <https://www.britannica.com/science/structuralism-linguistics>

Erişim tarihi: 03. 04. 2021

N. Chomsky'nin 1957'de yayınladığı *Sözdizimsel Yapılar* (İng.: *Syntactic Structures*) kitabıyla Üretici Dilbilgisi ve Evrensel Dilbilgisi ün kazanmaya başlamıştır. Bu kuram sözdizimine dayanıyordu, dolayısıyla araştırmacıların dikkati bunun üzerine yoğunlaşmıştır. 1963'te Katz ve Fodor anlambilimini, üretici dilbilgisine dahil etmeye çalışmışlardır (Dux, 2016: 14), Rusya'da ise Tolstoy, Şmelöv ve Nayda gibi araştırmacılar Saussure'nin ikili zıtlıklarını gerekli saymayan integral belirti kuramını geliştirmişlerdir (Apresyan, 1995: 8).

Zamanla üretici dilbilgisi çerçevesinde sözcüksel anlambilim gelişmiştir. Mesela, J. Fillmore tarafından sunulan *Durum Kuramı* (İng.: *Case grammar*) anlamı sözdizimiyle ilişkilendirilmiştir. Fillmore'un yaklaşımı, R. Van Valin'in Rol ve Referans Kuramı ile Dowty'nin proto-rollerinin hesaplanmasını ve daha nice fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Dux, 2016: 15).

Sözcüksel anlambilimin başka gelişim yönü de Evrensel Dilbilgisi'nin etkisiyle ilgilidir. Evrensel anlambilim oluşturma çabaları, birleşme ve evrenselleşme fikirlerine uygun olarak başlatılmıştır. Bu alandaki ilk deneme daha 1959 yılında Cambridge dilbilim ekolünde gerçekleşmiştir (Apresyan, 1995: 16). Onu takip eden çalışmaların en ünlüsü A. Wirtzbitska ve K. Goddard'ın Anlamsal Temeller (İng: *Semantic Primitives*) kuramıdır. Araştırmacılar herhangi bir dünya dilindeki herhangi bir anlamı yansıtabilecek *primitif* (temel) sözcüklerin mevcudiyetini varsaymaktadır (Maysak, Rakhilina, 2007: 15-16). Dile anlamsal başka bakış açısı Yu. D. Apresya'na aittir (Apresyan, 1995: 4; Maysak, Rakhilina, 2007: 17). Ona göre her dil için *temel* (*primitive*) anlamsal sözcükler seçilmelidir (Maysak, Rakhilina, 2007: 17-18; Apresyan, 2009: 14-15). Şimdilik sadece Rusça için primitifler veya onun deyişiyle "kvarklar" belirtilmiştir.

Belirttiğimiz gibi 1970'lilerin ilk yarısında bilişsel dilbilim ile onun parçası olan bilişsel sözcükbilim şekillenmiştir. Takipçileri, Üretici Dilbilgisi'nin sözdizimine ve kalıplara bağlılığının tersine anlam merkezli kuramları oluşturmaya başladılar. Bu yöndeki ilk büyük çalışma A. Rosh'un "prototip" kavramı üzerine olan çalışmasıdır (Boldırev, 2001: 73). Bilişsel bilimler alanında çalışan

araştırmacıların ana fikrine göre bir kavramın anlamını tasnif etmek için bu kavramı sadece küçük anlamsal parçalara ayırmanın yeterli değil, dolayısıyla onun özelliklerinin konuşurun zihnindeki kategorilere ve prototiplere ne kadar yakın olduğuna bakmak gerekir (Cruse, 1987: 212; Dux, 2016: 15).

Günümüzdeki sözcüksel anlambilimin gidişatı yukarıda bahsettiğimiz akımların gelişmesi ve derinleşmesi yönündedir. Teknolojilerin gelişimiyle bilgisayar ve internet, sözcüksel anlambilimdeki araçlar olarak aktif bir şekilde kullanılmaya başlandı. Bilgisayar programları *derlemlere (corpus)* erişimi ve kullanımını, ayrıca çeşitli sınıflandırma işlemlerini de kolaylaştırmaktadır. Bilgisayar dilbilimi ile sözcükbilimin kesişme noktasında bulunan en ünlü projelerin örnekleri şunlardır: İngilizce için bu, Fillmore'un fikirlerini uygulayan FrameNet'le çalışma modellerini uyarlayan CLICS, ayrıca da Levin'in fikirlerini geliştiren WordNet'dir. Rusça için bu, Moskova Anlambilim Okulunun yaptığı RuSkell'dir. Türkçe için WordNet'in yan dalı olan BalkaNet projesi ve 2004'te Sabancı Üniversitesi'nin oluşturduğu KeNet'tir, ancak maalesef ikisi de şu anda kullanılmamaktadır. Bu projelerin fiillerle ilgili özellikleri aşağıdaki bölümde tartışılacaktır.

2. 2. YÜKLEMCİLLERİN ANLAMBİLİMSEL SINIFLANDIRMA TÜRLERİ

Çalışmamızın konusu fiillerdir, ancak onları bir kelime türü olarak değil, anlamsal bir kategori olarak değerlendirmekteyiz. Dolayısıyla çalışmada “fiil” kelimesi “yüklemcil” anlamında kullanılmaktadır. Yüklemcil (İng. Predicative), özne dışındaki yüklem kısmının başıdır. Mesela, *Ali evde uyuyor* cümlesinin öznesi *Ali*, yüklem öbeği *evde uyuyor, uyuyor* ise yüklemcildir.

Fiillerin ya da daha doğrusu yüklemcillerin anlamsal bakımdan sınıflandırılmasının iki genel akımı vardır. Birincisi, Z. Vendler'in *görünüştüsel (kılınıştısal)* sınıflandırmasına ve geliştirme yöntemlerine dayanır. İkinci fiil sınıflandırma yolu ise J. Trier'in sözcüksel alanlar kuramından yola çıkılarak yüklemci *konu odaklı sınıflara* göre tasnif etmektir (Keelan, 2012: 2). Kılınıştısal ve konusal sınıflandırmalar çoğu zaman birbirinden bağımsız olarak gelişmiş

olup iki sınıflandırmanın sınıfları da birbirine çoğu zaman denk gelmez (Lyaşevskaya, Paduçeva, 2011: 1-2).

İlk olarak kılınışa bağlı olan kılınışsal bakış açısını ele alalım. İngilizcede *aktionsart*, *lexical aspect*, *manner of action* ve daha nice başka terimlerle adlandırılan bu kategori Türkçe'de çoğunlukla *kılınış* olarak adlandırılır ve fiilin hem dilbilgisel, hem de anlamsal kategorisi sayılmaktadır (Erdem, 2016: 195). Söz konusu bakış açısı eylemin gerçekleşme tarzını, görünüş olarak adlandırılıp kılınışla sık sık karıştırılan kategori ise iç evre yapısını/ zamansal sınırlarını içermektedir (Oorjak, 2017: 103). Kılınış, *dilbilgisel kılınış* ve *sözcüksel kılınış* olarak ikiye ayrılır.

Konuyla ilgili en önemli çalışma 1967'da yayımlanan Zeno Vendler'in çalışmasıdır. Bu çalışmada araştırmacı, eylemlerin iç zamansal yapılarına bakarak onları dört gruba ayırmıştır: *durumlar (states)*; *işler (activities)*, *başarma (achievements)* ve *tamlamalar (accomplishments)* (Lyaşevskaya, Paduçeva, 2011: 1; Erdem, 2016: 195; Aslan Demir, 2015: 29). Bu sınıflandırma 1979 yılında D. R. Dowty tarafından netleştirilerek başarma ve iş sınıflardaki eylemler Eden (agent) bakımından da değerlendirilmeye başlamıştır ve *faaliyet (action)*, *oluş (happening)* ile *süreç (process)* sınıfları eklenmiştir (Lyaşevskaya, Paduçeva, 2011: 1-2). Sınıflandırmanın ikinci önemli gelişimi C. Smith ile ilgilidir ve tek-kerelik (semelfactive) sınıfının eklenmesine bağlıdır (Erdem, 2016: 196). Yaklaşımın çağdaş geliştiricilerinden en önemlileri, Rol ve Referans Grameri'nin yaratıcısı R. Van Valin, sınıflandırmayı bilişsel dilbilimine yaklaştırmak isteyen W. Croft (Dux, 2016: 16; Erdem, 2016: 197) ve yaklaşımı Türkçe için geliştiren L. Johanson'dur.

İsveç asıllı Türkolog Lars Johanson, 1971'de yazdığı "Aspekt im Türkischen" (Türkçede Görünüş) kitabında kılınış ulamının prensibinde her eylemin bir başlangıç sınırı, bir bitiş sınırı ve onların arasındaki sürecin olduğunu varsaymaktadır. Fiillerin kökleri ve tabanları da buna göre önce olaylardaki *sınır vurgulayanlar* (İng.: Transformative) ve *sınır vurgulamayanlar* (İng.:

Nontransformative) olarak ayırmaktadır. İlk gruptakileri *başlangıç sınırlı* (İng. Initiotransformative) ve *bitiş sınırlı olanlar* (İng.: Finitransformative) olarak belirlemektedir. Geri kalanlar ise Johanson'a göre *süreçli fiil tabanlarıydı* (İng. Nontransformative) (Johanson, 2007 b: 189; Aydemir, 2013: 17-18). Bu görüş Johanson tarafından ayrıca dilbilgisel kategoriler üzerinde çalışırken de uygulanmıştır. Dilbilgisel kategori olarak ise bu prensipler *görünüşü* (İng. aspect) ifade eder. Bu gramer kategorisini incelerken onun türlerini yine üçe ayırmıştır: *sınırlararası görünüş* (İng. intraterminality), *sınırötesi görünüş* (İng. postterminality) ve *sınıra bakış* (İng. adterminality) (Aslan Demir, 2012: 12).

2. 3. ANLAMSAL ALAN SINIFLANDIRMA ÇALIŞMALARI

Konusal sınıflandırmalara geçmeden önce onların çıkış noktası olan anlamsal alanlardan ve gelişiminden bahsetmemiz kaçınılmazdır. Anlamsal alanlar için ifade edeceğimiz kuralların çoğu konusal sınıflandırmalar için de geçerlidir.

“Anlamsal alan” terimi ilk defa 1924'te G. Ipsen tarafından kullanılmıştır (Miller, 1968: 64; Basharina, 2007: 93). Bu kuram Humboldt'un fikirlerine dayanmakta olup birçok şekilde geliştirilmiştir, bunun için şimdi bir tek anlamsal alan modelinin varlığından bahsedilemez (Miller, 1968: 64). Anlamsal alanlarla ilgili en ünlü ve birçok çağdaş araştırmacıyı etkileyen kuramlar A. Jolles, W. Porzig ve J. Trier'e aittir (Miller, 1968: 65; Novikov, 2011: 8). Alanın en geniş tanımlamasına göre o, “dil belli bir anlamsal sahasını gösteren, ana anlamla birbirine bağlı birçok dilsel birimin hiyerarşik yapısıdır.” Ayrıca anlamsal alan, içinde zıt anlamlılığı, eş anlamlılığı vs. alt kategorilerini içeren sözlüksel kategoridir (Novikov, 2011: 8; Basharina, 2007: 93, Herina, 2015: 1). Bir dilin söz varlığı, birbirine bağlı anlamsal alanların sistemi olarak gösterilebilir (Novikov, 2011: 8) ve bu sistem bize dil konuşurlarının psikolojik dünya görüşünü gösterebilir (Alm. : Weltbild). Psikolojik dünya görüşü ise dil birimleriyle ifade edilen dünya sistemidir (Herina, 2015: 1, Novikov, 2011: 8). Bunun için de bu sistemin nasıl görüldüğünü ve çeşitli dillerde aynı kavramların nasıl gösterildiğini öğrenmek çok önemlidir.

Semantik alanların çeşitli türlerin belirlenmesi, araştırmaların çeşitli odak noktalarına bağlıdır. Çalışmamızda değinilecek alan türü Sözcüksel Anlamsal Alan'dır. Adından da anlaşılacağı üzere o, bir kavrama bağlı kelimelerin birbiriyle olan ilişkilerini esas almaktadır. Kelimelerin bağlılığı anlamsal benzerlik prensibine göre belirlenecektir. Anlamsal alanlar atomik yapıya sahiptirler: anlamsal kavramın içeriğini doğrudan gösteren bir çekirdeği (nucleus) ve ona uzaktan bağlı olan kelimelerden oluşan periferileri vardır (Novikov, 2011: 15). Bu yapıdaki her birim birbirine anlamsal ilişkilerle bağlıdır, onlardan en önemlileri *yakınsaklık (convergence)*, *içine alma (inclusion)* ve *uzaklaşmadır (divergence)* (Basharina, 2007: 95), ancak bu ilişkiler *simetrik/bakışimli (symmetric)* ve *aynı yapı (homogeneous)* değildir. Başka önemli yapısal özellikleri ise şunlardır: devamlılık, belli sınırların olmaması, açıklık, yapının çok anlamlılığı, çeşitli dillerde farklı görünmesi ve anlamsal dilbilgisel sistemdeki bağımsızlığıdır (Kurenkova, 2006: 176, Novikov, 2011: 14). Sınırların belirsizliğinden dolayı bir araştırmacı mutlaka sınırlandırmaları belirtmelidir. Mesela, birçok araştırmacı sadece bir sözcük türünü ele almaktadır. Tezimizde de sadece belirli fiillere bakılacağı için genel akıma uyum sağlanmıştır.

Sözcüksel Anlamsal Alanın oluşma sürecinde odak noktası, kelime anlamı olmalıdır (Kurenkova, 2006: 176), ancak bazı araştırmacılara göre çekim ve yapım özellikleri de anlamsal alanlarda gösterilebilir. Tüm Sözcüksel Anlamsal Alanlar, genel anlamın değişik seçeneklerini gösteren alt alanlardan oluşmaktadır (Pyatayeva, 2003: 42). Alana biçimsel olarak bağlı görünmesine rağmen anlamca onunla hiçbir alakası bulunmayan ikincil anlamlı yapılar başka alanlarda gösterilmelidir (Novikov, 2011: 14).

Anlamsal Sözcüksel Alandaki her birim, bir kelimenin anlamının anlamsal değişkenidir (Novikov, 2011: 11). Tüm anlamsal-sözcüksel değişkenler büyük alanın içinde alt alanı oluşturmaktadır. Bu tür alt alanlar Sözcüksel ve Anlamsal Grup olarak adlandırılabilir (Novikov, 2011: 11). Ayrıca onları Değişkenler Alanı

olarak adlandırabiliriz (Kurenkova, 2006: 175-176). Sözcüksel ve Anlamsal Grubun her birimi birbirinden anlam ayrıntılarına göre farklılaşmaktadır.

2. 4. KONUSAL SINIFLANDIRMA ÇALIŞMALARI

Konusal sınıflandırmalardaki öğelerin ortak birkaç özelliği vardır. Birincisi, birden fazla anlamlı bir kelime birkaç konusal sınıfa katılabilir (Kustova vd. , 2009: 3). İkincisi, aynı konusal sınıfa dahil olan eylemlerin sözdizimsel özellikleri benzerdir, dilbilgisel ve anlamsal istemleri de birbirine benzer olacaktır (Kustova vd. , 2009: 4-5). Üçüncüsü ise, fiillerle kullanılacak göstergeleri konusal sınıflandırmadan yola çıkarak tahmin etmek de çoğu zaman mümkündür (Kustova vd. , 2009: 6). Bu özellikleri göz önünde bulundurarak tezimizi etkilemiş olan birkaç konusal sınıflandırmadan bahsedelim.

Bu alandaki en ünlü örneklerden biri yukarıda bahsettiğimiz sözdizimini anlambilimle beraber kullanan Çerçeve Anlambilimi (Frame Semantics) kuramıdır. Bu kuram, 1976 yılında Charles J. Fillmore ve meslektaşlarının çalışmalarında geliştirilmeye başlanmıştır ve bu konuda yapılan son temel çalışma 2010 yılında yayımlanmıştır⁶. Söz konusu kuramda tüm kelime türleri değerlendirilmektedir. Ona göre insan zihni her durum için senaryolara benzeyen basit *çerçeveler (frame)* üretmektedir. Çerçeveler ise var olabilecek tüm anlamsal roller ve katılımcıları göstermektedir (Maysak, Rakhilina, 2007: 18; Ruppenhofer vd., 2016: 7). Buradaki çerçeve, aslında anlambilimin temel kavramlarından biri olan *önvarsayım (presupposition)*, yani bir cümle veya kelimeyi anlamak için konuşurun bilmesi gereken ön bilgilerdir (Sudo, 2014)⁷.

---

⁶<https://framenet.icsi.berkeley.edu>

Erişim tarihi: 05. 05. 2020

⁷<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0197.xml>

Erişim tarihi: 05. 06. 2020

Pratik olarak Çerçeve Anlambilimi kuramı *sözcüksel birimleri (lexical units)*, yani kelime-anlam çiftini oluşturur. Çok anlamlı kelimenin her anlamsal biçimi aynı anlamsal çerçeveye (semantical frame) ait olmayabilir. Anlamsal çerçeve, kuramın genel kavramını ifade ederek bir durumun katılımcı listesini ve tipik senaryosunu içerir (Ruppenhofer vd. , 2016: 7-8). Mesela, satın alma çerçevesi bir Alıcı, Satıcı, Ürün ve Parayı anlamsal bakımdan zorunlu olarak içermektedir. Bu, satın almanın önvarsayımdır (Ruppenhofer vd. , 2016: 8-9). Anlamsal çerçevelerden her biri bir konusal sınıftır.

Kurama dayanarak yaratılan projelerden en ünlüsü, Berkeley Üniversitesi'nde anlatılmalı sözlüklere bir alternatif olarak yaratılan FrameNet projesidir. Doğal dilin düzenine uygun bu sözlük sadece internet ortamında, framenet.icsi.berkeley.edu sitesinde mevcuttur. Oradan indirilebilecek FrameNet uygulamasında ise çerçeve tasnifleri çerçeve birimi, dilbilgisel işlevi ve öbek türü belirtilerek de gösterilir (Roppenhofer vd. , 2016: 8). Çerçeveler, insan zihninin çalışmasını gösterdiği için çoğunlukla evrenseldir. Bu nedenle FrameNet projesi sadece İngilizce için değil, İspanyolca, Korece, Japonca ve birkaç başka dil için üretilmiş olup teorik olarak her dünya dili için de üretilebilmektedir. Prensipleri basit ve mantıklıdır. Çalışmamızda çerçeveler ve önvarsayımı gösterme yetenekleri, sonradan bahsedilecek İşlevsel Anlambilim kuramıyla beraber "Grubun çerçevesi" altındaki analizlerde kullanılacaktır.

Çalışmamıza yön vermiş diğer bir yaklaşım, Beth Levin'in 1993 yılında yazdığı "İngilizce Fiillerin Sınıfları ve Değişimleri" (English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation) kitabındadır. Orada, fiillerin sözdizimsel özelliklerinin anlamlarının bağlılığına dayanarak sözdizimsel davranışları aynı ve anlamları yakın olan fiiller bir gruba dahil edilmiştir (Erdem, 2016: 193; Levin, 1993: 5-8). Çalışmanın önemli özelliği, fiillerin sadece genel anlamlarının değil, *gerçekleşme tarzının nüanslarının (sense)*, yani anlamsal değişimleriyle beraber değerlendirilmesidir (Baker, Ruppenhofer, 2002: 27).

Bu sınıflandırmanın kendisinin evrensel olmadığı bellidir, çünkü İngilizce'nin sözdizimsel özellikleri başka diller için geçerli değildir, bazıları ise hiç mevcut değildir. Ancak bu çalışma birçok araştırmacı için örnek olmuştur. Özellikle internet ortamında Levin bakış açısı bazlı çalışmalar çıkmıştır. En ünlüsü, prensibiyle yukarıda anlattığımız FrameNet'e çok benzer WordNet'tir. WordNet, C. Fellbaum ve meslektaşları tarafından Princeton Üniversitesi'nde tasarlanmıştır. WordNet, İngilizce için anlamsal alanlardan oluşan bir *anlamsal ağı (semantic net)* yaratma denemesidir. Bu anlamsal ağda tüm kelimeler bulunsa da yaratıcıları Levin'i önemli bir kaynak saymaktadır (Fellbaum, 1999: 101).

WordNet ağındaki fiiller birbirine *yapılma tarzına (troponymy)*, sebep-sonuç ilişkileri ve anlamsal zıtlık ilişkileriyle bağlıdırlar (Fellbaum, 1999: 94). Bu hususu biz de benimsemekteyiz. Ağda deyimleşmiş birleşik fiillerin bulunmasına izin verilmesi de örnek aldığımız bir durumdur (Fellbaum, 1999: 98). Fiil anlamı çok esnek olduğu için bir fiilin birkaç anlamsal alana girebileceği kabul edilmiştir (Fellbaum, 1999: 94). WordNet'te esas alınan ve dikkate değer bir husus, bir fiilin öylesine ikinci veya sonraki bir anlamı alamaması ve ikincil anlamların mutlaka fiille bağlantısının gösterilmesi gerektiğidir (Fellbaum, 1999: 98). Projedeki fiil sınıflandırması ise Levin'inkinden daha evrenseldir. WordNet'te değişim, tahmin, sahiplene, hareket vb. olmak üzere 15 grup fiil vardır (Fellbaum, 1990: 279-280). Ancak sınıflandırmanın çok büyük bir teorik ve psikolojik temelini olmadığından bahsedilmiş ve 15 sayısı proje için en pratik ve uygun şekil olmuştur (Fellbaum, 1990: 280).

WordNet'e bağlı birçok yeni internet projesi yaratılmıştır, mesela Colorado Üniversitesi'nin VerbNet'i ve Balkan yarımadası ülkelerinin dilleri için anlamsal ağları oluşturan BalkaNet (aralarında Türkçe de bulunur). Türkçe için ayrıca Sabancı Üniversitesi tarafından 2004'te KeNet projesi de oluşturulmuştur, ancak bu projeye maalesef şu anda erişim yoktur.

Hem Fillmore'un hem de Levin'in sınıflandırmaları ve ona dayanan sınıflandırmalar oldukça geniştir ve "almak" anlamsal alanının değerlendirilmesi gibi sınırlandırılmış bir araştırma konusu için sadece onların kullanılması uygun değildir. Bunun için evrensel sayılabilen, basit ve mantıklı, ayrıca da karşılaştırmalı çalışmalar için uygun bir yaklaşım gerekir. Arto Mustayoki'nin "İşlevsel Sözdizimi" kuramı bu kriterlere uyar. Adı üstünde sözdizimiyle uğraşan bu kuramın en ilginç yanı, dilsel olguların anlamdan biçime doğru çözümlenmesidir (Kozan, 2016: 4). Bu şekilde İşlevsel Sözdiziminin anlambilimle bağları çok sıkıdır. Çerçeve Anlambilimi, Van Valin'in Rol ve Referans gramerini, Bondarko'nun İşlevsel Dilbilgisini ve birçok farklı çalışmayı değerlendirip (Mustayoki, 2006: 106-143) en iyi kullanılacak yanları belirten A. Mustayoki kuramı çerçevesindeki dilsel olguların betimlemesini üç aşamaya bölmüştür. İlk aşamada semantik yapı ve içindeki kategorilerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu aşamada anlamsal yapının temel formülü kullanılır: (Yüklemleme + Eylemci) (Kozan, 2016: 5). Bu formülde Yüklemleme, yapılan hareket veya durumu ifade eden kelime, Eylemci ise bu durumu yapan veya deneyimleyeni ifade eden kelimedir. İkinci aşamada bu yapı ve kategorilerin, araştırma konusu dil veya dillerde nasıl ifade edildiğine bakılmaktadır. Anlamın dilsel biçimlendirilmesi çok farklı olabilir. Üçüncü aşamada ise ifade şekli olarak kullanılan dilsel araçlarla ilgili sınıflandırmaların değerlendirilmesi öngörülmektedir (Kozan, 2016: 4-5). Bu sırada durum, konuşanın bakış açısından değerlendirilmektedir.

İlk aşamada değerlendirilen anlamsal yapıları oluşturan her kategori için özel sınıflandırmalar vardır. Bu sınıflandırmalardan bizi en çok ilgilendiren Yüklemleme olmasına rağmen, ileride kullanılmak üzere Eylemciye bağlı olanlara da bakmak yararlı olacaktır.

Eylemci ifadesi birbiriyle etkileşim halindeki rol ve kategori gruplarının çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kategori grubu, eylemcinin gerçek dünyada hangi türe ait olduğunu göstermektedir. Kategori sınıflandırması

prototip (insan/ hayvanlar), nesne, madde, soyut varlık ve sözde eylemci (doğa olguları vb.) seçeneklerini içermektedir (Kozan, 2016: 5).

Roller grubu, kategori grubundaki kelimenin anlamsal olarak yüklemciyle ne tür bir ilişkide olduğunu belirtmektedir. Rollerden ilk ikisi genellikle prototip kategorisine aittir, başka kategorilerdeki sözlerle kullanımı istiare veya kişileştirme sonucunda oluşmaktadır (Kozan, 2016: 5-6).

Yüklemlenme sınıflandırması isminden de belli olduğu üzere sadece fiilleri değil, cümlede yüklemi ifade edebilecek her kelimeyi kapsamaktadır. Böyle bir yaklaşım evrensellik bakımından oldukça mantıklıdır. Bunun sebebi, bazı hareketlerin bir dilde fiil iken başka bir dilde isim olarak ifade edilebilmesidir. Mesela “Mary is English” cümlesinde yardımcı fiil “is” varken bu cümlenin Türkçe versiyonu olan “Mary İngiliz” hiçbir fiil barındırmaz (Kozan, 2016: 5-6).

Eylemci ve Yüklemleme kategorileri daha ayrıntılı bir şekilde aşağıdaki “Çözümleme” bölümünde değerlendirilecektir.

3. BÖLÜM: ÇÖZÜMLEMENİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Dilbilimde birbirine zıt iki yaklaşım vardır. Adları bazı çalışmalarda farklılaşsa da çoğu araştırmacı bunları S. Dik'i takip ederek "işlevsel" (functional) ve "biçimsel" (formal) olarak adlandırır. A. Beugrand'a göre biçimsel bakış açısının takipçileri dil birimlerinin sadece değişmeyen sınıflandırmalarını ve özelliklerini değerlendirir. İşlevselciler ise değişenleri de ele alırlar (Mustayoki, 2006: 107-108). Kısacası, biçimselciler dili "biçimden anlama doğru" yorumlarken işlevselciler onu "anlamdan biçime doğru" yorumlayarak ele alır.

Tezimiz işlevsel yaklaşım temellidir. Bununla birlikte, alanın çok geniş ve derin olmasından dolayı çalışmamıza bazı şekilsel sınırlılıklar getirme zorunluluğu da doğmuştur. Dolayısıyla yaklaşımımızı "işlevsel kavrambilimsel" (İng.: semaseology) olarak adlandırabiliriz (Mustayoki, 2006: 108). Bu bağlamda işlevsel kavrambilimsel yaklaşım çerçevesinde "almak" ve "vermek" anlamsal alanına ait olan ve içinde biçimsel olarak "алыргъа" [alırga] ve "берирге" [berirge] fiillerini içeren anlamsal yapıları incelemeye karar verdik.

"Almak" ve "vermek" anlamsal alanlarını seçmemizin sebebi, bu kavramların temel olarak bütün dünya dillerinde bulunuşudur (Papka, 2001: 20). Bundan dolayı bu kavramlara bağlı anlamsal yapıların da çeşitli olması beklenmektedir. Karaçay-Malkarcanın Rusça ile olan temasından dolayı bu tür yapılar elbette değişikliğe uğramıştır. Ancak bu etki ne kadar derin ve önemlidir?

Girişte de bahsettiğimiz gibi, Türk dillerinde hareketin gerçekleşme tarzı genellikle analitik bir şekilde, diğer bir deyişle birkaç kelimenin birleşimi yoluyla gösterilir. Bu dillerde "almak" ve "vermek" fiillerinin çok anlamlıdır. Bunun yanı sıra sözü geçen fiiller vasıtasıyla birçok birleşik fiil de yapılmıştır. Bir Türk dili olan Karaçay-Malkarcanın da aynı özellikleri paylaşması beklenir. Ancak en azından üç yüzyıl boyunca Rusça ile sıkı etkileşimde olan Karaçay-Malkarca bu özelliklere kesinlikle mi sahiptir? Rusçada fiil anlamları çoğunlukla sentetik bir şekilde, ön ve son ekler vasıtasıyla ifade edilmektedir. Bahsettiğimiz bu

etkileşimden dolayı Karaçay-Malkar dilinin analitikliğini kaybedip kaybetmediği de çözümlene kısmında incelenecek önemli ve ilginç bir sorudur.

“Almak” anlamsal alanı için “алырға” [alırğa] fiilini, “vermek” anlamsal alanı için ise “берирге” [berirge] fiilini içeren birleşik yapılar, 1989’da S. A. Goıçayeva ve H. İ. Suyunçev’in hazırladığı 30 bin kelimelik *Karaçay-Malkarca-Rusça Sözlüğü*’nün ve Ufuk Tavkul’un 2000’de yayımladığı *Karaçay-Malkarca-Türkçe Sözlüğü*’nün elle taranması sonucunda derlenmiştir. Her bir yapının en azından uzaktan da olsa ana kavramla anlamsal ilişkisinin varlığı kontrol edilmiştir. Karaçay-Malkarca için çoklu örneklerin bir arada bulunduğu bir derlemin henüz hazırlanmamış olmasından dolayı, bu örnekleri içeren derlemlerden yararlanılamamıştır. Bu husus, bir ölçüde çalışmamıza başlama sebebimizi de teşkil etmiştir.

İncelememizin sonucunda “**alıb+zaman/ kip ekini alabilecek fiil**” yapıları elenmiştir; çünkü o yapılarda asıl anlamsal vurgu almak kavramına değil, ikinci fiille ifade edilen kavrama yapılmaktadır. “Алыб кетерге” [alıb keterge] (Türkçe: alıp getirmek) fiili bu tür yapıların örneğidir. Yapıyı “bir nesneye karşı yapılan alma eyleminin hemen ardından götürme eylemine geçildi” şeklinde ele alabiliriz. Aynı sebeplerden dolayı “**fiil+Xb+ber+zaman/ kip eki**” ve “**fiil+Xb+al+zaman/ kip eki**” şeklindeki yapıların çoğu da elenmiştir. Onlardan bazıları sadece sıralı eylemleri gösterir. Örneğin, *бишириб берирге* [bişirib berirge] yapısını “pişirdi ve verdi” şeklinde açabiliriz. Bazıları ise incelediğimiz alanlara girmeyen özellikleri gösterir. Örneğin, “чайкыб алырға” [çaykıb alırğa] (Rusça “простирнуть”: hızlıca yıkamak, birebir: yıkayıp almak) hızlılık hususunu gösteren yapı da araştırmamıza eklenmemiştir; çünkü “almak” anlamsal alanına uymayarak ilk fiilin kılınışsal özelliğini göstermektedir. Yukarıda belirtilen strüktürdeki yapılar sadece değişik/ mecazi anlamları ifade etmeleri durumunda tezimize alınmıştır.

Seçilen yapılar orijinal Kiril harfleriyle, Latin harfli transkripsiyonlarıyla ve Türkçe çevirileriyle sunulmuştur. Bazı yapılar, doğrudan Türkçe çevirisinin yanı sıra,

yapının hangi anlamsal gruba ait olduğunu delillendirecek mahiyette izahlı tariflere sahiptir (bu veya şu anlamsal gruba aitliğini kanıtlayabilecek izahlı tariflere de sahiptir). Latin harfli transkripsiyon, A. B. Ercilasun'un editörlüğündeki *Türk Lehçeleri Grameri* kitabında Ufuk Tavkul'un (2012) sunduğu çeviri yazısına dayanmaktadır. Yazım kolaylığı açısından sadece “гъ” ve “нъ” harflerinin çeviri yazısını başka şekilde göstermeye karar verilmiştir. Aşağıdaki tabloda solda Kiril harfleri, sağda Latin harfleri yer alır.

А а = a	Б б = b	В в = v	Г г = g	Гъ гъ = ɣ	Д д = d	Дж дж = c
Е е = e (ye)	Ё ё = ö (yö)	Ж ж = j	З з = z	И и = i	Й й = y	К к = k
Къ къ = q	Л л = l	М м = m	Н н = n	Нъ нъ = ng	О о = o	П п = p
Р р = r	С с = s	Т т = t	У у = u	Ў ў = w	Ф ф = f	Х х = h
Ц ц = ts	Ч ч = ç	Ш ш = ş	Ы ы = ı	Э э = e	Ю ю = ü (yu)	Я я = 'a (ya)

(Tavkul, 2012: 889)

“Ў” harfi bilimsel kaynaklarda bulunmasına rağmen hiçbir Karaçay-Malkarca metninde görülmemiştir; ancak “y” harfinin bir ünlüden sonra geldiği zaman çeviri yazılarında “w” olarak gösterilmektedir.

Birçok metinde ayrıca kelime başındaki “дж” “ж” olarak yazılmış olmasına rağmen hâlâ “c” olarak söylendiğinden dolayı çeviri yazılarında gene “c” olarak gösterilmektedir.

“Anlamsal alan” olarak adlandırılan bölümler, biri “almak” biri de “vermek” fiillerinin anlamsal alanının şematik çizimiyle başlamaktadır. Bu çizim, Karaçay-Malkarların söz konusu kavramlarla ilgili yan anlamlarının ortaya çıkışıyla ilgili olası zihinsel şemayı göstermektedir. Bu, WordNet’i anlatırken değinmiş olduğumuz fikrin grafik kanıtıdır. Bahsettiğimiz fikir, bir fiilin ikincil anlamlarının mutlaka ilk ve temel anlamla bağlantılı olmasıdır (Fellbaum, 1999: 98). Bölümler, şemada belirtilen grupların ayrıntılı tasnifleriyle devam etmektedir.

Sözlüklerden derlenen örnekler hem biçimlerine yansıyan derin yapıları, hem de onların Türkçeye çevirileri bakımından da değerlendirilmiştir. Karaçay-Malkarcadan verilen örnek cümlelerde, motamot çeviri yapılmayıp esas anlam korunarak genel bir aktarım yapıma yoluna gidilmiştir. Çözümleme sonucunda bütün bu anlamsal yapılar, anlamsal alt gruplara ayrılmıştır. Gruplandırma yapılırken Yu. Apresyan'ın editörlüğünde hazırlanan *Ruşçanın Aktif Sözlüğü*'nde (Aktivniy slovar' russkogo yazıka) yer alan “братъ” [brat'] ve даватъ/ дать [davat'/ dat'] fiillerinin alt anlamlarının tasnifi örnek alınmıştır (Apresyan, 2014: 341-346; Apresyan, 2017: 7-9; 28-32). Belirtilen gruplar, Karaçay-Malkarca için bu tür anlamsal bir sınıflandırmanın ilk denemesidir; bundan dolayı geliştirilmeye açıktırlar. Fiillerin çok anlamlılığında dolayı bazı yapılar birkaç grupta gösterilmiştir. Mesela, “саўут алыргъа” [sawut alırya] (silah almak) fiili hem “bir eyleme hazır hale gelmek” hem de “ayırma” grubu içindeki en yaygın iki kullanımına göre değerlendirilmiştir.

Anlamsal alanın alt grupları nitelendirilirken ana özellikleri “Grubun anlamsal yapısı” ve “Grubun çerçevesi” alt başlıkları altında anlatılmıştır. Bu alt başlıkların ikisinde de İşlevsel Sözdizimi çerçevesindeki yüklemel ve öznesel türler kullanılmıştır. Yazarın kendisinin de altını çizdiği gibi sınıflandırma görecelidir ve araştırmanın ihtiyaçlarına göre değiştirilebilir. Yazarın bu ifadelerini çıkış noktası olarak çalışmamızın ihtiyaçları doğrultusunda A. Mustayoki'nin sınıflandırmasında biraz değişikliğe gidilmiştir. Hareketi ve durumu gösteren birkaç Yüklemel türü Mustayoki'nin çalışmasında ayrıken çalışmamızda ana başlığın altında gösterilmiştir. Düzeltmelerin bir kısmı O. Stepanova Kozan'ın “Yabancı Dil/Çeviri Eğitiminde İşlevsel Sözdizimi Kuramı:Türkçe-Rusça Dil Çifti Örneği” makalesinden alınmıştır (Kozan, 2016: 259-281).

3.1. İSİMSEL (ÖZNE, NESNE, TÜMLEÇ OLABİLEN) ÖGELERİN ANLAMSAL/ TEMATİK TÜRLERİ:

Eden (İng. : Agent), bir eylemi gerçekleştiren ve/veya kontrol edendir. *Ayşe koşuyor* örneğinde Eden olan Ayşe, koşma eylemini aktif olarak gerçekleştirir.

Deneyimci (İng: *experienter*), duyguyu veya bir bedensel durumu denetleyen biridir. *Ayşe uykusuz ve kızgın* örneğinde Deneyimci olan *Ayşe*, uykusuzluk ve kızgınlık durumundan doğrudan etkilenmektedir.

Tarafsız (İng. : *neutral*), konuşma sürecinde özellikleri anlatılan Eylemci. *Ayşe kısa boylu bir kız* örneğinde Tarafsız olan *Ayşe'nin* tasnifi yapılır; ancak *Ayşe* tarafından hiçbir şey yapılmaz.

Etkilenen (İng. : *patient*), eylemin kendisine doğru yapıldığını veya eylemin sonucunda çıktığını gösteren Eylemci. *Ayşe resim çiziyor ve annesini arıyor* örneğinde *Ayşe'nin* eylemi Etkilenen olan *resme* ve *kendi annesine* doğru yapılır, yani *resim* ve *annesini* *Ayşe'nin* eylemine maruz kalırlar.

Tema (İng. : *theme*), konuşulan veya hakkında bilgi verilen Eylemci. *Ayşe arkadaşına Erkan'ı anlatıyor* örneğinde *Erkan*, konuşmanın konusu olup kendisi hakkında yeni bilgilerin paylaşıldığı için Temadır.

Gene çoğunlukla prototip kategorisine ait *Yararlanıcı* (İng. : *benefactive*), bir şeyi alan, bir şeyden yararlanan veya lehine bir şey yapılan Eylemci. Örneğin, *Ayşe annesine çiçek aldı* cümlesinde *annesini*, eylemin onun lehine yapıldığı için Yararlanıcıdır.

Kaynak (İng. : *source*), bir şey veren veya sağlayan Eylemci. *Ayşe haberi İnternet'ten öğrendi* cümlesinde bilginin İnternet'ten alındığı için *İnternet* bir Kaynaktır.

Araç (İng. : *instrument*), vasıtasıyla eylemin gerçekleştiği Eylemci. Örneğin, *Ayşe şişeyi açacakla açtı* cümlesindeki *açacak*, eylemin gerçekleşmesine yardımcı olan vasıta, dolayısıyla Araçtır.

Yer (İng. : *location*), yere işaret eden, eylemin gerçekleştiği veya gerçekleşmesiye ilgili Eylemci. Örneğin, *İstanbul'da yaşıyorum* cümlesindeki *İstanbul*, durumun gerçekleştiği Yerdir.

(Mustayoki, 2006: 203-204, İmer vd., 2011: 215)

3.2. YÜKLEME (CÜMLEDE YÜKLEM OLABİLEN) ÖGELERİN TÜRLERİ:

Devinim (İng. : *action*), eylemler ve etkileşim, aktiviteler. Devinim'in alt kategorilerinin şemalarda belirtilme şekli ve örnekleri aşağıdaki gibidir:

1. Fiziksel Aktivite (*Devinim fiziksel*): *Ayşe koştu.*
2. Fizyolojik Aktivite (*Devinim Fizyolojik*): *Ayşe uyudu.*
3. Bilişsel Etkinlik (*Devinim bilişsel*): *Ayşe kararını değiştirdi.*
4. Konuşma Eylemi (*Devinim konuşma*): *Ayşe herkese haberi anlattı.*
5. Sosyal Etkileşim (*Devinim sosyal*): *Ayşe Ahmet'le görüştü.*

Devinim, Edenin Deneyimciye veya Etkilenene karşı yaptığı bir hareketi belirttiği gibi sadece bir aktiviteyi de belirtebilir.

Sahiplik (İng. : *possession*), bir Eden'in Etkilene'ne sahip olmaya başlaması (*Sahiplik başlangıç*), sahipliğini bitirmesi (*Sahiplik bitiş*) veya sahip durumunda bulunması (*Sahiplik durum*). Örnekleri:

1. *Sahiplik başlangıç*: *Ayşe güzel kediye buldu.*
2. *Sahiplik bitiş*: *Ayşe tokayı kaybetti.*
3. *Sahiplik durum*: *Güzel bir eğitimim var.*

Konum (İng. *location*) ve konumlandırma, Eden ya da Tarafsız ile Yer arasındaki ilişki, Eden'in ve Deneyimcinin yerinin değiştirilmesidir. Alt kategorileri, şemadaki adları ve örnekleri:

1. Yerleştirme (*Konum yerleştirme*): Ayşe bardağı masaya koydu.

2. Bulunma (*Konum bulunma*): Bardak masada duruyor.

Varolma (*İng. existance*), Tarafsız ile ilgili genel bilgi; Eden ya da Tarafsız eylemcilerin belli bir yerde olduğuna dair bilgidir. Örneğin, *Ayşe güzel bir kızdır.*

Durum (*İng. : State*), bir durumu belirtir. Alt kategorileri, şemadaki adları ve örnekleri:

1. Fizyolojik Durum (*Durum Fizyolojik*): Ayşe üşüyor.
2. Duygusal Durum (*Durum duygusal*): Ayşe üzgün.
3. Çevre Durumu (*Durum çevre*): Dışarı soğuk.

(Kozan, 2016: 6; Mustayoki, 2006: 203-204).

Her grubun adından sonra gelen “Grubun çerçevesi” alt başlığının altında Fillmore’un Çerçeve Anlambilimi (anlayışı-metodolojisi-bakışı) verilmiştir. Konuşanın zihninde oluşan yapıları kullanma senaryosu sunulmuştur. Diğer bir deyişle, bir yapının hangi durumda kullanmasının doğru olduğu gösterilmiştir. Yukarıda “Kuramsal çerçeve” bölümünde de anlattığımız gibi, Fillmore’un çerçeveleri, bir dili konuşanın yapıları kullanmakla ilgili *önvarsayımlarını* ifade etmektedir. Yazdığımız çerçevelerin Fillmore’un çerçevelerinden farkı, İşlevsel Sözdizimi terimleri ve kavramlarının kullanılmasıdır. Grupların altındaki ikinci alt başlık “Grubun anlamsal yapısı”, grubun İşlevsel Sözdizimi terimleriyle ifade edilmiştir. Burada yapılar formüller şeklinde sunulmuştur. Formüllerde, doğrudan belirtilmese de bir yapının cümle içinde kullanıldığında dil konuşurunun zihninde varlığı hissedilen ögeler gösterilmiştir. Türkçede eylemsel yapıların biçim olarak birleşik fiillerle oluşturulmasından dolayı bazen *nesneyi içe alma /nesnenin fiile dahil olması (incorporation)* durumu görülmektedir (Mustayoki, 2006: 46).

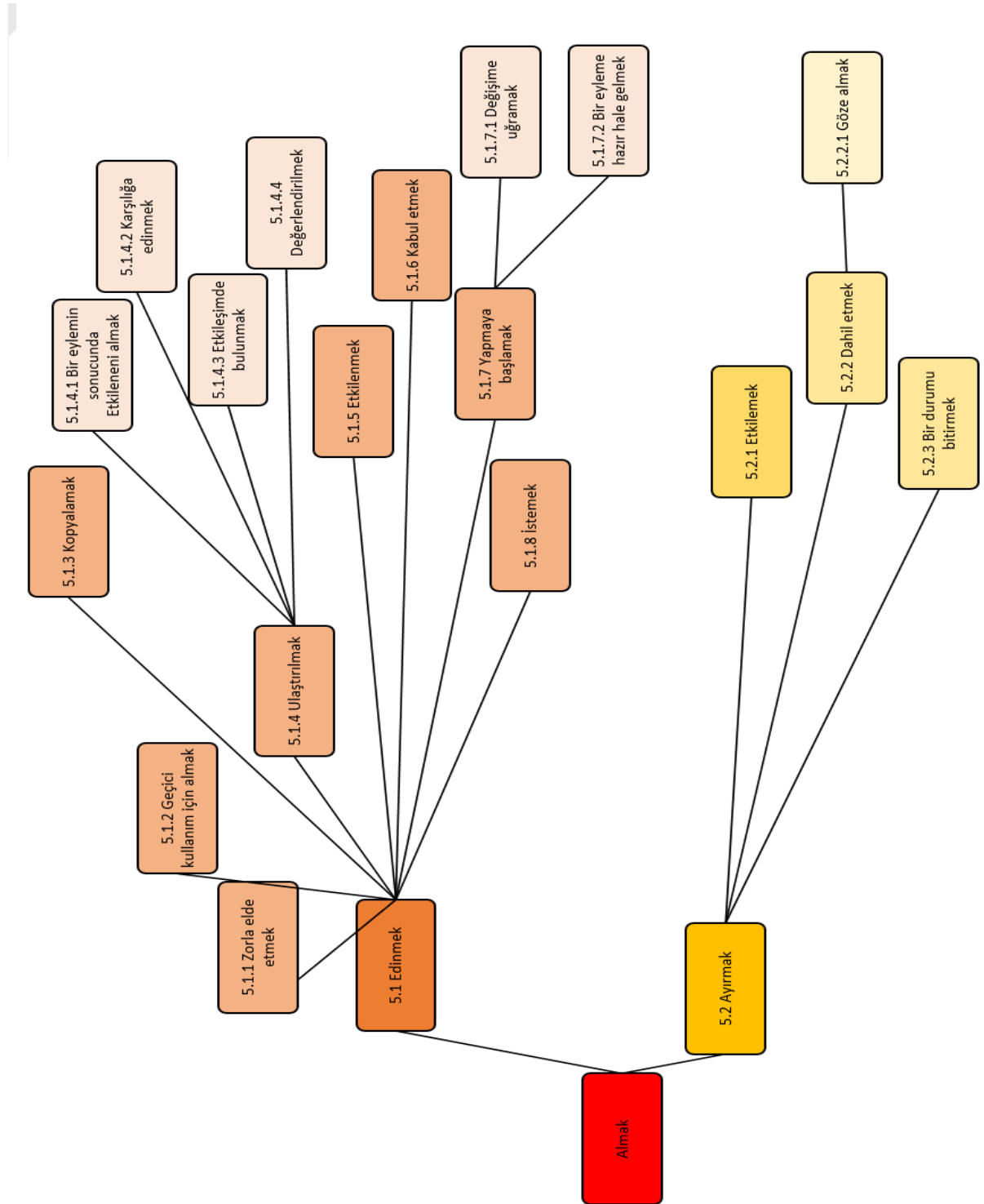
Grupların çerçeveleri, köşeli parantezlerde gösterilmiştir. İlk unsur olarak daima yükleme gösterilmiştir. Yüklemeyle ilgili kesin bir önvarsayım varsa o, yüklemmeden sonra artı işaretiyle süslü parantezlerde gösterilir. Örneğin,

[[Kaynak'ın bir önceki eylemi+}Sahiplik başlangıç] şemasına göre, bir şeye sahip olma eyleminin önvarsayımında Kaynak'ın yaptığı bir eylem vardır. Yüklelemeye içe alınmış bir unsur varsa o, Yüklelemeden sonra V şekilli parantezlerde gösterilmiştir. Örneğin, "ders almak" yapısının kısa şeması [Hareket bilişsel<+Etkilenen>]dir. Yapıda varlığı öngörülen, ancak yapının her gerçekleşme örneğinde olmayabilen unsurlar yüklelemeden sonra yay parantezler içinde gösterilmiştir.

4. BÖLÜM “ALMAK” KAVRAMININ ANLAMSAL ALANI

Bu bölüm Karaçay-Malkarcadaki “almak” fiilinin anlamsal alanıyla ilgilidir. Aşağıdaki gösterim ilgili fiilin anlam alanını gösterir. (Tablo 1)

Yukarıda görülen anlamsal alan, “almak” ana unsurundan yan anlamların ne şekilde geliştiğini gösterir. Bu, “almak” kavramının ne kadar genişlemiş olduğunu çok net belirtir. Alan, Karaçay-Malkar dilini konuşanların zihinlerindeki “almak” ile alt gruplar arasındaki anlamsal bağlarını ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere, bu kavramın iki gelişme yolu vardır. Bunlardan birincisi “almak” kavramının “bir şey edinmek” yönüyle ilgilidir. Görüldüğü gibi bu, en büyük anlamsal alt gruptur. İkinci anlamsal alt grup “almak” kavramının “bir şey ayırmak” anlamıyla ilgilidir.

Unsurların şema üzerindeki konumları rastlantısal değildir. Daha önceden de bahsedildiği gibi anlamsal alanlar bir çekirdekten ve periferiden oluşmaktadır. Çekirdeğe en yakın unsurlar ana unsurun anlamına da en yakın olanlardır. Dolayısıyla, periferideki yapıların anlamları da ana unsurun anlamına dolaylı bir şekilde bağlıdır.

Buna göre, “almak” anlamsal alanının çekirdeğinde “Edinmek” ve anlamsal alt grupları olan “Geçici kullanım için almak”, “ulaştırılmak”, ayrıca da “Ayırmak” anlamı vardır. Geriye kalan anlamsal alt gruplar anlamın periferisini oluşturmaktadır. Bunlar: “Kopyalamak”, “Bir Eylemin sonucunda Etkilenen’i almak”, “Karşılığa edinmek”, “Etkileşimde bulunmak”, “Değerlendirilmek”, “Etkilenmek”, “Kabul etmek”, “Yapmaya başlamak”, “Değişime uğramak”, “Eyleme hazır hale gelmek”, “İstemek”, “Etkilemek”, “Dahil etmek”, “Göze almak.”

Aşağıda anlamsal alt grupların çeşitleri üzerinde durulacaktır. Ana unsurla ne şekilde bağlantılarının olduğu, hangi önvarsayımlarının bulunduğu ve içlerinde hangi örnekleri barındırdığı açıklanacaktır.

4. 1 EDİNMEK/ SAHİP OLMAK

Grubun çerçevesi: Bir Eden bir Etkilenene sahip olmaya başlar.

Grubun anlamsal yapısı: **[Sahiplik başlangıç; Eden; Etkilenen; (Kaynak)]**

Görüldüğü üzere Etkilenen, yapıda belirlenmesi zorunlu olan ögedir. Kaynak derin yapıda öngörülse de yapının anlaşılması için onu direkt yazmaya gerek yoktur.

1) кредитге алыргъа [kreditge alırya] “kredi alıp satın almak.”

Кредитге алгъан ахчагъызны артха башындан къошуп къайтарлыгъыгъызны да билигиз. ⁽⁸⁾

[Kreditge alyan ahçanıznı artha başından қошуп қайтарлығызны да билігіз].

“Faizle aldığınız parayı peşinen biliniz ki, geri vereceksiniz.”

2) саўлай алыргъа [sawlay alırya] “tamamını almak.”

2-чи августда герман аскерле Люксембургну саулай **аладыла**, Бельгиягъа 12 сагъатны ичинде герман аскерлени француз чеклеге иерлерин излеб ультиматум саладыла. (Wikipedia 2012, crawled on 18/11/2011)

[2-çi avgustda german askerle Lüksemburgnu **saulay aladıla**, Bel'giyaya 12 sayatnı içinde german askerleni frantsuz çeklege iyerlerin izleb ul'timatum saladıla].

*“2 Ağustosta Alman askerleri Lüksemburg’u **tamamıyla almışlardı**, Belçika’ya 12 saat içinde Alman askerlerinin Fransız sınırlarına gitmelerine izin verme ultimatomunu verdiler.”*

---

⁸ <http://zamankbr.ru/node/1616>

Erişim tarihi: 10. 02. 2021

3) саулай алыргъа [sawlay alırğa] “toptan satın almak”

Алай, ичлеринде жангыз бир офицер бар эди да, биз аны магазинде **саулай алабыз** деп. (Mingi Tau №1, 2012: 50)

[Alay, içlerinde jangız bir ofitser bar edi da, biz anı magazinde **sawlay alabız** деп].

*“Öyle ki, aralarında yalnız bir subay vardı ki, onu dükkandan **toptan alacağımızı** söyledi.”*

4) сермеб алыргъа [sermeb alırğa] “karmak.”

Топаи жиялган да этип, чабып барып, Гёдейни тюшген мюйюзюн **сермеб алды**. (Mingi Tau № 3, 2020: 26)

[Topay jilayan da etip, çarib barip, Gödeyni tüşgen müyüzün **sermeb aldı**].

*“Topay ağlayıp, koşarak gelip Gödey’in düşmüş boynuzunu **kaptı** .”*

5) учуз алыргъа [uçuz alırğa] “ucuza satın almak”

Алай кыйналып жашайды деп да айтмазса – **учуз алып**, багъа сатыу дуниягъа киргенибизде, бир тюкен кибикчик кьурагъанды. (Mingi Tau №2, 2012: 87)

[Alay qıynalıp jaşaydı dep da aytmazsa – **uçuz alıp**, bağa satıu duniyaya kirgenibizde, bir tüken kibikçik qurayandı].

*“Onlar zorlanarak yaşamıştı diye de söylemezse, her şeyin **ucuza alınıp pahalıya satıldığı dünyaya geldiğimizde bir dükkân gibi kurulmuşlardı.**”*

6) хайыр алыргъа [hayır alırğa] “kâr almak, kazanmak”

Къысха магъанада чыгъарыуну мадарлары физика капитал шекилде **хайыр алыныугъа** айтылады. (Wikipedia 2012, crawled on 06/07/2011)

[Qışha maýanada çyýarıunu madarları fizika kapital şekilde **hayır alınıuýa** aytıladı].

*“Kısacası kazancını, üretim imkanlarıyla maddi sermaye şeklinde **kazanacağı** söylendi.”*

7) ызына алыргъа [ızına alırga] “geri almak”

Барклай-де-Толлини Кваркенни къатында богъазны ётген отряды да ызына **алынады**. (Wikipedia 2012, crawled on 04/05/2011)

[Barklay-de-Tollini Kvarkenni qatında boğaznı ötgen otryadı da **ızına alınadı**].

*“Barklay-de-Tolli'nin, Kvarken'in yanında boğazı geçen askeri kolları da **geriye alınmıştı**.”*

4. 1. 1. Zorla Elde Etmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, Kaynak durumundaki Deneyimciden isteği olmadan bir Etkileneği alıp ona sahip olmaktadır.

Grubun anlamsal yapısı: **[Sahiplik başlangıç fiziksel; Eden; Etkileneği; (Kaynak/Deneyimci)]**

Görüldüğü üzere, yapıda Eden ve Etkileneği zorunlu öğelerdir. Kaynak konumundaki unsur, yapının ifadesinde gösterilmeyebilir. Ayrıca Kaynak olan canlı bir Eylemci, Deneyimci olarak da değerlendirilebilir.

1) даўлаб алыргъа [dawlab alırga] “savaşıarak almak.”

Алай бла Ёритомо къралда джангыз оноу тутхан адам болады, амма керти ие болур ючюн императордан санкция керек эди, ол себебден Ёритомо сэйи-тайсёгун 1192 джыл атны даулаб **алады**. (Wikipedia 2012, crawled on 18/08/2011)

[Alay bla Yoritomo qralda cangız onou tuthan adam boladı, amma kerti iye bolur yuçün imperatordan sanktsiya kerek edi, ol sebebden Yoritomo seyi-taysögun 1192 cıl atnı **dawlab aladı**].

*“Böylelikle Yoritomo ülkesinde bir tek o söz sahibi olmuştu; ama gerçek sahibi olması için imparatorun izin alması gerekiyordu; bundan dolayı Yoritomo 1192 yılında seyi-taysögun unvanını **savaşıp almıştı**.”*

2) зорлаб алырға [zorlab alıyğa] “zorla almak”

Муну **зорлаб алыб**, мени къозурғамы излейдиле», - деб кёлкълды. ⁽⁹⁾

[“Munu **zorlab alıb**, meni qozuryamı izleydile”, - deb kölqaldı].

*“Bunu **zorla alıp benimle dalga geçerek izlediler**” diye incindi.*”

3) къолгъа алырға “ele geçirmek”

Февралда британ аскерле Кениядан Италиян Сомалиге киредиле, Могадишо портну **къолгъа алгъандан** сора, шималгъа айланыб, Эфиопиягъа киредиле. (Wikipedia 2012, *crawled on 18/11/2011*)

[Fevralda britan askerle Keniyadan İtalyan Somalige kiredile, Mogadişo portnu qolğa **alğından** sora, şimalğa aylanıb, Efiopiyağa kiredile].

*“İtalyanlar, şubatta Britanya askerleriyle Kenya üzerinden Somali'ye girdiler, Mogadişo limanını **ele geçirdikten sonra kuzeye yönelip Etiyopya'ya girdiler.**”*

4) пленге алырға [plenge alıyğa] “esir almak”

Уруш заманында хар къырал да душманны эм къарыулу эмда акъыллы эр кишилерин **пленге алырға** кюрешедиле. (Anadil konuşuru).

[Uruş zamanında har qıral da duşmannı em qarıulu emda aqıllı er kişilerin **plenge alıyğa** küreşedile].

⁹ <http://www.elbrusoid.org/m/forum/messages/forum5/topic22351/message1878063/>

Erişim tarihi:12. 12. 2020

*Savaşta her devlet, düşmanının en güçlü ve en akıllı adamlarını **esir almaya** çalışır.*

5) сермеб алыргъа [sermɛb alɪrɣa] “birinin izni olmadan bir şeyini almak, kapmak”

Мен да бирчигин къатыма къысыб, бирина къолума алыб къарай тургъанымлай, Бойнакъ ол къатымдагъы бѣрючюкню къараб-къарагъынчы **сермеб алды**. (Терреуев, 1959: 83)

[Men da birçigin qatıma qısıb, birina qoluma alıb qaray turğanımlay, Bornaq ol qatımdayl bōrūçüknü qarab-qarayınçı **sermɛb aldı**].

*“Ben de birini yanıma alıp, diğerini elimle tutunca Boynak, yanımdaki kurtçuğu gördüğü gibi **izinsiz aldı**.”*

6) сыдырыб алыргъа [sɪdɪrɪb alɪrɣa] “bir insandan tüm mal varlığını zorla almak”

Сора хар къауумну арасындан, Рахман Аллахха эм асыланы (бек азаб берир ючюн), **сыдырыб алырбыз**. (As Alan №4, 2002: 215)

[Sora har qauwmnu arasından, Rahman Allahha em assılanı (bek azab berir için), **sıdırıb alırbız**].

*“Sonra her grup arasından Rahman Allah’a karşı en çok dinden dönmüş gibi davranandan (pek çok azap vermek için) **tüm mal varlığını zorla alırız**.”*

4. 1. 2. Geçici Kullanım İçin Almak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Kaynaktan Etkileneği sınırlı zaman sürecinde kullanmak üzere almaktadır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Sahiplik başlangıç; Eden; Etkileneği; (Kaynak); (Zaman)**]

Görüldüğü üzere, grubun önvarsayımında Zaman kavramı vardır, dolayısıyla geçici sahipliğin süreci belirtilmese de onun varlığı sezilmektedir.

1) арендге алыргъа [arendge alırga] “kiralamak”

Джер иесинден, джазны бурну къарагъанлы, болгъанны бериб, кеслери да джумушуна чабыучу болуб, **арендге алгъан** джерчиклери кюйюб, чалкъы айланмазча болуб барады. (Qaralanı, Borlaqlanı, 1984: 95)

[Ser iyesinden, caznı burnu qarayanlı, bolıyannı berib, kesleri da cumuşuna çabıuçı bolub, **arendge alıyan** cerçikleri küyüb, çalqı aylanmazça bolub baradı].

*“Onlar bahar mevsiminin başında mal sahibine güvenli olan her şeyi verip herkes bu işe katılıp **kiralanan** yerleri yaktıktan sonra tırpanları yanına almadan geldiler.”*

2) бегендге алыргъа [berendge alırga] “kiralamak (toprak hakkında).”

Алай а колонияны асламысы 1869 джыл 89 джылгъа бегендге **алынган** территориялада орналгъанды, ол болджал 1997 джыл бошалгъанды. (Wikipedia 2012, crawled on 02/01/2012)

[Alay a koloniyanı aslamısı 1869 cıl 89 cılığa **begendge alınğan** territoriyalada ornalıyandı, ol bolcal 1997 cıl boşalıyandı]

*“Onlar o koloniyi daha çok 1869 yılından 1889’a kadar **kiralanan** arazilere yerleştirmiş; bu süre 1997’de bitmişti.”*

3) борчха алыргъа [borçha alırga] “ödünç almak”

Сакълау амал кибик ачханы багъалыгъы борчха **алынган** ачханы багъасы бла белгиленеди. (Wikipedia 2012, crawled on 26/11/2011)

[Saqlıau amal kibik açhanı baçalıyı borçha **alıyan açhanı** bayası bla belgilenedi]

*“Süregelen bir gelenek olarak paranın değeri, **borç olarak alınan paranın değerince belirlendi.**”*

4) джалгъа алыргъа [calğa alırğa] “bir insanı küçük, kısa süreli bir iş için tutmak”

Къарт анам, чапракъла сала, къабыргъамы сау этгенинде, дагъыда джалгъа джарашыр мурат бла тегерегиме къарадым, алай болгъанлыкъгъа, тегерекде киши **джалгъа алыргъа** унамады. (Qaralanı, Borlaqlanı, 1984: 85)

[Qart anam, çapraqıla sala, qabırğamı sau etgeninde, dağıda calğa caraşır murat bla tögeregime qaradım, alay bolğanlıqğa, tögerekde kişi **calğa alırğa** unamadı].

*“Yaşlı annem, yaprakları kaburgama koyup tedavi ettiği süreçte ben aynı zamanda ücretli çalışanlarla anlaşmak amacıyla çevreye baktım. Öyle olunca çevredeki kişi **ücretli çalışanları almayı kabul etmedi.**”*

5) прокатха алырга[prokatha alırğa] “bir eşyayı kısa bir zaman süreci için kiralamak.”

Таулагъа барыр ючюн машинаны **прокатха алыргъа** боллукъду. (Ana dili konuşuru)

[Taulağa barır üçün maşınanı **prokatha alırğa** bolлуqdu].

*“Dağlara seyahat etmek için araba **kiralayabiliriz.**”*

4. 1. 3. Копыаламак

Grubun çerçevesi: Bir insan, Kaynak olan bir şeyin örneği veya kopyasını ileride kullanmak üzere elde eder.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim<+Etkilenen>; Eden; (Kaynak)]

Biçimsel olarak Etkilenen, Yüklelemeye dahildir. “Картха алыргъа” [kartha alırğa] misalinde de “kartha” bir yönelme haline sahip olsa da, gene Etkilenen

rolünü üstlemektedir. Bu grubun iki anlamsal türü vardır: **[Devinim fiziksel<+Etkilenen>; Eden; (Kaynak)]** ve **[Devinim bilişsel<+Etkilenen>; Eden, (Kaynak)]**. Sebebi, kopyalama işinin hem gerçek dünyada hem de bilişsel olarak yapılabilmesidir.

Grubun Türkçe temsilcisi için *fotoğraf çekmek* yapısı verilebilir. *Annem benim fotoğrafımı çekti* örneğinde *Annem* kopyalama işini gerçekleştiren Eden, *Ben* Kaynak, *Fotoğraf* Yüklelemeye dahil ve kopyalama işinin sonucunda elde edilen Etkilenendir.

[Devinim fiziksel <+Etkilenen>; Eden; Kaynak]

1) ёлче алырға [ölçe alırға] “ölçmek, ölçü almak”

Къарнашыбызны бизни бла джибер, биз толу **ёлче алыб** келир ючюн. (As Alan №4, 2002: 167)

[Qarnaşibizni bizni bla ciber, biz tolu **ölçe alıb** kelir yüçün].

*“Biz tüm **ölçüleri alıp** gelelim diye kardeşimizi bizimle gönder.”*

2) копия алырға [kopiya alırға] “kopyalamak”

Москвдан Мухажирни сауғалауға көргюзтюлген къагъытларыны **копияларын алабыз**. (Mingi Tau №2, 2012: 143).

[Moskvadan Muhajirni sayğalauğa körgüztülgen qayıtlarını **kopiyaların alabız**].

*“Moskova’dan göçenlerin hediyelerini gösteren kayıtların **kopyalarını alıriz**.”*

3) сурат алырға [surat alırға] “birinin veya birşeyin fotoğrafını çekmek.”

Милиционер нёгерлеримден бири ёлюкню **суратын алды**. (Mingi Tau № 3, 2020: 42)

[Militsioner nögerlerimden biri ölüknü **suratın aldı**].

*“Polis ortaklarımdan biri, cesetin **fotoğrafını çekti.**”*

4) мазок алырғыа [mazok alırğa] “mikroskop altında incelemek için organik dokuyu almak”

Пациентни къанын анализ этер ючюн медсестра аны къанын **мазогуну алды.** (Ana dili konuşuru).

[Patsiyentni qanın analiz eter üçün medsestra anı qanın **mazogunu aldı**].

*“Hemşire hanım, tahlil etmek için hastanın **kan örneğini aldı.**”*

[Devinim bilişsel<+Etkilenen>; Eden, Kaynak]

1) юлгю алырғыа[yulgü alırğa] “örnek almak.”

Мен да, андан **юлгю алып**, «шорпама» узалдым. (Tokumalari, 2006: 338)

[Men da, andan **yulgü alıp**, “şorpama” uzaldım].

*“Ben de onu **örnek alıp** “çorbama” uzandım.”*

2) сөз алырғыа [söz alırğa] “kelime ödünçlemek.”

Тютюн; бу **сөз алан** сөздю, арап тилде жокъду. (Mingi Tau №4, 2020: 203)

[Tütün; bu **söz alan** sözdü, arap tilde joqdu].

*“Tütün; **ödünçlenmiş** kelimeydi, Arap dilinde yoktu.”*

4. 1. 4. Ulaştırılmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden bir Yararlanıcıya bir Etkileneni ulaştırır, Yararlanıcı ise onu kabul eder.

Grubun yapısı: **[{Kaynağın bir önceki eylemi+} Sahiplik başlangıç<+Etkilenen>, Deneyimci, (Kaynak)]**

Konuşma odağı Yararlanıcıda olduğu için asıl eylemi yapan Eden, Kaynak olarak değerlendirilir; Yararlanıcı ise bu durumda Deneyimci rolüne yaklaşmaktadır.

Türkçedeki *mektup almak* yapısı bu grubun örneğidir. *Ali Ayşe'den mektup aldı* cümlesinde, *Ali* bir Deneyimcidir, eylemin aktif yapıcısı değildir. *Ayşe* olan Kaynak önceden Etkilenen olan *Mektubu* gönderme işini yaptığı için Deneyimci onu bu sayede alabilmiş oldu.

1) обмундирование алырѓа [obmundirovaniye alırѓа] “askeri elbise almak.”

Аскерчи урушха барыр ючюн къралдан жангы **обмундирование алѓанды**. (Ana dili konuşuru)

[Askerçi uruşha barır üçün qraldan jangı **obmundirovaniye alıandı**].

“*Asker, savaş için yeni devletten yeni bir askeri elbise aldı.*”

2) письмо алырѓа [pis'mo alırѓа] “mektup almak.”

Тюнене редакция Бахатдан **письмо алѓанды**. (Mingi Tau №4, 2020: 208)

[Tünene redaksiya Bahat'dan **pis'mo alıandı**].

“*Dün editörler Bahat'tan bir mektup almıştı.*”

3) посылка алырѓа [posılka alırѓа] “kargo almak.”

Узейирден эртдеден бери да **посылка алмайма**. (Mingi Tau №2, 2019: 170)

[Uzeyirden ertdeden beri da **posılka almaйма**].

“*Uzeyir'den uzun zamandır kargo almıyorum.*”

4. 1. 4. 1. Bir Eylemin Sonucunda Etkilenen'i Almak

Grubun çerçevesi: Bir Deneyimci belli bir eylemi yaptıktan veya yapmaya niyetlendikten sonra bir sonuç olan Etkilenene sahip olmaya başlamaktadır.

Grubun anlamsal yapısı: **[{Önceki Eylem+} Sahiplik başlangıç <+Etkilenen>; Deneyimci; (Kaynak)]**

Bu gruba örnek olarak Türkçe *ön ödeme almak* yapısı verilebilir. *Ali müdürden ön ödeme aldı* örneğinde *Ali* olan bir Deneyimci işi yapmayı kabul ettiği için (önceki eylem) ona Kaynak olan *Müdür*, Etkilenen olan *Ön ödemeyi* ulaştırdığı için *Ali* onu alır.

1) аванс алырғыа [avans alırğa] “ön ödeme almak.”

Сейирлерин къобуланы жарашдырыу, жүклеу ишлени проектлерин кеси жаса, **аванс аладыла**. (Zaman KBR №71, 2007: 2)

[Seyyirlerin qobulanı jaraşdırıu, jükleu işleni proyektlerin kesi jasa, **аванс алadıла**].

*“Gariplikleri düzelitti; yükleme işi projelerinin hepsi tutsaydı **аванс алacaklardı**.”*

2) зарплат алырғыа [zarplat alırğa] “maaş almak.”

Тюнене тенгими көргенимде, къайры бара тургъанын соргъан эдим, ол да: “зарплат алырғыа барама” деген эди. (Ana dili konuşuru)

[Tünene tengimi körgenimде, qayrı bara turğanın sorğan edim, ol da “**zarplat alırğa barama**” degen edi].

*“Dün arkadaşımı gördüğümde nereye gittiğini sormuştum, o da: “**maaş almaya gidiyorum**” demişti.”*

3) квитанция алырғыа [kvitantsiya alırğa] “makbuz almak”

Анам мени газ ючюн төлерге ийгенинде, “Төлегенден сора **квитанцияны алырга** унутма” дегенди. (Ana dili konuşuru)

[Anam meni gaz için tölerge iygeninde, “Tölegenden sora **kvitansiyanı alıya** unutma” degendi].

*“Annem, beni doğalgaz faturasını ödemeye gönderirken “Ödedikten sonra **makbuzu almayı unutma**” demişti.”*

4) компенсация алырга [kompensatsiya alıya] “tazminat almak.”

Сюд чыгъаргъан оноугъа кёре, джарсыгъан эркиши 100 сом **компенсация аллыкъды**. (Karaçay 18 Nisan, 2015: 1)

[Süd çıyarğan onouya köre, carsıyan erkişi 100 som **kompensatsiya allıqıdı**].

*“Mahkemenin çıkarttığı karara göre zarar görmüş erkek 100 somluk **tazminat alacaktır.**”*

5) патент алырга [patent alıya] “patent almak”

Биреулен, адамлагъа уллу файдасы болгъан жангы бир зат чыгъарса, ол затха **патент алырга керекди**. (Ana dili konuşuru)

[Bireulen, adamlaya ulla faydası bolğan jangı bir zat çıyarsa, ol zatha **patent alıya kerekdi**].

*“Biri, insanların işine yarayacak bir şeyi icat ettiğinde o şeyin **patentini almalıdır.**”*

6) премия алырга [premiya alıya] “ödül veya para ödülünü almak”

Ай ичинде къайсы сатыучу эм кёп товар сатса да, айны ахырында ол **премия алады**. (Ana dili konuşuru)

[Ay içince qaysı satıuçı em köp tovar satsa da, aynı ahırında ol **premiya aladı**].

*“Bir ay içerisinde, en çok ürünü satan satıcı ayın sonunda **para ödülünü alır.**”*

7) процент алыргъа [protsent alıŕıŕa] “üzdesini almak.”

Ильяс шуёхуна ёнгкючге берген ахчасын артха алды, алай **процент алыргъа унамады**. (Ana dili konuşuru)

[İlyas şuyöhuna öngküçle bergen ahçasın artha aldı, alay **protsent alıŕıŕa unamadı**].

*“İlyas, arkadaşına ödünç verdiği parayı aldı ama **faizini almadı**.”*

8) саўгъагъа алыргъа [sauŕıŕa alıŕıŕa] “hediye olarak almak”

Муну мен сизни юйде эм суйген адамыма **сауғъагъа алып** келгенме! (Nür Kitabı, 1994:72)

[Munu men sizni uyde em süygen adamıma **sauŕıŕa** alıp kelgenme!]

*“Bunu ben sizin evinizdeki en sevdiğim adama **hediye olarak alıp** gelmiştim!”*

9) саўгъагъа алыргъа [sauŕıŕa alıŕıŕa] “ödül olarak almak.”

Устазны дагъыда бир сейирлик иши болгъанды: темир коробкачыкъда биргесине, мияла сыныкълача, жылтырауукъ, къаты конфетле келтирип, дерсде иги жууап бергенле аланы **сауғъагъа алгъандыла**. (Mingi Tau №4, 2009: 129)

[Ustaznı dayıda bir seyirlik işi bolıandı: temir korobkaçıqda birgesine, miyala sınıqlaça, cıtırıwıŕıŕ, qatı konfetle keltirip, dersde iyi cuwap bergenle alanı **sauŕıŕa algandıla**].

*“Ustanın ayrıca güzel bir işi vardı: demir kutucuğunda cam gibi parlak sert şekeri getirirdi, derste iyi cevap verenler onları **ödül olarak alırdı**.”*

10) стипендия алыргъа [stipendiya alıŕıŕa] “burs almak”

Беш жылны ичинде Ленинчи **стипендия алып** окъугъанды ол. (Mingi Tau №4, 2007: 111)

Beş yılını içinde Leninçi **stipendiya alıp** oquıandı ol.

“O, beş yıllık Lenin **bursunu alıp okumuş.**”

11) сүйюмчюлюк алыргъа [süyümçülük alırga]“güzel bir haber için hediye almak.”

Жангы туугъан къозучукъну чыкъ сууугъундан ёрге алып, къоюнуна къысып жылытханын, биринчи туудугъу дуния жарыгъын кёрген хапарын айтып, **сүйюмчюлюк алгъан** жашчыкъны да эсерди аппа. (Mingi Tau №6, 2011: 32).

[Cangi tuwğan qozuçuqnu çiq suwğundan yörge alıp, qoyununa qısıp cılıthanın, birinçi tuwduyu duniya carıyın körgen haparın aytıp, **süyümçülük alğan** caşçıqı da esgerdi appa].

“Dede, yeni doğan kuzucuğu çiy soğuşundan kaldırıp koynuna alarak ısıtıp kuzunun gözünü ilk kez açtığı **haberini söylediği için hediye almış genci gördü.**”

12) улху алыргъа [ulhu alırga] “rüşvet almak”

Джесир (плен) этгенлеригиз келселе сизге, аладан да **улху алдыгъыз.** (As Alan № 4, 2002: 22)

[Cesir (plen) etgenlerigiz kelsele sizge, aladan da **ulhu aldıyız.**]

“Esir ettikleriniz size gelseler onlardan da **rüşvet alırdınız.**”

4. 1. 4. 2. Karşılığında Edinmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, başka bir Edene soyut veya somut bir Etkileneni ulaştırıp karşılığında bir Etkilenene sahip olur.

Grubun anlamsal yapısı: **{Önceki Eylem+Kaynağın önceki Eylemi+} Sahiplik başlangıç <+Etkilenen>; Deneyimci; (Kaynak); (Araç)]**

Durum “ulaştırılma” anında gösterildiği için ikinci Eden Kaynak, ilk Eden Deneyimci, onun verdiği Etkilene ise Araç olarak gösterilmektedir. Başka deyişle Deneyimci bir Araç verme eyleminin sonucunda Kaynaktan bir Etkilene alır.

Bu grubun Türkçe örneği *satın almak* yapısıdır. *Bu arabayı Ali'den satın aldım* cümlesinde Eden olan *Ben* önceden Kaynağa Araç olan *parayı* verip *Ali* olan Kaynaktan Etkilene olan *Arabayı* alıyorum.

1) орнуна алырға [ornuna alırğa] “yerine almak”

Ийнанмагъанланы кесигизге шохлагъа ийнанганланы **орнуна алыгъыз**.
(Avksentyev, Mavlyutov, 1985:75)

[İynanmayanları kesigizge şohlaya iynanngankanı **ornuna alıyız**].

*“İnanmayanlarla arkadaş olmaksansa inanmışları onların **yerine alınız**.”*

2) сатыб алырға [satıb alırğa] “satın almak” = para karşılığına almak.

Иги хоншуну **сатыб аладыла** деб, къартла, бир джукъ сынамасала, айтырыкъ болмаз эдиле. (Tekelanı, 1992:118)

[İgi honşunu **satıb aladıla** deb, qartla, bir cuq sinamasala, aytırıq bolmaz edile].

*“İyi komşuyu **satın aldıkları** için ihtiyarlar suçlu hissetmeseler söylentiler ortaya çıkmazdı.”*

3) сууаб алырға [suwab alırğa] “sevap almak.”

Бек джигитсе, намазны сен джангылмай къылалсанг, Аны ариу тындырыб, андан сууаб алалсанг. (Ebzelanı, 2011:571)

[Bek cigitse, namaznı sen cangılmay qılalsang, Anı ariu tındırıb, andan **suwab alalsang**].

*“Çok cesursan namazı sen yanılmadan kılarırsın, onu güzelce bitirip **sevap alabilirsin.**”*

4) төлеү алыргъа[tölew alırğa] “tazminat almak”

Барысыда аузуна къарайла, джарлыдан **төлеу алыргъа** марайла.
(Bayqullanı, 1959: 216)

[Barısında auzuna qarayla, carlıdan **töleu alırğa** marayla].

*“Onların hepsi (kendi) kârına bakar, fakirden **tazminat alma** fırsatını yakalarlar.”*

5) товар алыргъа [tovar alırğa] “bir ürünü satın almak”

Бир Эл Советге къарагъанлыкъгъа, Огъары элни бла Төбен элни араларында терк барып къайтырча жууукъ туююлдю – кюнюнг жолда кетип къалады, ётген-сётген арба неда сельпону тюкеннге **товар алып** келген машинасы чыгып къалмасала. (Mingi Tau №1, 2014: 107)

[Oğarı elni bla Töben elni aralarında terk barıp qaytırça cuwq tüyyüldü – kününg colda ketip qaladı, ötgen-sötgen arba neda sel’ponu tükenнге **tovar alıp** kelgen maşinası çıyıp qalmasala].

*“Oğarı köyüyle Töben köyü arasında hızlıca gidip geri dönebilmek için bir akrabası yoktu; gelen geçen araba veya köyün dükkânına **mal alıp** gelen arabalar çıkıp yolda kaldığı için tüm günü yolda geçti.”*

4. 1. 4. 3. Etkileşimde Bulunmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden bir sebepten ötürü başka bir Eden ile etkileşimde bulunmaktadır. Durum ilk Edenin bakış açısından gösterildiği için ikinci Eden Kaynak rolüne yaklaşmaktadır.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim sosyal<+Etkilenen>; Eden; (Kaynak)]

Bu grubun Türkçe örneği *sipariş almak* yapısıdır. *Garson bizden sipariş aldı* cümlesinde Eden olan *Garson* Kaynak olan *Bizden* Etkilenen olan *Siparişi* dinleyerek ve yazarak alıyor.

1) заказ алыргъа [zakaz alırğa] “sipariş almak”

Бусагъатда ателье бир түрлю **заказ алмайды**, – деди. (Mingi Tau № 4, 2012: 214)

[Busağatda atelye bir türlü zakaz almaydı, - dedi].

*“Bu saatte terzi hiçbir şekilde **sipariş almaz**”, diye söyledi.”*

2) зачёт алыргъа [zaçöt alırğa] “vize sınavını yapmak”

Ол да дерсте ишлеген студентледен **зачёт алгъанды**. (Ana dili konuşuru)

[Ol da derste işlegen studentleden **zaçöt alıandı**].

*“O ise, derse katılıp çalışan öğrencilere **vize sınavını yaptı**.”*

3) интервью алыргъа [interv’yu alırğa] “röportaj yapmak.”

Корреспондентле бизни жыйыныбызны адамларындан кезиу-кезиу **интервьюла аладыла**. (Mingi Tau №1, 2015: 209)

[Korrespondentle bizni cıyınıbızni adamlarından keziw-keziw **interv’yula aladıla**].

*“Gazeteciler bizim yanımızdaki adamlarla gezerek **röportaj yaptılar**.”*

4) отчёт алыргъа [otçöt alırğa] “rapor almak (birinin yazdığı veya anlattığı raporu dinlemek)”

Библиотеканы директору хар ай сайын библиотекада ишлегенледен **отчёт алады**. (Ana dili konuşuru)

[Bibliotekanı direktoru har ay sayın bibliotekada işlegenleden **otçöt aladı**].

“Kütüphane müdürü, her ay kütüphane çalışanlarının raporlarını dinliyor.”

5) присяга алыргъа [pris'yaga alırğa] “ant içme törenini yönetmek.”

Аскерчи **присяга алгъандан** сора, къууанып, атасына-анасына сёлешди.

(Ana dili konuşuru)

[Askerçi **prisyaga alıyandan** sora, quwanıp, atasına-anasına söleşdi].

“Asker başı, askerlik yeminini kabul ettikten sonra sevinerek anne-babasını aradı.”

6) салам алыргъа [salam alırğa] “selam almak, birinin selamına cevap vermek”

Гошала (бийче) къызла **салам ала**, салам бере туруп да къолларын кенгден узатып болгъандыла. (Mingi Tau №1, 2009: 213)

[Goşala (biyçe) qızla **salam ala**, salam bere turup da qolların keğden uzatıp bolıyandıla].

“Hanım kızlar (prenseler) durmadan selam alıp vererek de kollarını uzatmışlardı.”

7) соруу алыргъа [soruw alırğa] “soruşturma yapmak”

Хуриетден **соруу алгъан** капитан, машинала тебрерден алгъанды. (Mingi Tau № 6, 2015: 129)

[Huriyetden **soruw alıyan** kapitan, maşınala tebrerden alıyandı].

“Huriyyet’in soruşturmasını yapan kaptan, arabayı çalıştırdı.”

5. 1. 4. 4. Değerlendirilmek

Grubun çerçevesi: Bir Deneyimci, önceden yaptığı bir Eylemden dolayı değerlendirilmeye maruz kalır.

Grubun anlamsal yapısı: [{Önceki Eylem+} Devinim sosyal <+Etkilenen>; Deneyimci; (Kaynak)]

Eylem, Deneyimcinin bakış açısından gösterildiği için Eden Kaynak olarak gösterilmektedir.

1) гурушха алыргъа [guruşha alırya] “azarlanmak (=azar almak)”

Кесинги тездюралсанг, сен **гурушха алмазса**. (Ebzelanı, 2011: 561)

[Kesingi tözdüralsang, sen **guruşha almazsa**].

*“Dayanabilirsen, **azarlanmazsın**.”*

2) ёрлюк алыргъа [yörlük alırya] “üstünlük almak, kazanmak”

Ышарыб джылтырайды сюйюмлю джуртум, **ёрлюк алыб** ара мюкю кьучакълайды тауун, сыртын. (Ana Til. Başlanngan şkolnu ekinçi klassında oqurya kitab, 1958:259)

[İşarıb ciltıraydı süyümlü curtum, **yörlük alıb** ara mülknü quçaqlaydı tauwn, sırtın].

*“Gülümseyip parıldıyordu sevimli yurdum; dağı, bozkırı, ortak mülkü **kazanıp** kucaklıyordu.”*

3) орун алыргъа [orun alırya] “(manevi olarak) yer almak”

Ананы темасы Азаматны творчествосунда уллу **орун алады**. (Mingi Tau №3, 2013: 196).

[Ananı teması Azamatnı tvorçestvosunda ullu **orun aladı**].

*“Anne konusu Azamat’ın yaratıcılığında büyük bir **yer alıyordu**.”*

4) отметка алыргъа [otmetka alırya] “okulda bir not almak”

Школ заманында хар ким да хар тюрлю **отметканы алгъан болур**. (Anadil konuşuru)

[Şkol zamanında har kim da har türlü **otmetkanı alyan bolur**].

*“Okuldayken herkes her türlü **not almıştır.**”*

5) сөгюм алыргъа [sögüm alırya] “yerilmek, yerilmeye başlamak”
Къалай-алай болса да, статья, Черек (совет) райкомуну бюросунда сюзюлюп, терсликлери болгъанла партия жаны бла **сөгюм алгъан эдиле**.

[Qalay-alay bolsa da, stat'ya, Çerek (sovet) raykomunu bürosunda süzülüp, terslikleri bolıyanla partiya janı bla **sögüm alyan edile**].

*“Ne olursa olsun makale, Çerek (Sovyet) raykomunun bürosunda düzeltilip yanlışlarından dolayı parti tarafından ateşli bir şekilde **yerilmeye başlanmıştı.**”*

6) хорлам алыргъа [horlam alırya] “zafer almak, yenmek”
Аны **хорлам алып** келген аскери арбазгъа да киргинчи, жүреклерибла сезип, экиси да бирча жетип, атны эки жанына туруп, бийни ёзенгилерине жабышдыла. (Mingi Tau №1, 2011: 109)

[Anı **horlam alıp** kelgen askeri arbazya da kirginçi, cürekleri bla sezip, ekisi da birça cetip, atnı eki canına turup, biyni özegilerine cabışdıla].

*“Onu **yenip** gelen askeri de avluya girince, ikisi de aynı anda yürekleriyle hissederek kalkıp atın iki yanında durup beyin kayışından tuttular.”*

4. 1. 5. Etkilenmek

Grubun çerçevesi: Bir Deneyimci, bir Edenin yaptığı eyleme maruz kalır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal <+Etkilenen>; Deneyimci, (Kaynak)**]

Eylem, Deneyimcinin bakış açısından gösterildiği için hareketin asıl yapıcısı Kaynak durumuna geçer.

Grubun Türkçe temsilcisi *eğitim almak* yapısıdır. *Ahmet Gazi'de eğitim aldı* cümlesinde Deneyimci olan *Ahmet* Kaynak olan *Gazi Üniversitesi*, yani hocalarından Etkilenen olan *Eğitime* maruz kalarak daha akıllı ve eğitilmiş bir insan durumuna geliyor.

1) айыб алырға [ayıb alırğa] “rezil olmak”

Сынамны бузуб кьюуб, Иемден **айыб алмайым**. (Ebzelanı, 2011: 245)

[Sınamnı buzub qoyub, İyemden **ayıb almayım**].

*“Deneyimimi hiçe sayarak sahibimin gözünde **rezil olmayayım**.”*

2) билим алырға [bilim alırğa] “eğitim görmek”

Орта **билим алгъандан** сора, мен Ленинградха, ала Москвагъа кетебиз. (Mingi Tau №2, 2020: 193)

[Orta **bilim alıyandan** sora, men Leningradha, ala Moskovaya ketebiz].

*“Orta **öğretimi tamamladıktan** sonra ben Leningrad’a, onlar ise Moskova’ya gitti.”*

3) болушлукъ алырға [boluşluq alırğa] “yardım almak”

Алай болса да, заман да кете, къач да джууукълаша келеди, джашлары азыклары, ашлары, патронлары, гранатлары тауусулады, элlege, хуторлагъа, халкъны арасына сингиб, джамагъатдан **болушлукъ ала** башламасала, халкъны кючюне, аны акъылына, эсине таяна тебремеселе, иш къолайсызгъа кетери белгили болгъанды. (Qaralanı, Borlaqlanı,1975: 296).

[Alay bolsa da, zaman da kete, qaç da cuwuqlaşa keledi, caşları azıqları, aşları, patronları, granatları, tauwsuladı, ellege, hutorlaya, halqı arasına singib, camayatdan **boluşluq ala** başlamasala, halqı küçüne, anı aqılına, esine tayana tebremesele, iş qolaysızya keteri belgili bolıandı] .

*“Öyle olsa da, zaman da geçiyor, güz de gittikçe yaklaşıyordu; gençlerin yemekleri, aşları, mermileri, el bombaları bitiyordu; köylere, çiftliklere, halkın arasına karışıp cemaatten **yardım almaya** başlamasalar, halkın gücüne, onun akıllarına, zihnine yönelmeseler, işin kötüye gideceği belliydi.”*

4) инструкция алырға [instruktsiya alırға] “talimat almak”

Директорға барып, ишни халисин аңгылатып, не этерге керек болганны юсюнден **инструкция алырға керекди**. (Anadil konuşuru)

[Direktorya barıp, işni halisin aңgılatıp, ne eterge gerek bolıannı yüsünden **instruktsiya alırға керекди**].

*“Müdüre gidip durumu anlatıp, neler yapılacağıyla ilgili **talimatlar almak gerek**.”*

5) консультация алырға [konsul'tatsiya alırға] “danışmak”

Ол математикледен **консультация алыб**, аны да джетишимли бергенди. (Karaçay gazetesi №4, 2018: 1)

[Ol matematikleden **konsul'tatsiya alıb**, anı da cetişimli bergendi].

*“O, matematikçilere **danışıp** onu da bol bol verdi.”*

6) къайгы сёз алырға [qayğı alırға] “başsağlığı dilenmek”

Сиз – ахыр тилегин Аллахдан. . . Мен келгенме **къайгы сёз алып**, Кечгинлик, терекле, кечгинлик! (Mingi Tau №5, 2019: 51)

[Siz – ahır tilegin Allahdan. . . Men kelgenme **qayğı söz alıp**, Kezginlik, terекle, keçginlik!]

*“Siz Allah’tan sonunu dileyin. . . Ben **başsağlığı dilenmeye gelmişim, affedin, ağaçlar, affedin!**”*

7) разылыкъ алыргъа [razılıq alırga] “izin almak”

Аятланы эштгенде, ол эрлей ийман салды, Джангылыч келгенине андан **разылыкъ алды**. (Ebzelanı, 2011: 201)

[Ayatları eştgende, ol erley iyman saldı, Cangılıç kelgenine andan **razılıq aldı**].

*“Ayetleri duyunca o erkekler inanmış oldu, Cangılıç geldiğinde ondan **izin aldılar.**”*

8) реабилитация алыргъа [reabilitatsiya alırga] “itibarını geri kazanmak”

Сталин заманында Орта Азиягъа кечюрюлген халкъла **реабилитация алгъандан** сора ата журтларына къайтхандыла.

[Stalin zamanında Orta Aziyaya köçürülgen halqla **reabilitatsiya alıyandan** sora ata curtlarına qaythandıla].

*“Stalin döneminde Orta Asya’ya sürgün edilmiş halklar, **itibarlarını geri kazandıktan sonra vatanlarına geri dönmüşler.**”*

9) реабилитация алыргъа [reabilitatsiya alırga] “tıbbi rehabilitasyonu almak”

Ребилитация алыр ючюн къоншум больницагъа жатханды.

[**Reabilitatsiya alır** üçün qonşum bol’nitsaya cathandı]

*“Komşum, tıbbi **rehabilitasyon almak** amacıyla hastaneye yatırıldı.”*

10) отказ алыргъа [otkaz alırga] “reddedilmek.”

Азретбла Багъдатдан письмола алдым, Д. менден **отказ алса** да энтда бурнун урады. (Bayramuqlanı, 1965: 121)

[Azretbla Bayatdan pis'mola aldım, D. Menden **otkaz alsa** da entda burnun uradı].

*“Azret’le Bagat’dan mektupları aldım, D. benim tarafımdan **reddedilmesine** rağmen ayrıca dalkavukluk yaptı.”*

11) усталыкъ алыргъа [ustalıq alırğa] “ustalık almak”

Бири журналист, экинчиси уа психолог **усталыкъ алгъандыла**. (Mingi Tau №2, 2013: 77).

[Biri cournalist, ekinçisi wa psikolog **ustalıq alıyandıla**].

*“Biri gazeteci, ikincisi ise psikolog olarak **ustalık almışlardı**.”*

12) хапар алыргъа [hapar alırğa] “haber almak (öğrenmek)”

Мен мындан анга керти хапар алып барыргъа керекме (Mingi Tau № 1, 2010: 132)

[Men mindan anga kerti **hapar alıp** barırğa керекме].

*“Benim bunun hakkında doğru **bilgiyi öğrenip** ona gelmem gerekmiyor.”*

4. 1. 6. Kabul Etmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, belli bir Etkileneni kabul eder.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal; Eden; Etkilenen**]

Bu grubun Türkçe örneği *işe almak* yapısıdır. *Müdür Ahmet’i işe aldı* cümlesinde *Müdür* Edendir, *Ahmet* ise etkilenendir ve Eden onun işe başlamasını kabul ediyor.

1) аскерге алыргъа [askerge alırğa] “askere almak”

Аны **аскерге алгъандыла** да, ол а кёгюрчюнлерин Ахматха кьойгъанды.
(Терреуев, 1982: 71)

[Anı **askerge alıyandıla** da, ol a kögürçünlerin Ahmatha qoyıyandı].

*“Onu **askere aldıkları için o, güvercinlerini Ahmet’e bırakmıştı.**”*

2) борч алыргъа [borç alıyğa] “vaat etmek, söz vermek”

Ишге кьарарыкъ джыйылыуда ариу, кука сёзле бла коллективни аллында кьарачай адетлени сакълагъанча этиб, ишни сюзюуню социалист **борч алыуну** байрамына бурады. (Qaralanı, Borlaqlanı, 1975: 85)

[İşge qararıq sıyılıwda ariw, kuka sözle bla kollektivni allında qaraçay (tamadanı sıyın körüw degença) adetlени saqlayança etib, işni sözüwnü sotsialist **borç alıwnu** bayramına buradı].

*“İşe bakıp toplantıda güzel, nazlı sözlerle kolektifin ilk önce Karaçay adetlerini korumasını vurgulayıp asıl sözünü sosyalist **borcunu kabul etme bayramına dönüştürdü.**”*

3) борчха алыргъа [borçha alıyğa] “borç olarak kabul etmek”

2. Сёзюнгю **борчха ала**,/ Сёз табалмай махтаргъа. (Mingi Tau №4, 2014: 9)

[Sözünü **borçha ala**,/ Söz tabalmay mahtaryğa].

*“Sözünü **borç biliyor**, övmeye söz bulamıyor.”*

4) гюнах алыргъа [günah alıyğa] “günah almak (= birini haksız olarak suçlamak, yalanlamak).”

Хыйны этиб кюрешген/ **Уллу гюнах алады**. (Lerşokov, 2006: 177)

[Hıynı etib küreşgen ullu **günah aladı**].

*“Büü yarıp savaşan büyük **günah aldı.**”*

5) ишге алыргъа [işge alıŕya] “işe almak”

Мени ишге алсанг, къууанырса, - дегенди. (Musukayeva, 2007: 99)

[Meni işge alsang, quwanırса, - degendi].

“Beni işe alsan da eğlensek, demişti.”

6) къатынгъа алыргъа [qatınya alıŕya] “evlenmek (erkek için).”

Азамат нёгерин тоюнда узун, ариу санлы, къанкъаз кибик тепсеген къызны кёрюп, аны **къатынга алыргъа** излегенди. (Anadil konuşuru).

[Azamat nögerin toyunda uzun, ariw sanlı, qanqaz kibik tepsegen qızını körüp anı **qatınya alıŕya** izlegendi].

*“Azamat, arkadaşının düğününde gördüğü uzun boylu, narin ve kuğu gibi dans eden kızla **evlenmek** istedi.”*

4. 1. 7. Yapmaya Başlamak

Grubun çerçevesi: bir Eden bir eylemi yapmaya başlar.

Grubun anlamsal yapısı: **[Devinim başlangıç; Eden]**

Yapının ifade ettiği Devinim türleri Fiziksel, Konuşma, Bilişsel ve Sosyal'dir.

Dolayısıyla grubun anlamsal alt grupları şu şekildedir:

a) **[Devinim başlangıç Fiziksel; Eden],**

b) **[Devinim başlangıç Bilişsel; Eden],**

c) **[Devinim başlangıç Konuşma; Eden]**

ç) **[Devinim başlangıç Sosyal; Eden]**

a) [Devinim başlangıç Fiziksel; Eden]

1) джолоучулукъ алыргъа [colowçuluq alırga] “yolculuğa çıkmak”
Август айгъа биринчи кюн туугъунчу **джолоучулукъ алды** камсык
джанларын. (Хызыр Ижаев, <https://stihi.ru/2018/09/27/706>¹⁰).

[Avgust ayğa birinçi kün tuwğunçu **colouçuluq aldı** kamsık canların].

“Ağustos ayının ilk gününün şafağında yaramaz canları yolculuğa çıktı.”

2) къолгъа алыргъа [qolğa alırga] “ele almak (=elle tutmaya başlamak)”
Уллу Шемишерде да чилле сургенме да, урчукъну **къолгъа алгъаенг**.
(Mingi Tau №3, 2011: 28)

[Ullu Şemişerde da çille sürgenme da, uçıqnu **qolğa alğaeng**].

*“Ullu Şemişer’de de ipek ürettim de, örekeyi **ele almıştin**.”*

3) къолгъа алыргъа [qolğa alırga] “(bir işe) başlamak”
«Окъумагъан сокъурду» деген айтыуну унутмагъыз, — деб, Къасым ишин
къолгъа алды. . . (Терреуев, 1959: 83)

[“Okumayan soqurdu” degen aytıwnu unutmayız, - deb, Qasım işin qolğa aldı...]

*“Okumayan kördür” diye bir sözü unutmayınız” deyince Kasım **işini yapmaya başladı**.”*

b) [Devinim başlangıç bilişsel; Eden].

1) кесингъи къолгъа алыргъа [kesingi qolgha alırga] “sakinleşmek (kendini
ele almak = düzenli/ sakin olmaya başlamak)”

Болса да, таукел этип, **кеслерин къолгъа алдыла**. (Терреуев, 1982: 77)

¹⁰ <https://stihi.ru/2018/09/27/706>

Erişim tarihi: 30. 01. 2021

[Bolsa da, taukel etip, **keslerin qolğa aldıla**].

*“Olsa da cesaret edip **sakinleşmeye çalıştılar.**”*

c) [Devinim başlangıç Konuşma; Eden].

1) кычырыкъдан алыргъа [qıçırıqdan alırğa] “bağыrmaya başlamak”

Аны алай айтханын эшитгенлей, асыры бек къоркъгъандан тиширыула, башларын да ачыб, **кычырыкъдан алыб**, джылаб тебретиле. (İslam Dinni Tarihi, 1992: 114)

[Anı alay aythanın eşitgenley, asırı bek qorqıyandan tişirıwla, başların da açыb, **qıçırıqdan alıb**, cılab tebredile].

*“Onun böyle söylediğini duyanlar çok korktuğundan kadınlar başlarını açıp, **bağыrp, ağlayıp gittiler.**”*

2) сөз алыргъа [söz alırğa] “söz almak/ istemek (= konuşmaya izin alıp konuşmaya başlamak)”

Аладан бек алгъа **сөз алып** сөлешген Бекир эди. (Mingi Tau № 3, 2020: 21).

[Aladan bek alğa **söz alıp** söleşgen Bekir edi].

*“Onlardan çok önce **söz isteyip** konuşan Bekir’di.”*

ç) [Devinim başlangıç Sosyal; Eden]

1) башчылыкъны алыргъа [bişçılıqnıkoığa alırğa] “yönetimi ele almak, yönetmeye başlamak”

Алай а юйде алгъан, аман кылыкъ къалырмед, Бий болургъа кюрешди, а **башчылыкъ алырмед?** (Ebzelanı, 2011: 507)

[Alay a yüyde alğan, aman qılıq qalırmed, Biy bolurğa küreşdi, a **başçılıq alırmed?**]

“Onların o evde aldığı kötü karakteri kalırdı; o Bey olmaya çalıştı, ama yönetmeye başlar mıydı?”

4. 1. 7. 1. Değişime Uğramak

Grubun çerçevesi: Bir Deneyimci (insan olup olmaması önemli değil) değişime uğrar, yani soyut bir Etkilenen olan değişime sahip olmaya başlar.

Grubun anlamsal yapısı: **[Durum değişiklik<+Etkilenen>; Deneyimci].**

Bu durumun birkaç anlamsal grubu vardır. Bağlama göre birçok Durum türünü ifade eden yapıların yanında sadece Duygusal Durumun değişikliğini ifade edenler de vardır. Dolayısıyla yapının iki anlamsal altgrubu vardır: a) **[Durum değişiklik<+Etkilenen>; Deneyimci]** ve b) **[Durum değişiklik bilişsel<+Etkilenen>; Deneyimci]**

Bu grubun Türkçe örneği *kızarmak* yapısıdır. *Ali kızardı* cümlesinde Deneyimci olan *Ali* kızarma durumunu deneyimlemeye başlar.

a) **[Durum değişiklik<+Etkilenen>; Deneyimci]**

1) бет алырға [bet alırğa] “rengi değişmek”

Къызыл бурма булутла ахырында къоргъашин бет алдыла, кёзкёргеннге тумаландыла. (Mingi Tau № 3, 2020: 17).

[Qızıl burma bulutla ahırında qorğaşın **bet aldıla**, közkörgenнге tumalandıla].

*“Kızıl burma bulutlar sonunda **kara görünmeye başladı (siyah rengini aldı)**, her tarafa yayıldı.”*

2) бет алырға [bet alırğa] “görünümü değişmek”

Ыннам нек эсе да мудах **бет алды**. (Терреуев, 1982: 64)

[Innam nek ese da mudah **bet aldı**].

“Ninem nedense üzüntülü görünmeye başladı.”

3) кеч бет алыргъа [keç bet alırga] “geç olmak”

Таулагъа дери къарангы болуп, **кеч бет алды**. (Таумирзалани, 2008: 363)

[Taulaya deri qarangi bolup, **keç bet aldı**].

“Karanlık, dağlara kadar geldi, (hava) karardı.”

4) багъыр бет алыргъа [bağır bet alırga] “kızarmak”

Төгерекеде болгъан къараб-къарагъынчы **багъыр бет алды** (Baskakov, 1966: 322)

[Tögerekde bolğan qarab qaraginçı **bağır bet aldı**].

“Çevredeki karanlık kızardı.”

b) [Durum değişiklik bilişsel<+Etkilenen>; Deneyimci]

1) аман акъыл алыргъа [aman aqıl alırga] “kötü bir düşünce edinmek.”

Деб динни харам этиб, **аман акъыл алдыла**, ахыры уа къатышыб, сылхыр болуб къалдыла. (Ebzelanı, 2011: 346)

[Deb dinni haram etib, **aman aqıl aldıla**, Ahırı wa qatışib, silhir bolub qaldıla].

“Bu şekilde dini bırakıp akıllarına kötü düşünceleri aldılar; ama sonunda karışıp aptal kaldılar.”

2) башха къан алыргъа [başha qan alırga] “niyetini değiştirmek”

Хасанны саудюгерчилиги доюн болмагъаны себепли, ол Алийге зарланып, аны хазнасын къолгъа этер умутда, **башха къан алгъанды**. (Anadil konuşuru).

[Hasanni sawdügerçiligi doyun bolmağanı sebepli, ol Aliyge zarlanıp, anı haznasın qolğa eter umutda, **başha qan alıandı**]

*“Hasan’ın ticareti iyi yürümediğinden dolayı o, Ali’yi kıskanıp, onun hazinesine el koymak ümidiyle **niyetini değiştirdi.**”*

3) саўут бет алыргъа [sawut bet alırğa] “saldırmaya hazır görünmeye başlamak”

Керимов ауаз эштилген жанына, къуш тауукъну марагъанча, **сауут бет алыб** къарады. (Tokumayev, 1969: 9)

[Kerimov awaz eştilgen canına, quş tawuqnu marağança, **sawut bet alıb** qaradı].

*“Kerimov, sesi işittiği anda tavuğu gören kartalmışçasına **saldırıya hazır görünüşünü alıp baktı.**”*

4) темир бет алыргъа [temir bet alırğa] “sinirlenmeye başlamak”

Къартладан бири, **темир бет алып** кийиз бөркюн къолуна алып, къап башын сылай.

[Qartlardan biri, **temir bet alıp** kiyiz börkün qoluna alıp, qap başın sılay].

*“Yaşlılardan biri **sinirlenip** keçe şapkasını eline alıp kara başına taktı.”*

5. 1. 7. 2. Bir Eyleme Hazır Hale Gelmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden belli bir eylemi gerçekleştirmekle başka bir eylemi yapmaya/yapma durumuna gelmeye hazır olduğunu gösterir.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim başlangıç <+Etkilenen>; Eden**]

Bu grubun iki alt grubu vardır: a) [**Devinim başlangıç fiziksel<+Etkilenen>; Eden**] ve b) [**Devinim başlangıç bilişsel<+Etkilenen>; Eden**].

Bu grubun Türkçe örneği *nişan almaktır*. *Ali nişan aldı* örneğinde Eden olan *Ali* etkilenen olan *Nişanı* vurmak için hazır hale geliyor.

a) [Hareket başlangıç fiziksel; Eden]

1) сауут алырға [sawut alırğa] “kullanmak üzere silahı ele almak.”

Туугъан журтубузгъа жау чапханда, ол къолгъа **сауут алгъанды**. (Mingi Tau №2, 2015: 29)

Tuwıyan cırtubuzğa saw çaphanda, ol qolğa **sawwt alıandı**.

*“Ana vatanımıza düşman geldiğinde o **silahlandı**.”*

2) илишангга алырға [ışanga alırğa] “hedefi vurmak üzere nişan almak”

Илишангга алырға кезиу жетсе, барысын да хорларма. (Ana dili konuşuru)

[**İlişannga alırğa** keziw cetse, barısın da horlama]

*“**Nişan alma** sırası geldiğinde herkese galip geleceğim.”*

b) [Hareket başlangıç bilişsel; Eden]

1) башынга палах алырға [başınga palah alırğa] “başına bela almak.”

Ол ишге къатышма, къатышсанг, **башынга палах алырса!** (Ana dili konuşuru).

[Ol işge qatışma, qatışsang, **başınga palah alırsa**].

*“O işe karişma, karişırsan **başına bela alırsın**.”*

4. 1. 8. İstemek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Kaynaktan belli bir eylemi yapmasını rica eder.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal; Eden; Kaynak**]

1) кечгинлик алыргъа [кеçginlik alırға] “özür dilemek”

Сыйынмагъанлагъа мэр **кечгинлик алады**. (Zaman KBR, 31 Temmuz 2013:

1)

[Sıynmağanlağa mer **кеçginlik aladı**].

*“(Odaya) sığmayanlardan belediye başkanı **özür dilemiş**.”*

2) номерин алыргъа [nomerin alırға] “telefon numarasını istemek”

Къызым, барчы, аттянгдан жангы **номерин алып** бир кел. (Ana dili konuşuru)

[Qizim, barçı, att'angdan cangi **nomerini alıp** bir kel].

*“Kızım, gidip dedenden yeni **telefon numarasını** istesene.”*

3) развод алыргъа [razvod alırға] “boşanmak istemek”

Эр киши юй бийчесине кереклисича къарамаса, ол тиширью имамгъа барып, эринден **развод алыргъа** болады. (Ana dili konuşuru)

[Er kişi üy biyçesine kereklisiça qaramasa, ol tişiriü imamğa barıp, erinden **razvod alırға** boladı]

*“Bir adam eşinin ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, o kadın imama gidip eşinden **boşanmayı** isteyebilir.”*

4) сөз алыргъа [söz alırға] “birinden bir şey yapacağına dair bir söz almak”

Аладан таукеллик **сөз алгъандан** сора, таматагъа барып, хазырбыз дейме. (Mingi Tau №4, 2012: 156)

[Aladan tawkellik **söz alıyandan** sora, tamataya barıp, hazırız deyme]

*“Onlardan cesaretli olacaklarına dair **söz aldıktan** sonra, başkana gelip hazırız deme.”*

5) эркинлик алыргъа [erkinlik alırya] “izin almak”

Да, Ачан, атангдан **эркинлик алгъанмыса** арбаны бузаргъа? (Mingi Tau № 1, 2009: 15).

[Da, Ačan, atangdan erkinlik alıanmısa arbanı buzaryā?].

“Ya, Ačan, babandan arabayı bozmaya **izin aldın mı?**”

4. 2. AYIRMAK

Grubun çerçevesi: Bir Eden bir Etkileneği bulunduğu bir Yerden ayırmakta, ancak ona sahip olmamaktadır

Grubun anlamsal yapısı: [Konum değişikliği; Eden; (Etkileneği); (Yer)]

1) башындан алыргъа [başından alırya] “bir kapta bulunan maddenin üstünden bir kısmını çıkartmak”

Бизни аталарыбыз бурунда алагъа нартланы хатеринден юиледе ашны, къазанны **башындан алып**, юлюш къойгъандыла. (Malqarlılanı bla qaraçaylılanı halq poeziya çıyarmaçılıqları, 1988: 149)

[Bizni atalarımız burunda alaya nartlanı haterinden üylede aşnı, qazannı **başından alıp**, yülüş qoyıandıla].

“Bizim atalarımız öncelikle nartlara olan saygılarından dolayı kazandaki yemeğin **üst taraflarından alıp** onlara pay verdiler.”

2) биргенъе алыргъа [birgenge alırya] “yanına almak”

Сора Муратны да **биргенъе ала** бар. (Pyesala. Pyesı na karaçayevskom yazıke, 1964: 138)

[Sora Muratni da **birgenge ala** bar].

“Sonra Murat’ı da **yanına alıp gel.**”

3) ёрге алыргъа [örge alırga] “kaldırmak”

Секирип тышюп сермесе, Сосурукъ эки ал аягъын жерден **ёрге алады**.
(Malqarlılanı bla qaraçaylılanı halq poeziya çıyarmaçılıqları, 1988: 89)

[Sekirip tüşüp sermese, Sosuruq eki al Ayayın cerden **yörge aladı**].

*“Düşe kalka (kösteğini) çekiyorsun, Sosuruk iki ön ayağını yerden **yukarı kaldırır.**”*

4) кишен алыргъа [kişen alırga] “kösteği çözmek”

Аягъындан **кишенин алып** эм эмиликни юсюне чыгъар. (As-Alan № 2, 2001:154)

[Ayayından **kişenin alır** em emilikni yüsüne çıyar].

*“Ayaklarındaki **kösteği çözer**, en vahşisinin üstüne çıkar.”*

5) суў алыргъа [suw alırga] “su getirmek”

Уучу андан **суу алып** келсин! - дегенди. (Mingi Tau № 3, 2014: 101)

[Uwçu andan **suw alıp** kelsin! - degendi].

“Avcı ondan **su alıp** gelsin! – demiş.”

4. 2. 1. Etkilemek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, canlı bir Kaynağı etkileyerek onu soyut bir şeyden mahrum bırakarak etkiler.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim bilişsel <+Etkilenen>]; Eden; (Kaynak)].

1) къарыў алыргъа [qarıw alırga] “güçten mahrum bırakmak”

Адам мыдах хапар бла аны **къарыуун алды**, терен сагъышха кетгенин ангылады (Ana dili konuşuru)

[Adam mıdah hapar bla anı **qarıwun aldı**, teren sayıŝha ketgenin angıladı].

*“Adam üzüntülü bir haberle onu **güçsüz bıraktı**, derin düşüncelere daldığını anladı.”*

4. 2. 2. Bir Şeyi Katmak, Dahil Etmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Edilgeni bir Yere katar.

Grubun anlamsal yapısı: [Konum değiştirme <+Yer>; Eden; Etkilenen]

Bu grubun Türkçe örneği *kucağa almaktır. Anne Ayşe’yi kucağa aldı* cümlesinde Eden olan *Anne*, Etkilenen olan *Ayşe’yi* Yer olan *Kucağa* alıyor.

1) кършоў алыргъа [qurşow alıręa] “çevrelmek (=çembere almak)”

Сени палахынғы оту мени кършоу алып, сыннган сабий жүрегиме ёртен къррыу салып, сёзге уста этип, кўлакъ жютюлюкню берди. (Mingi Tau №1, 2009: 69)

[Seni palahıngı otu meni **qurşou alıp**, sinnan sabiy cüregime örten qarıu salıp, sözge usta etip, qulaq cütülükñü berdi].

*“Senin bela verici ateşin beni **çevreleyip**, sığınmış olan çocuk yüreğime ateş gücünü salıp, sözü usta edip işitme netliğini verdi.”*

2) кўчагъына алыргъа [quçayına alıręa] “kucaklara almak”

Айдамар! – деп кычырды ол, жеринден, атылған этгенча, кесгин туруп, чабып, кьартны **кўчагъына алды**. (Mingi Tau №2, 2009: 104)

[Aydamar! – деп qıçırdı ol, cerinden, atılған etgença, kesgin turup, çabıp qartnı **quçayına aldı**].

*“Aydamar! – diye bağırdı, o yerinden kalkınca dik durup, sakinleşip yaşlı adamı **kucağına aldı**.”*

3) ортагъа алыргъа [ortaya alıɣa] “ortaya almak”

Джерде эм гитче къралладан бири, Къыбла Европада орналыбды, төрт джанындан Италияны территориясы ортагъа **алыбды**. (Wikipedia 2012, crawled on 12/11/2011)

[Cerde em gitçe qralladan biri, Qıbla Evropada ornalıbdı, dört canından İtaliyanı terrioriyası **ortaya alıbdı**].

“Yeryüzündeki en küçük krallıklardan biri, Güney Avrupa’da bulunmuştur, dört tarafından İtalya’nın arazisiyle çevrilmiştir.”

4) скобкалагъа алыргъа [skobkalaya alıɣa] “parantez içine almak”

Транскрипция этилген таууш неда сёз төртгюл **скобкалагъа алынады** эмда хар сёзню таууш басымы салынады. (Akbaev, 2009: 65)

[Transkripsiya etilgen tawuş neda söz törtgöl **skobkalaya alınadı** emda har söznü tawuş basımı salınadı].

“Transkripsyonu yazılan sesler veya sözler köşeli paranteze alınıyordu ve her sözün ses uzunluğu belirtiliyordu.”

5. 2. 2. 1. Göze Almak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Edilgeni odak noktası yapar.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim bilişsel; Eden; Etkilenen]

1) заметкагъа алыргъа [zametkaya alıɣa] “dikkat etmek (=akıldaki notlarına eklemek)”

Бу ишни **заметкагъа алыргъа боллукъду**, нек десенг, аны тынгылы этерге тийишлиди. (Ana dili konuşuru)

[Bu işni **zametkaya alıɣa bolluqdu**, nek deseng, anı tıngılı eterge tiyişlidi].

*“Bu iş **dikkate alınmalıdır**, çünkü onun derhal çözülmesi gerekmektedir.”*

2) контрольгъа алыргъа [kontrol'ya alırga] “kontrol altına almak (=kontrol alanına katmak)”

Битеу туура этилген проблемаланы КъМР-ни Парламентини Председатели энчи **контрольгъа алгъанды**. (Zaman KBR №147, 1 Aralık 2018: 1)

[Biteu tuwra etilgen problemaları QMR-ni Parlamentini Predsedateli ençi **kontrol'ya alıandı**].

*“Sonuna doğru oluşan sorunları Karaçay-Malkar Cumhuriyetinin Meclis Başkanı kendi **kontrolüne almış**.”*

3) хыйсабха алыргъа [hıysabha alırga] “hesaba katmak”

Къошда ара ишге джегилген ёгюз, ат, арба да **хыйсабха алыныр**. (As Alan № 2, 2001:121)

[Qoşda ara işge cegilgen ögüz, at, arba da **hıysabha alınır**].

*“Yurtta ortak işlerde kullanılan öküz, at, araba da **hesaba katılır**.”*

4) эсге алыргъа [esge alırga] “hatırlamak”

Энди эсепни шартын **эсге алсакъ** (Mingi Tau №5, 2009: 218)

[Endi esepni şartın **esge alsaq**]

*“Şimdi Esep'in şartını **hatırlasak**.”*

5. 1. 2. 3. Bir Durumu Bitirmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, onu rahatsız eden bir duruma son vermektedir. Rahatsız edici Edilgen yok olur.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim bilişsel <+Etkilenen>; Eden]

1) ачыў алыргъа [açıw alırya] “birine kızmaq (= acıyı gidermek)”

Бирге түбеселе, кенгеширге таукелленселе да, **ачыу аланы** жүреклерин ашай эди. (Ana dili konuşuru)

[Birge túbesele, kengeşirge taukellensele da, **açıw alanı** cüreklerin aşay edi].

*“Biriyle görüşseler, danışmaya kalkarlarsa da yüreklerini **kızma** duygusu verdi.”*

2) дерт алыргъа [dert alırya] “intikam almak (= derdini gidermek)”

Кесигиз билесиз, фашистледен **дерт алыргъа** асыры ашыкъгъандан кесиме орун табмайма. (Qaralanı, Borlaqlanı, 1975: 355)

Kesigiz bilesiz, faşistleden **dert alırya** asırı aşığıyandan kesime orun tabmayma.

*“Hepiniz biliyorsunuz faşistlerden **intikam almak** için aşırı acele edenlerden kendime örnek almam.”*

3) баш алыргъа [baş alırya] “başını almak (= kurtulmak)”

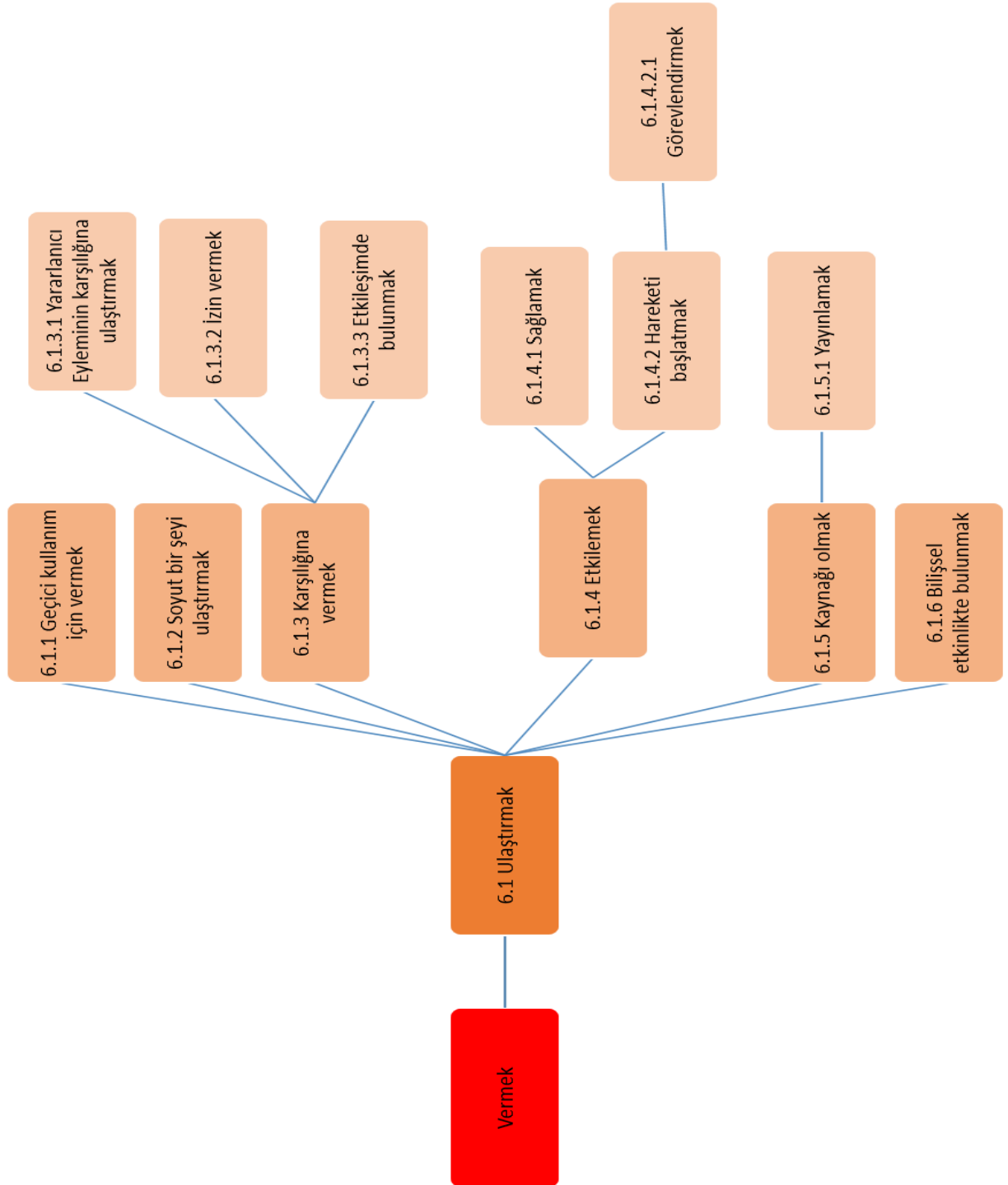
Астемир былай бла эмегенни ёлтюралмазлыгъын билип, отдан кесеу **баш алгъанды**. (Mingi Tau, №2, 2014: 106)

[Astemir bılay bla emegenni öltüralmazlıgын bilip, otdan kesew **baş alıyandı**].

*“Astemir, canavarı bu şekilde öldüremeyeceğini bilerek yanan odunun ateşinden **kurtuldu**.”*

5. BÖLÜM: "VERMEK" KAVRAMININ ANLAMSAL ALANI

Bu bölüm Karaçay-Malkarcadaki "vermek" fiilinin anlamsal alanıyla ilgilidir. Aşağıdaki gösterim ilgili fiilin anlam alanını gösterir.

Görüldüğü üzere “almak” kavramı “edinmek” ve “ayırarak” olmak üzere iki ana gruba ayrılırken, “vermek” kavramının sadece “ulaştırmak” ana başlığı vardır. Bu durumun sebebi “almak” kavramı için bir etkileşimin şart olmamasıdır. “Vermek” eyleminin önvarsayımında ise ona karşılık olarak yapılacak alma eylemi vardır.

“Vermek” alanın çekirdeği, “almak” kavramınıninkine nazaran daha küçük görünmektedir. Ona “Ulaştırmak”, “Geçici kullanım için vermek” ve ayrıca “Bir şeyin karşılığında vermek” başlıklı alt gruplar dahildir. Başka alt kavramlar alanın periferisini oluşturmaktadır. Bunlar: “Soyut bir şeyi ulaştırmak”, “Yararlanıcı eyleminin karşılığına ulaştırmak”, “İzin vermek”, “Etkileşimde bulunmak”, “Etkilemek”, “Sağlamak”, “Hareketi başlatmak”, “Görevlendirmek”, “Kaynağı olmak”, “Yayınlamak” ve “Bilişsel etkinlikte bulunmak” alt gruplardır.

Alt gruplara baktığımız zaman oradaki örneklerin de “almak” kavramındakine göre daha az olduğunu görebiliriz. Bu durumun sebebi, birçok örneğin aynı anlama gelmesidir. Örneğin, “чын берирге” [çın berirge], “звание берирге” [zvaniye berirge] ve “ат берирге” [at berirge] örneklerinin üçü de “unvan vermek” anlamına sahiptir. Dolayısıyla bu tür örnekler değerlendirmeye katılmamıştır. Örnek azlığının bir başka sebebi de verme eyleminin yapılaş tarzının (kılınışının) çok çeşitli olmasıdır. Örneğin “письмо алырға” [pis’mo alırğa] (Tr. mektup almak) eyleminin ilişkisel zıt anlamlı sözcüğü hem “письмо берирге” [pis’mo berirge] (Tr. mektup vermek) hem de “письмо джиберирге” [pis’mo ciberirge] (Tr. mektup göndermek) şeklinde olup birincisi sadece mektubun elden ele verilmesini ifade etmektedir. Bundan dolayı farklı bir anlam duyusunu ifade etmez ve katamaz.

Aşağıda “берирге” fiilinin anlamsal alt gruplarının türleri incelenecektir. Ana unsurla ne şekilde bağlantılarının olduğu, hangi önvarsayımlarının bulunduğu ve içlerinde hangi anlam ayırıcı örnekleri barındırdığı açıklanacaktır.

5. 1. ULAŞTIRMAK

Grubun çerçevesi: bir Eden, Yararlanıcıya bir Etkileneni ulaştırır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Sahiplik bitirme; Eden; Etkilenen; Yararlanıcı**].

1) ачха берирге [açha berirge] “para vermek”

Меннъе **ачха берирге** керек тюлдю, манъа налат берирге керекди.

(Pyesala. Pyesi na karaçayevskom yazıke, 1964: 65)

[Mennege **açha berirge** kerek tuldü, manga nalat berirge kerekdi].

*“Bana **para (vermesi)** gerekmiyordu, ona lanet etmesi gerekiyordu.”*

2) барына берирге [barına berirge] ikram etmek

Алай эте, хар юйюр башындан бирер зат **барына берилди**. (Mingi Tau №6, 2015: 141)

[Alay ete, har şyür başından birer zat **barına berildi**].

*“Bu şekilde, her evden birer şey **ikram edildi**.”*

3) болушлукъгъа берирге [boluşluqça berirge] “bağışlamak”

Шамгъун улу онг табып **болушлукъгъа береди** дей эди. (Tolıurlanı, 2005: 88)

[Şamğun ulu ong tabıp **boluşluqça beredi** dey edi].

*“Şamgun büyük gücü bulup **bağışlasın** diyordu.”*

4) кийим берирге [kiyim berirge] “giysi vermek”

Кичи Эртургъа да башха **кийим бере**, буйрукъчу таягъын да къолуна ала. (Mingi Tau №6, 2008:181)

[Kiçi Erturğa da başha **kiyim bere**, buyruqçu tayayın da qoluna ala].

*“Küçük Ergur’a da başka **giyim verir**, amirin bastonunu da eline alır.”*

5) кьолгъа берирге [qolğa berirge] “ellere vermek”

Альманахны кишини **кьолуна берирге** базынмайма. (Mingji Tau №1, 2008: 17)

[Al`manahnı kişini **qoluna berirge** bazınmayma].

*“Almanağı kişinin tam **eline vereceğini** ummuyorum.”*

6) садакъа берирге [sadaqa berirge] “sadaka vermek”

Ачса, бир чыганлы къатын таулу киши къачан **садакъа береди** деп сакълайды. (Mingji Tau № 1, 2011: 214).

[Açsa, bir çıganlı qatın tawlu kişi qaçan **sadaqa beredi** dep saqlaydı].

*“ Bir Çingene kadını açsa, dağlı kişi ne zaman **sadaka verecek** diye bekliyordu.”*

7) саугъалаб берирге [sauğalab berirge] “armağan etmek”

Аны ахлуларындан Сеннге да, къыямат кюннге да ийнанганлагъа, алагъа көгетле **саугъалаб бере**. (As-Alan №9, 2002: 24)

[Anı ahlularından Sennge da, qıyamat künnge da iynannganlaya, alaya kögetle **sauğalab ber**].

*“Onun akrabalarından sana da, kıyamet gününe inanmışlara da meyveleri **armağan eder**.”*

8) удостоверение берирге [udostovereniye berirge] “kimlik (belge) vermek”

Эс бёлмей къоярла деб къоркъуб, Къазах ССР-де эл мюлк управлениени баш инженери болгъаныма **удостоверение бердиле**. (Karaçay gazetesi № 26 (11 368), 2020: 1)

[Es bölmey qoyarla deb qorqub, Qazah SSR'de el mülk upravleniyeni baş injeneri bolğanıma **udostovereniye berdile**].

*“Endişelenerek, bana özel ilgi göstereceğiniz diye Kazak SSC’de İl Mülk Dairesinin Baş Mühendisi olduğuma dair bir **belge verdiler.**”*

9) ызына берирге [ızına berirge] “geri vermek”

- Бу великни арт кыросуна мияла салыныучу чыккыды! – деп, Мурик **ызына берди**. (Mingi Tau №2, 2013: 153)

[-Bu velinki art kırılosuna miyala salınıuçu çıqdı! – деп, Murik **ızına berdi**].

*“-Bu bisikletin arka kanadına camcı oturdu!” diyerek Murik (onu) **geri verdi.**”*

10) юлюш берирге [yülüş berirge] “pay vermek”

Жашла, бу адамгъа энтта да бир **юлюш беригиз**, – дейди. (Mingi Tau № 1, 2009: 15).

[Caşla, bu adamğa entta da bir **yülüş berigiz**, - deydi].

*“Gençler, bu adama yine de bir **pay veriniz**, - dedi.”*

5. 1. 1. Geçici Kullanım İçin Vermek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Etkileneni Yararlanıcıya belli bir Zaman kullanması için ulaştırır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Sahiplik bitirme fiziksel (+Zaman); Eden; Etkilenen; Yararlanıcı**].

1) ёнгкюч берирге [öngküç berirge] “ödünç vermek”

Ёнгкюч берген алалмайды кеси хакъын ызына,/ Ол борчун къалай берсин, кийим керек къызына. (Ebzelanı, 2011: 619)

[**Öngküç bergen** alalmaydi kesi haqın ızına,/ Ol borçun qalay bersin, kiyim kerek qızına].

“Kendi ödünç verdiği hakkı geri alamadı, o borcu ne zaman versin? Kızına giysi gerek.”

2) кредит берирге [kredit berirge] “kredi vermek”

Кредит берирге боллукъма, аз процент төлерча этип. (Mingi Tau № 3, 2019:87)

[**Kredit berirge** bolluqma, az protsent tölerça etip].

“Kredi verecek oldum, az faiz isteyecektim.”

3) хакъгъа берирге [haqğa berirge] “kısa süreli iş için tutmak”

Ананг да, хоншуланы барысы да жырналыкъ нартюхлерин, колхоз **хакъгъа берген** ашлыкъны туююучю келиди. (Şavayev, 1992: 76)

[Anang da, honşulanı barısı da sırnalıq nartühlerin, kolhoz **haqğa bergen** aşlıqını tуюüwçü kelidi].

*“Annen de, tüm komşular da lapalık mısırlara kolhozun **kiraladığı** harmancılar olarak geldi.”*

4) хаух берирге [hawh berirge] “kısa süreliğine kiraya vermek”

Биягъы аманлыкъчы биреуню **хаух берген** атын джоймагъа эди деб къоркъуулу болуб, этеклери сибиртги эте. (Qaralanı; Borlaqlanı, 1984: 110)

[Biyayı amanlıqçı birewnü **hawh bergen** atın coymağa edi deb qorquwlu bolub, etekleri sibirtgi ete].

*“Aynı mahkûm, birinin **kiraya verdiği** atı satıp parayı harcar diye korkup hızlıca koştı.”*

5. 1. 2. Soyut Bir Şeyi Ulaştırmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden Yararlanıcıya bir bilgiyi ulaştırır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal <+Etkilenen>; Eden; (Yararlanıcı)**]

1) информация берирге [informatsiya berirge] “bilgi vermek”

Лондонда 2005 жылда чачдырыуланы юсюнден властьла бек аз информация бере эдиле. (Mingi Tau № 1, 2009: 135)

[Londonda 2005 cılda çaçdırıwlanı yüsünden vlast'la bek az **informatsiya bere edile**].

*“Londra’da 2005’te yayılanlar hakkında hükümet çok az **bilgi veriyordu.**”*

2) сводка берирге [svodka berirge] “fezleke vermek”

Джамбот фермагъа келиб: «Сютню кёб сауулгъанча кёргюзтюгюз да, сводка бергенде уа, аны 50 процентин бузоулагъа ичиргенбиз, деб алай къошугъуз» — дейди. (Tokumayev J. , 1966: 96)

[Cambot fermağa kelib: “Sütnü köb sawulğança körgüztügüz da, **svondka bergende** wa, anı 50 protsentin buzowlağa içirgenbiz, deb alay qoşuyuz” - deydi].

*“Cambot çiftliğe gelip: “Sütün çok sağıldığını gördünüz de, **fezleke vereceğimiz zaman ise onun %50’sini buzağılara içereceğiz diye ekleyiniz” dedi.**”*

3) сигнал берирге [signal berirge] “sinyal (işaret) vermek”

Жолгъа атланырдан алгъа къабырда жатханланы намысына юч кере мудах, бушуулу **сигнал бериледи**. (Mingi Tau №1, 2008: 166)

[Colga atlanırdan alğa qabırda cathanlanı namısına üç kere mudah, buşuwlu **signal beriledi**].

“Yola gitmeden önce mezarda yatanların namusuna üç kere üzüntülü ve kederli işareti verdi.”

4) сылтау берирге [sıltaw berirge] “bahane bulmak”

Бир зат бла да мени/ Көлюме тиймегенсиз,/ Мен кёлкълды этерча,/ Бир сылтау бермегенсиз. (Mingi Tau № 5, 2014: 209)

[Bir zat bla da meni/ Kölüme tiymegensiz,/ Men kölqaldı eterça,/ Bir **sıltaw bermegensiz**].

“Hiçbir şeyle benim canımı üzmeysin, ben bozulunca da **bahane bulmayın**.”

5) телеграмма берирге [telegramma berirge] “telgraf göndermek”

Бу халы бла жолгъа чыкьгъандан эсе, Киевге **телеграмма берилсе** тап болурун айтдыкъ. (Mingi Tau №5, 2012: 76)

[Bu halı bla colğa çıqıyandan ese, Kiyevge **telegramma berilse** tap bolurun aytdıq]

*“Bu şekilde yola çıkmaktansa Kiev’e **telgraf gönderilirse** tam söyledikleri olur.”*

6) тюб берирге [tüb berirge] “sır açmak”

Хуриет бир да **тюб берирге** унамады. (Mingi Tau № 6, 2015:126)

[Huriyet bir da **tüb berirge** unamadı].

“Huriyet bir de **sır açmayı** kabul etmedi”

7) хапар берирге [hapar berirge] “haber etmek”

Астемир алагъа: - Мен байгъа барып **хапар берейим**, сиз а жылкьгъызны ырахат кюте беригиз, - деп, жортуп кетгенди. (Mingi Tau № 2, 2014:114)

[Astemir alaya: Men bayğa barıp **hapar bereyim**, siz a colqızını irahat küte berigiz, - dep, cortup ketgendi].

*“Astemir onlara “Ben beye gidip **haber edeyim**, siz ise yılınızı rahatça otlığa götürünüz” deyip atla gitmişti.”*

5. 1. 3. Karşılığına Vermek

Grubun çerçevesi: Bir Eden Yararlanıcıya bir Etkileneni ulaştırır, Yararlanıcı da karşılığına Edene bir şeyi ulaştırır.

Grubun anlamsal yapısı: **[{Önceki Eylem+} Sahiplik bitiş <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı]**

Grubun önvarsayımına göre Eden önceden bir Eylemde bulunmuştur. Yararlanıcının karşılığa ulaşturacağı Etkilenen, bir hizmet de, maddi bir şey de olabilir.

Mesela Türkçe *“Ben polise rüşvet verdim”* örneğindeki *“Ben”* Eden, *“Polis”* Yararlanıcı, *“Rüşvet”* ise bir Etkilenendir. Rüşvetin verilme sebebi, *“Ben”in* trafik kurallarına uymamasıdır, bu da **“Önceki eylem”**imizdir. Yararlanıcı olan *“Polis”* rüşvetin karşılığına *“Ben”i* serbest bırakır.

1) орнуна берирге [berirge] “karşılığına (yerine) vermek”

Ёз терсликлерин, Айшатха аны **орнуна берген** адамла кеч ангылагъан эдиле. (Tolıurlanı,1993: 132)

[Öz tersliklerin, Ayşatha anı **ornuna bergen** adamla keç angılayın ediler].

*“Atşat’a o şeyin **karşılığında veren** adamlar kendi hatasını geç anlamışlardı.”*

2) расписка берирге [raspiska berirge] “makbuz vermek”

Ахча жетмегенин билип, Жансохну аты бла **расписка берип**, паспортун да алагъа кьоюп, ахча тамбла эрттенликде сагъат сегизден кеч кьалмай бери табыллыкъды деп, кеф кишини, кьолтугъундан тутуп, эшикке чыгъарып кетедиле. (Mingi Tau № 4, 2012:208)

[Ahça cetmegenin bilip, Cansoh’nu atı bla **raspiska berip**, pasportun da alaya qoyup, ahça tambla erttenlikde sayat segizden kez qalmay beri tabıllıqdı dep, kef kişini, qoltuyundan tutup, eşikge çıkarıp ketedile].

*“Paranın yetmediğini anlayarak Cansoh’un adına **makbuz verip**, pasaportunu da onlara verip “para yarın erken saatte bulunacaktır, sekizden geç gelmez buraya,” dedikten sonra keyifli kişinin koltuk altından tutup ve kapıdan çıkartıp gittiler.”*

3) сүйюмчюлюк берирге [süyümçülük berirge] “iyi bir haber karşılığında hediye vermek”

Хо-о, сүйюмчюлюк берейим,— деди да Фатимат, талгыр кезлери жангыдан ышардыла. (Tolgurov, 1974: 221)

[Ho-o, **süyümçülük bereyim**, - dedi da Fatimat, talыр közleri cangıdan ıшardıla].

*“Fatimat “Ah, **hediye vereyim**” deyince de, renkli gözleri yeniden parladı.”*

4) улху берирге [ulhu berirge] “rüşvet vermek”

Не **улху берирге**, неда жалыннгач болуп, пропуск берлигин сакъларгъа керексе. (Mingi Tau № 6, 2017:119)

[Ne **ulhu berige**, neda calınngaç bolup, propusk berligin saqlarğa керексе].

*“Ne **rüşvet vermen** ne de yalvarıp onun geçiş belgesi vereceğini beklemen gerekiyor.”*

5) хакъ берирге [haq berirge] “ödemek (maddi hakkını vermek)”

Не аямай ишлесенг да, кечгюнчю халкъгъа уа, башында ишлегеннге – 70 сомдан ёрге **хакъ бермей эдиле**. (Mingi Tau № 2, 2014: 217).

[Ne аямай ишлесенг да, көчгүнчю halqğa wa, başında işlegenнге – 70 somdan öрге **haq bermey edile**].

“Ne kadar tasarruf etmeye çalışsan da göçen halka çalıştıkları yerde 70 somdan fazla **ödemezlerdi.**”

5. 1. 3. 1. Yararlanıcı Eyleminin Karşılığına Ulaştırmak

Grubun çerçevesi: Bir Yararlanıcı belli bir eylemi yaptıktan veya yapmaya niyetlendikten sonra Eden onunla ilgili bir Etkileneni Yararlanıcıya ulaştırır.

Grubun anlamsal yapısı: **[{Yararlanıcının Önceki Eylemi+} Devinim <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı]**

Grubun iki anlamsal türü vardır:

a) **[{Yararlanıcının Önceki Eylemi+} Devinim fiziksel <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı]**

b) **[{Yararlanıcının Önceki Eylemi+} Devinim sosyal <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı].**

Bunun sebebi, Edenin hem somut hem de soyut olan bir Etkileneni ulaştırabilmesidir.

Grubun Türkçe örneği *maaş vermek* yapısıdır. *Müdür Ali'ye maaş verdi* örneğinde Eden olan *Müdür* Yararlanıcı olan *Ali'ye* önceden çalışma eyleminde bulunduğu için Etkilenen olan *Maaşı* ulaştırır.

a) **[{Yararlanıcının Önceki Eylemi+} Devinim fiziksel <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı]**

1) аванс берирге [avans berirge] “ön ödeme yapmak”

Жаз башында бал туз чюгюндюрню урлугъун сепгенде, аны ёсдюрлюкlege **аванс бериучюлери** эсимдеди. (Mingi Tau № 5, 2009: 164).

[Caz başında bal tuz çügündürnü urluyun sepgende, anı ösdürlüklege **avans beriwçüleri** esimdedi].

*“Yaz başında şeker pancarının tohumları ekildiğinde onu yetiştirenlere **ön ödeme yapılacağı** aklımdaydı.”*

2) гудок берирге [gudok berirge] “ses sinyalinі vermek”

Тюз **гудок берилгенлей**, шахтачыланы барысы да ишлеген жерлерин къоюп, столовагъа ашыгъып башлай эдиле. (Mingi Tau № 4, 2010:32)

[Tüz **gudok berilgenley**, şahtaçılаны барысы да işlegen cerlerin qoyup, stolovaya aşyıp bашlay edile].

*“Doğru **ses sinyali verince** madencilerin tümü de işlediği yerleri bırakıp lokantaya aceleyle gitmeye başladılar.”*

3) къундуз ийлеуюн берирге [qunduz iyleyün berirge] “birini dövmeк (=postasının sepilenmesini sağlamak)”

Чабыб джетгенди да Ибрахимни ариу айтыб юйге ашыргъанды, төгерегине къараб киши кәрмегенинде, Къыяматны ашхы **къундуз ийлеуюн бергенди**. (Ana literatura, 1977: 51.)

[Çabıb cetgendi da İbrahimni ariw aytıb üyge aşırғandı, tögerine qarab kişi körmegeninde, Qıyamatnı aşhı qunduz **iyleyün bergendi**].

*“Yetişmiş de İbrahim’e güzel şeyleri söyleyip eve götürmüş; çevresine bakıp insanları görmediğinde Kıyamat’ı güzelce **dövmüş**.”*

4) орден берирге [orden berirge] “madalya vermek”

Мени атам Къаншаубийге **орден бердирип** ючюн, кече-кюн тынчаймай айланғанды. (Mingi Tau № 2, 2019: 107)

[Meni atam Qanşawbiyge **orden berdirir** üçün, keçe-kün tınçaymay aylanғandı].

*“Benim babam Kanşaubiy’e **madalyanın verilmesini sağlamak için gece gündüz tembellik etmeden her yeri gezmiş.**”*

5) расчёт берирге [rasçöt berirge] “biri işten ayrılınca ona son maaşını vermek”

Сора профсоюзну таматасына барама: «Былай-былай кетерик эдим да, **расчёт бермейдиле**», – деп. (Mingi Tau № 2, 2014:217)

[Sora profsoyuznu tamatasına barama: “Bılay-bılay keterik edim da, **rasçöt bermeydile**” - деп].

*“Şöyle böyle istifa ettirildim de, **son maaşımı vermediler**” diye işçi birliğinin başkanına varırım.*”

6) саўға берирге [sawğa berirge] “hediye vermek”

Табийгъат Гёлбашиге бек сыйлы сауға бергенди – кёк кёзлю «Гёй гёллени». (Mingi Tau № 1, 2014: 207)

[Tabiiyyat Gölbaşıge bek sıylı **sawğa bergendi** – kök közlü “Göy gölleni”].

*“Tabiat Gölbaşı’ye çok değerli bir **hediye vermiş**, mavi gözlü “Gök göllerini”.*”

7) честь берирге [çest’ berirge] “elle selam vermek”

Вагоннга юч/ Офицер терк миндиле. / Полковникге,/ Сир туруп, **честь бердиле**. (Mingi Tau № 1, 2010:100).

[Vagonnga üç/ Ofitser terk mindile. / Polkovnikge/ Sir turup, **çest’ berdile**].

*“Vagona üç subay hızlıca bindiler, hazır ola geçip albaya **elle selam verdiler.**”*

b) [{Yararlanıcının Önceki Eylemi+} Devinim sosyal <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı]

1) ангылатыу берирге [angılatıw berirge] “yorumlamak”
 Сѣз ючюн, Ахмед Хан биринчи 17 сурагъа алты томда **ангылатыу бергенди**. (Avksent'yev, Mavlütov, 1985: 34).

[Söz için, Ahmet Han birinçi 17 suraya altı tomda **anılatıw bergendi**].

“Söz gelişi, 1. Ahmet Han 17. sureyi altı ciltte yorumlamış.”

2) благодарность берирге [blagodarnost' berirge] “minnetarlığı ifade etmek”
 Жанындан белгиленнгенибиз ючюн, курсланы таматаларыны атындан ыспас (**благодарность**) **бериучю эди**. // Mingi Tau № 5 (153), 2010:61.

[Canından belgilenngenibiz için, kursları tamalarını atından ıspas (**blagodarnost'**) **beriwçü edi**].

“Tarafından belgelendiğimiz için kurs yöneticileri adına minnetarlığını ifade edecekti”

3) джууаб берирге [cuwab berirge] “cevap vermek”
 Деген соруулагъа **джууаб берген** сѣзлени, айтымны юсюнден окъулгъанны эсге саладыла. (Къарачай тилни. 2 классда дерслери: 1983. 5)

[Degen soruwlaya **cuwab bergen** sözlendi, aytımny yüsünden oquyannı esge saladıla].

“Sorulan sorulara cevap olarak verilen sözler, cümle hakkında okunanları hatırlattılar.”

4) консультация берирге [konsul'tatsiya berirge] “danışmanlık etmek”
 Ерек болгъанлагъа уа юридический **консультация берилгенди**, ангылатыула да этилгендиле. (Zaman KBR, 1 Aralık, 2018 ж. № 147 (20568):

1)

[Erek bolıanlaya wa yuridiçeskiy **konsul'tatsiya berilgendi**, angılatıwla da etilgendile].

*“Çekimser olanlara hukuki **danışmanlık verilmiş**, yorumlar da yapılmış.”*

5) къайгъы сёз берирге [qayğı söz berirge] “başsağlığı dilemek”

Бир къауум адам **къайгъы сёз бере** келдиле. (Mingi Tau № 2, 2009:57)

[Bir qawum adam **qayğı söz bere** keldiler].

*“Bir grup insan **başsağlığı dilemeye** geldiler.”*

6) кёз-къаш берирге [köz-kaş berirge] “birine yüz vermek”

Ол да Хутайны таний эди, алай **кёз-къаш бермеди**. (Mingi Tau № 1, 2014: 57)

[Ol da Hutaynı tanıy edı, alay **köz-qaş bermedi**].

*“O da Hutay’ı tanıyordu, ama buna rağmen **yüz vermedi**.”*

7) махтаў берирге [mahtaw berirge] “övmek”

Уучу тейриге **махтау бергенди**. (Mingi Tau № 1, 2010:188)

[Uwçu teyrige **mahtaw bergendi**].

*“Avcı Allah’ı **övdü**.”*

8) налат берирге [nalat berirge] “lanet etmek”

Соруу алынып, жашны терслиги ачыкъланнгандан сора, эл анга **налат бергенди**. (Mingi Tau № 2, 2013:161)

[Soruw alınıp, caşnı tersligi açıqlanngandan sora, el anga **nalat bergendi**].

*“Soruşturma yapıp gencin suçunu açıkladıktan sonra halk onu **lanetledi**.”*

9) рекомендация берирге [berirge] “tavsiye etmek”

Аны СССР-ни Жазыучуларыны союзуна членнге алыргъа бек суйюп **рекомендация береме**. (Mingi Tau № 3, 2010: 162)

[Anı SSSR-ni Caziwçularını soyuzuna çlennge alırğa bek süyüp **rekomendatsiya bereme**].

*“Onu SSCB’nin Yazarlar Birliği üyesi yapmayı pek sevinerek **tavsiye ediyorum.**”*

10) сый берирге [sıy berirge] “onur vermek”

Мени танымагъан, манга **сый бермеген** жокъ. // Mingi Tau № 1 (143), 2009:119.

[Meni tanımayan, manga **sıy bermegen** соқ].

*“Beni tanımayan, bana **onur vermeyen** yok.”*

11) тыйыншлысын берирге [tıyınşlısın berirge] “hakkını vermek”

АЛЛАХ **тыйыншлысын бериб**,/ Хар къулуна сют этер. (Lepşokov, 2006: 124).

[ALLAH **tıyınşlısın berib**,/ Har quluna süt eter].

*“Allah, **hakkını verip** her kuluna süt verir.”*

12) характеристика берирге [harakterisrika berirge] “karakterize etmek”

Характеристика берир ючюн, аны тыйыншлы планын салыгъыз. (Qaralanı, Borlaqlanı, 1984: 39).

[**Harakteristika berir** üçün, anı tıyınşlı planın salıyız].

*“**Karakterize etmek için onun doğru tasvirini bırakınız.**”*

13) чын берирге [çın berirge] “unvan vermek”

Бепайланы Суфияннга генерал **чын берилгенди**. (Mingi Tau № 1, 2008:153)

[Bepaylani Sufiyannga general **çin berilgenди**].

*“Bepaylalı Sufiyan’a general **unvanı verilmiş.**”*

5. 1. 3. 2. 1. İzin Vermek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Yararlanıcının isteğini karşılar.

Grubun anlamsal yapısı: [**Hareket sosyal (+Etkilenen); Eden; Yararlanıcı**]

1) бой берирге [boy berirge] “pes etmek (=kendini yenmeye izin vermek)”
Не кюрешсе да **бой бермезге**, жукъу санларына ала башлады. (Mingi Tau № 1, 2010: 153)

[Ne küreşse da **boy bermezge**, cuqu sanlarına ala başladı].

*“Ne kadar **pes etmemeye çalışsa da onun yükü bedenine ağır gelmeye başladı.**”*

2) джол берирге [col berirge] “yol vermek”
Сабий къалай окъуйду, къулагъына кирмейди,/ Таргъа тыйыб, джарлыны устазгъа **джол бермейди**. (Ebzelanı, 2011: 409)

[Sabiy qalay oquydu, qulayına kirmeydi,/ Tarğa tıyıp, carlını ustazğa **col bermeydi**].

*“Çocuk ne okuduysa kulağına girmedі, sıkıntıya düşüp zavallı ustaya **yol vermedi.**”*

3) ыразылыкъ берирге [ırazılıq berirge] “hayır duasını vermek”
Ала уа: «Бюсюрей эсенг, жашауунгу Къундет бла къура, биз **ыразылыкъ беребиз**», – дейдиле. (Malkonduyev H. H., 2017: 27)

[Ala wa: “Büsürey eseng, caşawungu Qundet bla qura, biz **ırazılıq berebiz**” - deydile].

“Onlar da: “*Minnettarsan yaşamını Kundet’le kur, biz **hayır duamızı okuyup onaylarız***” dediler.”

4) ыразылыкъ берирге [ırazılıq berirge] “teşekkür etmek”

Анагъа мени ючюн **ыразылыкъ берип**, къууанч хапар айтып, къолун тутуп къучакъларса. (Mingi Tau № 2, 2019: 175).

[Анагъа мени үчүн **ırazılıq berip**, quwanç hapar aytıp qolun tutup quçaqlarsa].

“*Anneye benim için **teşekkür edip**, sevinçli haberi söyleyip, kolundan tutup kucaklarsın.*”

5. 1. 3. 3. Etkileşimde Bulunmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Yararlanıcıyla (Deneyimci rolüne yaklaşmakta) etkileşimde bulunur.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal<+Etkilenen>; Eden; (Yararlanıcı)**]

Bu grubun Türkçe örneği *sipariş vermek* yapısıdır. *Kız garsona sipariş verdi* cümlesinde Eden olan *Kız* Yararlanıcı olan *Garsona* Etkilenen olan *Siparişi* söyleyerek *Garson* da buna karşılık siparişini yazar veya ezberler.

1) рапорт берирге [raport berirge] “rapor etmek”

Аны суудан да ала чыгъаргъандыла, – деп, къысха **рапорт берди**. (Mingi Tau № 3, 2020: 41.)

[Anı suwdan da ala çyğaryandıla, dep, qışha **raport berdi**].

“*Onu sudan alıp çıkarmışlar diye kıza **rapor etti**.*”

2) протест берирге [protest berirge] “protesto etmek”

Муну бла Залихат эски адетлеге **протест береди**. (Bayqullanı 1959: 225)

[Munu bla Zalihhat eski adetlege **protest beredi**].

*“Bununla Zalihhat eski adetleri **protesto eder**.”*

3) заказ берирге [zakaz berirge] “sipariş etmek”

Къыз анга бир уллу кёлкъалды этип, биреу бла тубешиб **заказ бергенча**. (Mingi Tau № 6, 2015: 201).

[Qız anga bir ullu kölqaldı etip, birew bla tübeşib **zakaz bergença**].

*“Kız ona çok fazla kırılıp başka biriyle görüşüp **sipariş etmişti**.”*

4) экзамен берирге [ekzamen berirge] “sınava girmek”

Битеу да төрт **экзамен берликбиз**: къазах тил (жазыу), къазах адабияты, история, бек ахырында уа орусча диктант жазарыкъбыз. (Тоқумаланı, 2006: 204).

[Bitew da tört **ekzamet berlikbiz**: qazah til (cazıw), qazah adabiyatı, istoriya, bek ahırında wa orusça diktant cazarıqbız].

*“Yıl bitiminde de dört **sınava gireceğiz**: Kazakça (yazılı), Kazak edebiyatı, tarih ve en sonunda Rusça dikte edeceğiz.”*

5) салам берирге [salam berirge] “selam vermek”

Сослан, юй башдан тюшюп, къалагъа киргенди да, къызланы юслерине келип, **салам бергенди**. (Mingi Tau № 2, 2014: 149).

[Soslan, üy başından tüşüp, qalağa kirgendi da, qızlanı yüslerine gelip, **salam bergendi**].

*“Soslan evin yukarisından düşüp kaleye girmişti ve kızlara yaklaşıarak **selam vermişti**.”*

6) сюдге берирге [südge berirge] “dava açmak (mahkemeye başvurmak)”
Алгъан кредитигизни къайтармасагъыз а, ишигиз **сюдге берилликди**.
(Mingi Tau №2, 2012: 166)

[Alğan kreditigizni qaytırmasağыз a, işigiz **südge berillikdi**].

*“Aldığınız krediyi geri ödemeseydiniz iş yerinize **dava açılacaktı**.”*

7) дау къагъыт берирге [daw qağıt berirge] “hak talebinde bulunmak”
Джер сюдге **дау къагъыт бериб**. (Karaçay gazetesi №48, 2016: 1)

[Ser südge **daw qağıt berib**].

*“Yerli mahkemeye **hak talebinde bulunmuş**.”*

8) тарыгъыу берирге [tarığıw berirge] “temyiz etmek”
Законда 60 кюнню ичинде тазирни толусу бла төлерге кереклиси, 10 кюнню ичинде **тарыгъыу берирге** боллугъу да айтылады. (Karaçay gazetesi 14 Şubat, 2018: 1)

[Zakonda 60 künnü içinde tazirni tolusı bla tölerge kereklişi, 10 künnü içinde **tarığıw berirge** bolluğu da aytıladı].

*“Kanunda 60 gün içinde cezanın tamamını ödemek gerektiği, 10 gün içinde de **temyiz etmek gerektiği** de anlatılıyordu.”*

5. 1. 4. Etkilemek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Yararlanıcıyla etkileşimde bulunarak onu belli bir şekilde etkiler.

Grubun anlamsal yapısı: [Devinim sosyal<+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı {+Yararlanıcının Devinim bilişsel}]

Bu grubun Türkçe örneği *ders vermek* yapısıdır. *Ali öğrenciye ders veriyor* yapısında Eden olan *Ali* Deneyimci olan *Öğrenciye*, *ders* olan Etkileneni anlatır. *Öğrenci* dersleri dinlerken daha akıllı olmaya başlıyor.

1) азаб берирге [azab berirge] “azap etmek”

Ёмюрю да бу джерни юлешалмай келелле,/ Джюз тюрлю закон кьураб, халкъгъа **азаб берелле**. (Ebzelanı, 2011: 604).

[Ömrü da bu cerni yüleşalmay kelelle,/ Cüz türlü zakon qurab, halqya **azab berelle**].

“Ömrü de bu yerden pay alamadan geçebilir, yüz çeşitli kanun çıkartıp halka **azap verebilir**.”

2) аяз берирге [awaz berirge] “akıl vermek”

Аллах санга **ауаз берирча**,/ Кимсе сен, биз файгъамбар дерча? (Mingi Tau № 1, 2011: 26).

[Allah sanga **awaz berirça**,/ Kimse sen, biz fayğambar derça].

“Allah sana **akıl verince**, peygambere “Kimsin sen?” deriz.”

3) аш берирге [aş berirge] “beslemek”

Кьутургъан итни жазыкъсынып, **аш береме** деп, кесинги къапдырма. (Mingi Tau № 1, 2012: 220).

[Quturyan itni cazıqsınıp, **aş bereme** dep, kesingi qapdırma].

“Kudurmuş köpeğe acıyıp **besleyeyim** diye kendini kaptırma”

4) билим берирге [bilim berirge] “eğitim vermek”

Ол заманда ана тилде **билим бериуню** юсюнден кишини акъылына, эсине да келмегенди. (Mingi Tau № 1, 2011: 181).

[Ol zamanda ana tilde **bilim beriwnü** yüsünden kişini aqlına, esine da kelmegendi].

*“O zamanda anadilde **eğitim vermek** insanın aklına bile gelmemiști.”*

5) дерс берирге [ders berirge] “ders vermek”

Көп жылланы ичинде мында интернат-школда тарых **дерс бергенди**. (Mingi Tau № 1, 2011: 191)

[Köp cıllanı iinde mında internat-şkılda tarih **ders bergendi**].

*“Uzun yıllardır bu yatılı okulda tarih **dersi veriyordu**.”*

6) заран берирге [zaran berirge] “zarar vermek”

Тютюн ичиу адамны саулуғьуна **заран береди**. (Qaraçay Tilni. 2 klassda dersleri, 1983: 37)

[Tütün içiw adamnı sawluğuna **zaran beredi**].

*“Tütün içmek insanların sağlıklarına **zarar veriyordu**.”*

7) кёл берирге [köl berirge] “ilham vermek”

Мени жаным сау къадар,/ Ичлеринде болурма –/ Аланлагъа **кёл берип**,/ Алларында барырма. (Mingi Tau № 4, 2012: 66).

[Meni canım saw qadar,/ İçlerinde bolurma -/ Alanlaya **köl berip**,/ Allarında barırma].

*“Benim canım sağ olduğu sürece aralarında olurum, onlara **ilham verip** önlerinde giderim.”*

8) рахатлыкъ берирге [rahatlıq berirge] “rahatlatmak”

Ол, хычыуун жер эди, жашчыкъгъа **рахатлыкъ берген**. (Tolıurlanı, 1993: 271)

[Ol, hıçıwun cer edi, caşçıqqa **rahatlıq bergen**]

“Orası iğrenç bir yerdі, ama küçük genci rahatlattı”

9) суююм берирге [süyüm berirge] “büyülemek (=sevimmiliği saçmak)”

Суююм берсин кезлери,/ Ийнакь болсун сөзлери. // Малкъарлыланы бла къарачайлыланы халкъ поэзия чыгъармачылыкълары (Malqarlıları bla qaraçaylıları halq poeziya çıyarmaçılıqları, 1988: 179)

[**Süyüm bersin** közleri, / İynaç bolsun sözleri].

*“Gözleri **büyülesin**, sözleri sevecen olsun.”*

10) тирилик берирге [tirilik berirge] “canlandırmak”

Табийгъатны тамашалыгъы, сейирлиги, алапат ариулугъу, кючлюлюгю адамланы кёллерин кётюреди, санларына тирилик береди. (Mingi Tau № 1, 2009 : 32)

[Tabiiyatnı tamaşalıyı, seyirliği, alapat ariwluğu, küçlülüğü adamları köllerin kötüredi, sanlarına **tirilik beredi**].

*“Tabiatı seyretmek; dünya güzelliği, güçlülüğü insanlara ilham verirdi, bedenlerini **canlandırır**di.”*

11) умут берирге [umut berirge] “ümit vermek”

Алгъынча, дайым кюз келсин –/ нартла кёрген жауун жаууп,/ ёлюмсюзлюк **умут берсин**,/ къысыр къаяланы жуууп! (Mingi Tau № 2, 2014: 53).

[Alıynça, dayım küz kelsin -/ nartla körgen cawun cawup,/ ölümsüzlük **umut bersin**,/ qısır qayaları cawup!]

*“Yeniden kalıcı bir güz gelsin, yiğitleri görmüş yağmurlar yağıp ölümsüzlük **umudu versin** meyvesiz kayalarını yıkayıp!”*

12) усталыкъ берирге [ustalıq berirge] “uzmanlık vermek”

Къарачай-Черкес Республикада Филология институт, филология билимни арасы болуп, кеп жаш адамгъа аламант **усталыкъ бергенди**. (Mingi Tau № 5, 2013: 6).

[Qaraçay-Çerkes Respublikada Filologiya institut, filologiya bilimni arası bolup, köp çaş adamğa alamanat **ustalıq bergendi**].

*“Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti Filoloji Enstitüsü, filoloji biliminin merkezi olup birçok genç insana iyi bir **uzmanlık vermiştir**.”*

13) хайыр берирге [hayır berirge] “hayır etmek”

«Да ол сабийге не **хайыр берликди**»? – деп, алай да соргъандыла. (Mingi Tau № 1, 2011: 77)

[“Da ol sabiyge ne **hayır berlikdi**?” – деп, алай да сорғандыла].

*“O çocuğa ne **hayır edecek**?” diye sormuşlardı.”*

5. 1. 4. 1. Sağlamak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Yararlanıcıya belli bir imkânı sağlar; kendi Eylemiyle Yararlanıcıyı doğrudan olmasa da etkiler.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim <+Etkilenen>; Eden; Yararlanıcı**]

Bu grubun Türkçe örneği *iş vermek* yapısıdır. *Müdür Ali'ye iş verdi* cümlesinde Eden olan *Müdür* Yararlanıcı olan *Ali'ye* Etkilenen olan *İşi* vererek onun para kazanma imkânını sağlar.

1) азатлыкъ берирге [azatlıq berirge] “özgürlük vermek”

Тюзлюк кюнюн бизге **Азатлыкъ берди**,/ Насыпны аны жарыгъында кёрдюк. (Otarlanı, 1995:403)

[Tüzlük künün bizge azatlık berdi,/ Nasıpnı anı carıyında kördük].

“Doğru gün bize özgürlüğü verdi, nasibini onun ışığında gördük.”

2) гарантия берирге [garantiya berirge] “garanti vermek”

Ол эркинликге СССР-ни Конституциясы, республикалары Коиституциялары **гарантия бердиле**. (Avksentyev, Mavlyutov, 1985: 193)

[Ol erkinlikge SSSR-ni Konstitutsiyası, respublikaları Konstitutsiyaları **garantiya beredile**].

*“SSCB’nin Anayasası, cumhuriyetlerin Anayasalarının hakkını **garanti ediyorlar**.”*

3) иш берирге [iş berirge] “iş vermek”

Тюрмени таматасыны буйругъу бла мени агъач кесгенден алып, кухняда ишлерча **иш бердиле**. (Mingi Tau № 2, 2019: 157)

[Türmeni tamatasını buyruğu bla meni ağaç kesgenden alıp, kuhnyada işlerça **iş verdiler**].

*“Hapishane başkanının emriyle beni ağaç kesme işlerinden alıp mutfakta **iş verdiler**.”*

4) мадар берирге [madar berirge] “izin vermek”

Эй, Аллахны келечиси, мени мындан дертими алыргъа Аллах **мадар берди**, муну башын кесерге мени эркин эт! (İslam Dinni Tarihi, 1992: 100)

[Ey, Allahni keleşisi, meni mından dertimi alırgъа Allah **madar berdi**, munu başın keserge meni erkin et!]

*“Ey, Allah’ın elçisi, bana bundan intikam almaya Allah **izin verdi**, bunun başını kesmek için bana izin ver!”*

5) онг берирге [ong berirge] “imkan vermek”

Алагъа совет власть болушады, аланы ариу кӧреди, ишлерге, окъургъа, кыйналмай жашаргъа **онг береди**. (Mingi Tau № 2, 2015: 74)

[Alağa sovet vlast' boluşadı, alanı ariw köredi, işlerge, oqurğa, qıynalmay caşarğa **ong beredi**]

*“Onlara Sovyet hakimiyeti yardım etti, onları tasvip etti; çalışmaya okumaya, rahatça yaşamaya **imkan verdi**.”*

6) сӧз берирге [söz berirge] “(bir şey yapmaya) söz vermek”

Кесибизни жыйыныбызгъа сени юсюнгден тӱппе-тӱз хапар айтыргъа **сӧз береме**... (Mingi Tau № 1, 2012: 167).

[Kesibizni cıyınımızğa seni yüsüngden tӱppe-tӱz hapor aytırğa **söz bereme**]

*“Kendi grubumuza senin hakkında doğru haber vermeye **söz veririm**.”*

7) эркинлик берирге [erkinlik berilge] “izin vermek”

Дипломатия жол бла ол адамны ёлюгюн жерибизден алып кетерге **эркинлик берилгенди**. (Mingi Tau № 1, 2010: 113)

[Diplomatiya col bla adamnı ölügün ceribizden alıp keterge **erkinlik berilgen**].

*“Diplomasi yoluyla adamın cesedini alıp götürmeye **izin verildi**.”*

5. 1. 4. 2. Hareketi Başlatmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Yararlanıcıyla etkileşime geçmekle onun bir sonraki Eylemini başlatır.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal; Eden; Yararlanıcı<+Yararlanıcı sonraki eylemi>**]

1) джумуш берирге [cumuş berirge] “görev vermek”

Ўтюрюксюз айт, сеннге не **джумуш бергендиле?** (Pyesala. Pyesi na karaçayevskom yazıke, 1964:128)

[Ötürüksüz ayt, sennge ne **cumuş bergendile?**]

*“Doğru söyle, sana ne **görev vermişlerdi?**”*

2) команда берирге [komanda berirge] “komut vermek”

“Полкла, эскадронла, дивизионла, взводла тизгин туругъуз!” – деп, **команда берилди.** (Mingi Tau № 4, 2007: 63)

[“Polkla, eskadronla, divizionla, vzvodla tizgin turuyuz!” – деп, **komanda berildi.**]

*“Alaylar, bölükler, tümenler, müfrezeler hazır olunuz!” diye **komut verildi.**”*

3) предложение берирге [predlojeniye berirge] “teklif etmek”

Ахырында ол, Къурулушчуланы культура дворецине Къули Къайсынны атын атаргъа деп, **предложение бергенди.** (Şaulanı, 2006: 195)

[Ahırında ol, Quruluşçulanı kul'tura dvoretsine Quli Qaysınnı atın atarğa деп, **predlojeniye bergendi**]

*“Sonunda o, İnşaatçılar Kültür Merkezi, Kaysın Kuliyeв'in adını alsın diye **teklif etmişti.**”*

4) приказ берирге [prikaz berirge] “emretmek”

- Оллахий, тамата, сен **приказ бер** ансы, аны уа жерине жетдирейик, - деп, стакапланы кимине агъындан, кимине шампан къуяды. (Терреуев, 1982: 39)

[Ollahiy, tamata, sen **prikaz ber** ansı, anı wa cerine cetdireyik, деп, stakanlatı kimine ağından, kimine şampan quyardı].

*“Vallahi, başkan, sen bir kez **emret**, biz onu yerine getiririz, deyip bardakların kimine beyaz şarap, kimine ise şampanya koydu.”*

5) соруў берирге [soruw berirge] “soru sormak”

Былайда не **соруу берирге**, не жууап къайтарыгъа жарамагъанын, къаным асыры къызгъандан, унутуп къойгъанма биягъы мен. (Mingi Tau № 2, 2008: 105.)

[Bılayda ne **soruw berirge**, ne cuwap qaytarırğa camağanın, qanım asırı qızından, unutup qoyğanma biyağı men].

*“Bunların da ne **soru sormaya** ne cevap vermeye yaramasından dolayı kanım aşırı kaynadı, onun için unutup aynısını koymuşum.”*

5. 1. 4. 2. 1 Görevlendirmek

Grubun çerçevesi: Bir Eden, Etkilenene Yerle ilgili bir görevi verir. Verilen görev, Etkilenenin sonraki Durumunu belirler.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim sosyal<+Yer>; Eden; Etkilenen**].

1) школгъа берирге [şkolğa berirge] “okula göndermek”

Болсада, кюз артына дери жууушдуруп, къызчыкъны **школгъа бердим**... (Mingi Tau № 1, 2012:48)

[Bolsada, küz artına deri cuwuşdurup, qızçıqını **şkolğa berdim**. . .]

*“Böyle olsa da sonbaharın sonuna kadar araştırıp kızcağızı **okula gönderdim**.”*

2) эрге берирге [erge berirge] “evlendirmek”

Муну жыл саны иги да жетгинчи **эрге бередиле**. (Mingi Tau № 2, 2010: 41)

[Munu cil sani igi da cetginçi **erge beredile**].

*“Onu, yaşı uygun olunca **evlendirdiler**.”*

5. 1. 5. Kaynağı Olmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Etkilenenin kaynağı olur.

Grubun anlamsal yapısı: [**Durum Çevre <+Etkilenen>; Eden; (Yararlanıcı)**]

1) джарыкъ берирге [carık berirge] “ışık saçmak”

Джерге джарыкъ берген айны кюн/ Байракъларын кызарта. (Ана Тил. Başlanngan şkolnu ekinçi klassında oqurya kitab, 1958: 241)

[Cerge **carıq bergen** aynı kün/ Bayraqların qızarta].

“Yeryüzüne **ışık saçan** doğan güneş, bayrakları kırmızıya boyar.”

5. 1. 5. 1. Yayınlamak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, bir Etkileneği belli bir Araçla yayınlar; ancak herhangi bir Yararlanıcıya ulaşır ulaşmadığı belli değildir.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim fiziksel <+Araç>; Eden; (Etkilenen)**]

1) радио бла берирге [radio bla berirge] “radyoyla yayınlamak”

Азнор аны юсюнден алгъа ол жерли радио бла берип, ызы бла газетге жазгъанында, кёблени ийнанырыкълары окъуна келмеген эди. . . (Şavayev, 1979: 277)

[Aznor anı yüsünden alğa ol cerli **radio bla berip**, ızı bla gazette cazğanında, köbleni iynanırları oquna kelmegen edi. . .].

“Aznor onun hakkındaki önceki bilgileri yerli **radyo ile yayınlayıp**, gerisini gazeteye yazdığıнда çoğu insan inanamadı.”

2) телевидение бла берирге [televideniye bla berirge] “televizyonda yayınlamak”

Кеси назмуларын окъугъанында да, **телевизор бла бериулерин** бардыргъанда да, элинде тюрлю-тюрлю ингирлени къурагъанында да жарыкълыгына жан жетмеген Лизаны сабийлиги къарангы кечеча ётгенди деп кимни эсине келликди? (Mingi Tau № 5, 2008: 87)

[Kesi nazmaların oquyanında da, **televizor bla beriwlerin** bardırğanda da, elinde türlü-türlü ingirleni quraynında da carıqlığına can cetmetmegen Lizanı saniyligi qarangı keçeça ötgendi değ kimni esine kellikdi].

*“Ne kendi şiirlerini okuyanların, ne **televizyonda yayınlamak için gelenlerin**, ne köyünde türlü türlü akşamları organize edenin nasıl aklına gelecekti ki neşeye dayanamayan Liza'nın çocukluğunun karanlık gece gibi geçtiği?”*

3) эфирге берирге [efirge berirge] “canlı yayında yayınlamak”

Мечиланы Кязимни 150-жыллыгына аталгъан къууанчлы тубешиуню Кайсерини телевидениясы олсагъат окъуна тюзюнлей **эфирге бере эди**. (Mingi Tau № 1, 2011: 12)

[Meçilanı Kyazimni 150-cılığına atalyan quwançlı tübeşiwnü Kayserini televideniyası olsağat oquna tüzünley **efirge bere edi**].

*“Meçilanı Kazim'in 150. yılına adanmış sevinçli toplantıyı, Kayseri televizyonu bile o saatte canlı **yayında verirdi**.”*

5. 1. 6. Bilişsel Etkinlikte Bulunmak

Grubun çerçevesi: Bir Eden, soyut bir Etkilenenle ilgili zihinsel eylemi gerçekleştirir.

Grubun anlamsal yapısı: [**Devinim bilişsel <+Etkilenen>; Eden**]

1) багъа берирге [bağa berirge] “önem vermek”

Ала, кеслерине бийик **багъа берип**, сени уа сансыз этгенлерин билген эдим. (Mingi Tau № 2, 2013: 172).

[Ala, keslerine biyik **başa berip**, seni wa sansız etgenlerin bilgen edim]

*“Onların kendilerine büyük **önem verip** seni sakat edebileceklerini biliyordum.”*

2) кесинги берирге [kesingi berirge] “kendini vermek”

1975 жыл Курджиновода, артда Медногорск посёлоқда физкультурадан устаз болуп, адетиндеча, **кесинги берип** ишлейди. (Mingi Tau №6, 2014: 204)

[1975 cıl Kurcinovoda, artda Mednogorsk posölokda fizkul'turadan ustaz bolup adetindeça, **kesin berip** işleydi].

*“1975 yılında Kurcinovoda, sonra Mednogorsk kasabasında beden eğitimi eğitmeni olup adetinçe **kendisini (işine) verip** çalışıyordu.”*

3) мағана берирге [mağana] “mana vermek”

Дауутокъ улу, анга мағана бермегенча этип, тынгылағанлай турду. (Mingi Tau № 1, 2008: 61)

[Dawutoq ulu, anga **mağana bermegença** etip, tıngılayānlay turdu].

*“Dauwtok büyük, ona **mana vermemişçesine** dinlerken durdu.”*

4) эс берирге [es berirge] “dikkat etmek”

Алгъа бир уллу **эс бермей** кьойдум анга, кьулагъымы жалгъан таууш алдагъан сунуп. (Mingi Tau № 5, 2010: 195).

[Alğa bir ullu **es bermey** koydum anga, qulağımı calğan tawuş aldayan sunup].

*“Onun ileriye çok fazla **dikkat etmesini** sağladım, kulağıma gelen yanlış bir sesle aldanmışım diye sanmış.”*

6. BÖLÜM: KOPYALAMALAR

Bu bölümün yazılmasının çeşitli nedenleri vardır. Birincisi, Karaçay-Malkarcanın henüz bir kökenbilim sözlüğünün bulunmayışıdır. İkincisi ise Karaçay-Malkarcadaki fiillerin Lars Johanson'un *kod kopyalama modelinin* çerçevesinde değerlendirilmemiş olmasıdır. Bu bölümde, Karaçay-Malkarca ve Rusçanın ilişkileri sonucunda kopyalanan yapılar değerlendirilecektir. Bu şekilde “almak” ve “vermek” kavramlarıyla ilgili kopyalanmış örnekler, Johanson modelinin çerçevesinde ilk defa değerlendirilecektir.

6. 1. RUSÇA İLE KARAÇAY-MALKARCANIN İLİŞKİLERİ

Rusların daima Kafkasya bölgesine özel ilgileri mevcuttu. Tarihi kaynaklara göre bu bölgeye ilk askeri sefer, Hazar Kağanat'a karşı olup 913'da Kiyev Knyazı İgor tarafından gerçekleştirilmiştir (Boçarnikov, 2014¹¹). Komşuluk durumlarından dolayı Kafkasya'daki Polovets, Peçenek, Hazar, Tatar ve diğer Türk halklarıyla Ruslar hep dostluktan düşmanlığa doğru değişen ilişkiler sürdürüyordu. Rus İmparatorluğu uzun yıllar boyunca İran ve Türkiye ile bölgeye hâkim olmak için mücadele ediyordu. Bunun en uç noktası 1817-1864 yılları arasında gerçekleşen Kafkasya Savaşı'ydı. İşte bu uzun savaş, Karaçay ve Malkarların Ruslarla temasının ve Karaçay-Malkarcanın Rusça ile etkileşimin başlangıcı olmuştur.

11 Ocak 1827'de Malkar ve Digorların (bir Oset halkı) heyeti Rusya'nın Stavropol şehrine gelip Rusya himayesine girme talebinde bulunmuştur. Rus general G. Emmanuel onların yeminlerini kabul edince istekleri yerine getirilmiştir.

¹¹ <https://nic-pnb.ru/articles/kavkaz-v-istorii-rossii-istoki-interesov-rossii-na-kavkaze/>

Erişim tarihi: 09. 04. 2021

Karaçay bölgelerinin Rus İmparatorluğu'na katması pek kolay olmamıştır; çünkü Karaçayların Osmanlı İmparatorluğu'yla derin bağları vardı. Ancak 20 Ekim 1928 yılındaki Hasauka muharebesindeki yenilgileri sonucunda Karaçaylar 23 Ekim 1928'de Rusya himayesine girmeyi kabul etmiştir (Abayhanova, 2016: 17-21).

O andan itibaren Rusça, bu görevi eskiden beri üstlenen Türkçenin yerine bölgenin resmi dili haline gelmiştir. Rusça hem lingua franca hem de kültür ve edebiyat dili olduğundan dolayı Karaçay ve Malkarların hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla, Karaçay ve Malkarların dillerine Rusçanın etkisi oldukça büyük olmuştur. XX. yüzyılda Karaçay-Malkarcanın resmi dil olduğu zamanlarda olduğu gibi günümüzde de Rus dilinin etkisi gücünü yitirmemiştir.

6. 2. LARS JOHANSON'UN KOD KOPYALAMA MODELİ

Ele alınacak kod kopyalama modeli, Prof. Dr. Lars Johanson tarafından Almanca olarak 1992'de yazdığı *Structurelle Farkoren in türkischen Sprachkontakten* kitabında ilk defa tanıtılmıştır. (Johanson, 2017 a: 7) Bu çalışma 2007 yılında Prof. Dr. Nurettin Demir tarafından *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Johanson'un geliştirmiş olduğu kopyalama modeli, dillerde etkileşim sonucunda ortaya çıkan değişikliklerin boyutlarına, yapısal etkenlerin hangisinin en mühim olduğuna ve dil dışı etkenlere göre neyin ne derecede baskın olabildiği gibi konulara yoğunlaşmıştır (Demir, 2012: 119).

İki dilli toplumlarda etkileşim hâlindeki diller sosyal açıdan baskın olan dil (B dili) ve sosyal açıdan zayıf olan dil (A dili) olarak belirlenmiş, yapısal baskınlık da göz ardı edilmemiştir. Kuramın ana iddiaları şu şekildedir:

1) Bir dilde bazı yapı özellikleri çekicidirler, yani diğer özelliklere nazaran daha kolay kopyalanırlar.

2) Çekicilik derecesi görecelidir, yani A ile B dillerinin birbirine tipolojik yakınlığına bağlıdır.

3) Tipolojik yakınlığının yanı sıra çekicilik derecesi, sosyal etkenlere bağlı olarak da değişir.

Etkileşim sonucu dillerin ikisi de birbirini etkileyebilmektedir. Geleneksel olarak bu durumlar “ödünçleme” (B dilindeki yapılar ve kelimeler A diline kopyalanırsa) ve “karışma” (A dilindeki yapılar ve kelimeler B diline kopyalanırsa) olarak adlandırılır. Ancak L. Johanson’a göre bu isimler kesinlikle hatalıdır, çünkü “ödünçleme” sürecinde B dili aslında hiçbir şekilde etkilenmez, geçici süreliğe bir şeyden mahrum bırakılmaz. Durumların ikisine de “kopyalama” denilir. Bunlar hem tüm özelliklerin değişmeden alınması hem de orijinal kelime veya yapının sadece bazı özelliklerinin (mesela, sadece anlamsal veya uyumsal) alınması olarak gerçekleşebilir (Johanson, 2017a: 28-29). Kopyalanan yapıdan bahsederken sadece kelime veya birleşik kelimeleri değil, ekleri de hesaba katmak gerekir.

Johanson’a göre A dili B dilinden yapıları üç şekilde kopyalayabilir.

Bunlardan birincisi, *genel kopya* olarak adlandırılır. Bu şekilde B dilinden A diline bir yapı bütün biçim, yapı ve anlam özellikleriyle kopyalanır. Mesela “aşk” kelimesi Türkçeye Arapçadan genel olarak kopyalanmıştır. Bu kelimedede gördüğümüz üzere, bir yapı A diline uygun bir şekilde kopyalanır: Arapçada bu kelime [eşq] olarak telaffuz edilirken kopyalanma sonucunda Türk dilinin ses uyumuna göre değiştirilmiştir.

Seçilmiş kopya olarak adlandırılan ikinci kopyalama türü B dilindeki bir yapının sadece bir veya birkaç özelliğiyle kopyalandığını göstermektedir. Bu özellikler arasında ses, bitişme, anlam ve sıklık vardır. Örneğin *yıldız* kelimesinin *film yıldızı* gibi bağlamlarındaki anlamsal kullanımı İngilizcedeki *star* kelimesinden kopyalanmıştır. Dolayısıyla bu, İngilizce yapının seçilmiş anlamsal kopyasıdır.

Genel kopya olan bir unsuru içeren seçilmiş kopyalar *karışık kopya* olarak adlandırılmaktadır. Karışık kopyalar genellikle iki unsurlu yapılarda görülür. Mesela *selfi çekmek* yapısı İngilizcedeki *take selfie* yapısının kopyasıdır. Burada *selfi* genel olarak kopyalanmışken *çekmek* için *take* fiilinin kullanılması seçilmiş anlamsal kopyadır. (Johanson, 2007a: 11-13). Bir kelimenin de karışık kopyalandığı görülebilir. Karaçay-Malkarca *отпусклукъ* [*otpuskluk*] kelimesi bu tür yapıların örneğidir. Oradaki *отпуск* kelimesi doğrudan Rusçadan alınmışken Rusçadaki *ные* ekine amaç bildiren *лукъ* eki ile karşılık verilmiştir.

Johanson'un teorisinin en önemli kısımlarından birini de yapıların çekicilik derecelerinin ve çekiciliğin neye bağlı olduğunun incelenmesi oluşturur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi çekicilik, bir yapının başka dile kopyalanmasının kolaylığıdır. L. Johanson'a göre bağımsız, şeffaf (içerikle ifade arasında kolay fark edilen), somut, kolay algılanabilen yapılar daha çekicidir. Yapının çekiciliğini artıran başka bir husus, analitik olması veya ayrı olarak söylenebilmesidir. Örneğin, "gidip durmak" yapısı, "gidiyor" yapısından daha çekicidir; çünkü yapısı analitiktir. Aynı şekilde Türkçe "-lar" çokluk eki, İngilizcedeki "s" çokluk ekine nazaran daha bağımsız olduğu ve ayrı olarak söylenebildiği için daha çekicidir (Johanson, 2017a: 54-58).

6.3. ANLAMSAL ALANLARDAKİ KOPYALAMALARA GENEL BİR BAKIŞ

"Almak" ve "vermek" anlamsal alanlarına ait örnekleri tek tek değerlendirmeden önce onlara genel olarak bakmakta yarar vardır. Yapıların kuruluşu, "*ana unsur+yardımcı fiil*" şeklindedir. Tüm yapılar kopyalanmış olsa da yardımcı fiil

unsurları olarak sadece “алырґа” veya “берирге” fiillerini barındırmaktadır. Sözlükleri tarama sürecinde de bu fiillerin karşılığı olan Rusça fiillerinin hiç kopyalanmadığı göze çarpmıştır. Bunun sebebi büyük ihtimalle bu fiillerinin çok anlamlı ve işlek, ayrıca belirttikleri kavramların oldukça soyut olmalarıdır. Bu husus, L. Johanson’un çekicilik kriterlerine uygundur.

Yapılardaki ikinci unsurun daima asıl Karaçay-Malkarca fiillerinin olması, onları sadece “seçilmiş kopya” ve “karışık kopya” olarak değerlendirmemize izin verir. Bu durum tüm Türk dilleri, dolayısıyla Türkçe için de geçerlidir. Bundan dolayı Türkçede de birleşik fiilli yapılarda sadece seçilmiş ve karışık kopyalanma türleri görülmektedir. Bunlara daha ayrıntılı bir şekilde bakalım. *Duş almak* yapısı İngilizcedeki *take shower* yapısının seçilmiş anlamsal kopyasıdır. *Karar vermek* ise Arapçadaki *aieta' alqarar* yapısının seçilmiş kopyasıdır, çünkü *karar* kelimesi doğrudan Arapçadan alınmışken *aieta'* fiilinin Türkçe versiyonu olan *vermek* kullanılmıştır.

Aşağıdaki değerlendirmede kullanılacak örneklerin sadece bir kısmı anlamsal alanlardan bahseden bölümde kullanılmıştır. Bu durumun sebebi, bulduğumuz örneklerin çoğu zaman birbirine yakın olmaları ve şemada aşırı kalabalıktan kaçınmaya çalışmamızdır. Önce örnekler seçilmiş ve karışık kopyalar olarak ayrılmıştır. Sonrasında ise kopyaladıkları Rusça yapılardaki ikinci unsurlara göre sınıflandırılmıştır. İkinci sınıflandırma, Rusça ve Karaçay-Malkarca arasındaki tipolojik uyumsuzluktan dolayı gereklidir. Karaçay-Malkarca, fiiller konusunda Rusçaya nazaran daha *yetersiz ayrımlaşma* yapmaktadır. *Yetersiz ayrımlaşma*, bir anlamsal kavramın bir dilde daha az sayıda yapılarla ifade edilmesidir. Aynı şekilde *aşırı ayrımlaşma*, bir dilde aynı anlamsal kavramın daha fazla anlamsal yapılarla gösterilmesidir (Johanson, 2007a: 12). Karaçay-Malkarcadaki “алырґа” fiilinin ifade ettiği anlamları, Rusçada “получить”[poluçit`], “взять”[vzyat`], “принять” [prinyat`], “забрать” [zabrat`], “взимать”[vzimat`] fiilleri ve onların bitmemiş görünüşlü şekilleri olan “получать” [poluçat`], “брать” [brat`], “принимать”[prinimat`], “забирать” [zabirat`] yapıları ile karşılanmaktadır. Karaçay-Malkar dilindeki “берирге” fiilinin karşılığında ise

Rusçada “дать” [dat`], “сдать” [sdat`], “выдать” [vidat`], “отдать” [otdat`], “передать” [peredat`], “подать” [podat`] fiilleri ve onların bitmemiş görünüşlü şekilleri olan “давать” [davat`], “сдавать” [sdavat`], “выдавать” [vidavat`], “отдавать” [otdavat`], “передавать” [peredavat`], “подавать” [podavat`] yapıları kullanılmaktadır.

6. 4. “ALMAK” ANLAMSAL ALANINDA RUSÇADAN KARAÇAY-MALKARCAYA YAPILMIŞ KOPYALAMALAR

6. 4. 1. Seçilmiş Kopyalar

Yukarıda bahsedildiği üzere, seçilmiş kopyalarda bir B diline ait örnek, sadece bazı özellikleriyle kopyalanır. Kopyalanabilen özellikler ses, bitişme, anlam ve sıklıktır. Değerlendireceğimiz örnekler anlamsal ve bitişme özellikli seçilmiş kopya türündendir. Buna göre tüm yapılar, Rusça yapılarının anlamlarını ve birleşme şekillerini kopyalayıp Rusça kelimelerin şekillerini kopyalamamıştır. Seçilmiş kopyalarda ikinci unsur olan “алыргъа” fiili Rusça yapılarındaki “взять”, “забрать” ve “получить” fiillerini karşılar.

6. 4. 1. 1. Взять/ Брать [Vzyat'/ Brat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar

“Взять” fiili Türkçe “almak”, “fethetmek”, “tutmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü “взять” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “брать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
борчха алыргъа [borçha alırga]	1. взять в долг [vzyat' v dolg] 2. купить в долг [kupit' v dolg]	1. ödünç almak 2. borç alıp satın almak
къатынгъа алыргъа [qatınga alırga]	взять в жёны [vzyat' v jöni]	evlenmek (erkek için)
хаўх алыргъа [hawh alırga]	взять напрокат [vzyat' na prokat]	bir eşyayı kısa bir zaman süreci için kiralamak

Ызын алыргъа [ızın alıɣa]	взять след [vzyat' sled]	iz bularak birini takip etmeye hazır hale gelmek
Ышанга алыргъа [ışanga alıɣa]	взять намушку [vzyat' na muşku]	hedefi vurmak üzere niş almak

Gruptaki örnekler bazı önemli yapısal özellikler sergiler. Burada bunlardan bahsetmekte fayda vardır.

1) Rusçadaki "взять в долг" [vzyat' v dolg] yapısındaki "в долг" kısmını Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde yönelmeyi gösteren "в+yükleme hali" yapısının karşılığı olarak "хъа" yönelme hali eki eklenmiştir: "борчха."

2) Karaçay-Malkarcada ortak Öz Türkçe "къатын алыргъа" [qatın alıɣa] yapısının varlığına rağmen, "гъа" yönelme halini içerip aynı anlama gelen "къатынгъа алыргъа" [qatınɣa alıɣa] yapısı da mevcuttur. Bu durumun sebebi, Rusçadaki "братъ в жёны" [brat' v jöni] yapısındaki в + yükleme hali eki şeklindedir. İşte къатынгъа kelimesindeki гъа yönelme hali eki onun karşılığı olarak kullanılmıştır.

3) "ышанга алыргъа" [ışanga alıɣa] yapısının Türkçede "nişan almak" karşılığı vardır; ancak yapıdaki га yönelme hali eki bu anlamsal yapının Rusçadaki "взять на мушку" [vzyat' na muşku] deyimleşmiş şeklinden gelmiş olabileceğine işaret etmektedir. Bu yapıdaki на+yükleme hali, Karaçay-Malkarcadaki га yönelme haline denk gelir. Büyük ihtimalle, dilde zaten var olan bu kavram Rusçanın etkisiyle biraz değişime uğramıştır.

6. 4. 1. 2. Забратъ/ Забиратъ[Zabrat'/ Zabirat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar

"Забратъ" fiili Türkçe "almak", "fethetmek" anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü "забратъ" şekli, bitmemişlik görünüşünü ise "забиратъ" şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
онг(ун) алыргъа [ongun alıɣa]	зabратъ силы [zabrat' silı]	birini güç veya imkandan mahrum bırakmak
кюч(юн) алыргъа [küçün alıɣa]		birini güçten mahrum bırakmak
къарыў(ун) алыргъа [qıɣawun alıɣa]		birini güçten mahrum bırakmak

Yapıların üçü de Rusçadaki “зabратъ силы” deyimleşmiş fiilinin seçilmiş kopyasıdır. Üç şekilli olmasının sebebi, Rusçadaki “güç” kavramının sadece “сила” olarak ifade edilip Karaçay-Malkarcada “онг”, “кюч” ve “къырай” biçimleriyle ifade edilmesidir.

6. 4. 1. 3. Получить/ Получать [Poluçit'/ Poluçat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar

“Получить” fiili Türkçe “almak”, “edinmek”, “ulaştırılmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü “получить” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “получать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
ат-бет алыргъа [at-bet alıɣa]	получить дурную славу [poluçit' durnuyu slavu]	itibardan düşmek
отпусклукъ алыргъа [otpuskluq alıɣa]	получить отпускные [poluçit' otpusknıye]	tatile çıkmadan önce işten tatil süreci için para almak
орталыкъ алыргъа [ortalıq alıɣa]	получить удовлетворительно [poluçit' udovletvoritel'no]	okulda beş üzerinden üç almak
саўгага алыргъа [sawɣaɣa alıɣa]	1. получить в подарок [poluçit' v podarok] 2. получить в награду [poluçit' v nagradu]	1. hediye olarak almak 2. ödül olarak almak.

Gruptaki örneklerin bazı önemli yapı özellikleri vardır. Bunlardan bahsetmekte fayda vardır.

1) “Получить отпускные” [poluçit' otpusknıye] yapısındaki *отпусклукъ* kelimesi, tatil için iş yerinden alınan para anlamındaki *отпускные* kelimesinin

karışık kopyasıdır. Rusçada *отпуск* kelimesine eklenen ve amacı gösteren *ные* ekine Karaçay-Malkarcadaki anlamca en yakın ek *лыкъ*’tır ekidir.

2) “*Саўгъагъа алыргъа*” [*sawuɣa alıɣa*] yapısında “hediye” veya “ödül” anlamındaki Karaçay-Malkarca *саўгъа* kelimesine eklenen *гъа* yönelme hali eki, Rus dilinde yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* yapısının karşılığıdır.

6. 4. 2. Karışık Kopyalar

Karışık kopyalar, adından da anlaşıldığı üzere genel ve seçilmiş kopyalama türlerinin bir karışımıdır. Karışık kopyaların bir unsuru B dilinden A diline genel olarak kopyalanmışken diğeri seçilmiş bir şekilde alınmıştır. Değerlendireceğimiz örneklerde orijinal yapıların anlamları ve bitişme tarzları kopyalanmıştır. Karışık kopyalarda ikinci unsur olan “алыргъа” fiili Rusça yapılarındaki “взимать”, “взять”, “получить”, “принять” fiillerini karşılar.

6. 4. 2. 1. Взимать [Vzimat’] Fiilli Karışık Kopyalar

“Взимать” fiili Türkçe “almak” ve “tahsil etmek” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü ifade eden “вземлитель” şekli bulunsa da çok nadiren kullanılır, bitmemişlik görünüşü ise “взимать” yapısıyla belirtilir.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
Налог алыргъа [nalog alıɣa]	взимать налог [vzimat’nalog]	vergi almak
пошлина алыргъа [poşlina alıɣa]	взимать пошлину [vzimat’poşlinu]	özel bir vergi almak

6. 4. 2. 2. Взять/ Брать [Vzyat’/ Brat’] Fiilli Karışık Kopyalar

“Взять” fiili Türkçe “almak”, “fethetmek”, “tutmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü “взять” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “брать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
Арендге алырға [arendge alırğa]	взять в аренду [vzyat' v arendu]	kiralamak
Заметкаға алырға [zametkağa alırğa]	взять на заметку [vzyat' na zametku]	dikkat etmek (akıldaki notlarına eklemek)
Интервью алырға [interv'yu alırğa]	взять интервью [vzyat' interv'yu]	röportaj yapmak
Контрольға алырға [kontrol'ğa alırğa]	взять на контроль [vzyat' na kontrol']	kontrol altına almak
кредитге алырға [kreditge alırğa]	1. взять в кредит [vzyat' v kredit] 2. купить в кредит [kupit' v kredit]	Krediyle satın almak
мазок алырға [mazok alırğa]	взять мазок [vzyat' mazok]	doku almak
пленге алырға [plenge alırğa]	взять в плен [vzyat' v plen]	esir almak
прокатха алырға [prokatha alırğa]	взять напрокат [vzyat' naprokat]	bir eşyayı kısa bir zaman süreci için kiralamak
расписка алырға [raspiska alırğa]	взять расписку [vzyat' raspisku]	makbuz almak
расчёт алырға [rastçöt alırğa]	взять расчёт [vzyat' rastçöt]	istifa etmek isteyerek son maaşı almak
скобкаға алырға [skobkalağa alırğa]	взять в скобки [vzyat' v skobki]	parantez içine almak

Gruptaki örneklerin bazı önemli yapı özellikleri vardır. Bunlardan bahsetmekte fayda vardır.

1) “Арендге алырға” [arendge alırğa] yapısında Rusçadaki *в аренду* biçimsel yapıyı Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* yapısının karşılığı olan *ge* yönelme hali eki kullanılmıştır.

2) “Заметкаға алырға” [zametkağa alırğa] yapısında Rusçadaki *на заметку* biçimsel yapıyı Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde

yönelmeyi gösteren *на+yükleme hali* yapısının karşılığı olan *гъа* yönelme hali eki kullanılmıştır.

3) “Контрольгъа алыргъа” [*kontrol'ğa alırga*] yapısının Rusçadan karışık kopya olabileceği gibi Türkçedeki yapıya benzerliği de reddedilemez. Bu benzerliğin sebebi, yapının Avrupa dillerinden geçip uluslararası hale gelmesidir. Ancak söz konusu yapının Rusça yoluyla gelmiş olmasına işaret eden husus, Rusçadaki *на+yükleme hali* yapısının karşılığı olan Karaçay-Malkarca *гъа* yönelme hali ekinin kullanılmasıdır.

4) “Кредитге алыргъа” [*kreditge alırga*] yapısında, Rusçadaki “в кредит” yapısını Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* biçimsel yapısının karşılığı olarak *ге* yönelme hali eki kullanılmıştır.

5) “Пленъе алыргъа” [*plenge alırga*] yapısında, Rusçadaki *в плен* yapısını Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* biçimsel yapısının karşılığı olarak *е* yönelme hali eki kullanılmıştır.

6) “Прокатха алырга” [*prokatha alırga*] yapısında, Rusçada zarflaşmış “напрокат” yapısını Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde yönelmeyi gösteren *на+yükleme hali* yapısının karşılığı olarak *ха* yönelme hali eki kullanılmıştır.

7) “Скобкалагъа алыргъа” [*skobkalağa alırga*] yapısında Rusça *скобки* (parantezler) yapısının karşılığını elde etmek için önce *скобка* kelimesine *ла* çokluk eki, sonra da *в скобки* yapısı için Rus dilinde yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* yapısının karşılığı olarak *гъа* yönelme hali eki eklenmiştir.

6. 4. 2. 3. Получить/ Получать [Poluçit'/ Poluçat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Получить” fiili Türkçe “almak”, “edinmek”, “ulaştırılmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yarının bitmişlik görünüşü “получить” şekli, bitmemişlik görünüşü ise “получать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yarıısı	Rusça yarıısı	Türkçe anlamı
Аванс алырға [avans alırға]	Получить аванс [poluçat' avans]	Ön ödeme almak
Зарплат алырға [zarplat alırға]	получить зарплату [poluçit' zarplatu]	maaş almak
Инструкция алырға [instructsiya alırға]	получить инструкцию [poluçit' instruksiyu]	talimat almak
Квитанция алырға [kvitantsiya alırға]	получить квитанцию [poluçit' kvitantsiyu]	makbuz almak
Кол алырға [kol alırға]	получить кол [poluçit' kol]	okulda beş üzerinden bir almak
Компенсация алырға [kompensatsiya alırға]	получить компенсацию [poluçit' kompensatsiyu]	tazminat almak
Консультация алырға [konsul'tatsiya alırға]	получить консультацию [poluçit' konsultatsiyu]	danışmanlık almak
направление алырға [napravleniye alırға]	Получить направление [poluçit' napravleniye]	sevk almak
обмундирование алырға [obmundirovaniye alırға]	получить обмундирование [poluçit' obmundirovaniye]	askeri elbise almak
орден алырға [orden alırға]	получить орден [poluçit' orden]	nişan almak
отказ алырға [otkaz alırға]	получить отказ [poluçit' otkaz]	Reddedilmek
отлично алырға [otliçno alırға]	получить отлично [poluçit' otliçno]	okulda beş üzerinden beş almak
отметка алырға [otmetka alırға]	Получить отметку [poluçit' otmetku]	okulda bir not almak
патент алырға [patent alırға]	получить патент [poluçit' patent]	“patent almak.”
письмо алырға [pis'mo alırға]	Получить письмо [poluçit' pis'mo]	“mektup almak.”
посылка алырға	Получить посылку	kargo almak

[posılka alırğa]	[poluçit' posılku]	
премия алырға [premiyaalırğa]	получить премию [poluçit' premiyu]	Ödül/ para ödülünü almak
приз алырға [priz alırğa]	получить приз [poluçit' priz]	ödül almak
процент алырға [protsent alırğa]	получать процент [poluçit' protsent]	yüzdesini kazanmak
развод алырға [razvod alırğa]	получить развод [poluçit' razvod]	Boşanmak
реабилитация алырға [reabilitatsiya alırğa]	получить реабилитацию [poluçit' reabilitatsiyu]	1. suçsuzluğu ispat edilmek 2. itibarını geri kazanmak 3. tıbbi rehabilitasyonu almak
рекомендация алырға [rekomendatsiya alırğa]	Получить рекомендацию [poluçit' rekomendatsiyu]	1. tavsiye almak 2. referans almak.”
Стипендия алырға [stipendiya alırğa]	получить стипендию [poluçit' stipendiyu]	burs almak

1) Uluslararası kavramlar olduğu için “аванс алырға” [avans alırğa] ve “патент алырға” [patent alırğa] yapıları hem Rusçadaki hem de Türkçedeki yapılara denk gelmektedir. Ancak kültürel ilişkileri bakımından söz konusu yapıların Avrupa dillerinden Karaçay-Malkarcaya Rusça üzerinden geçmiş olma ihtimali çok yüksektir.

2) Зарплат алырға [zarplat alırğa] “Зарплат” kelimesi, Rusçadaki “зарплата” sözcüğünden dişil cins yapan “а” ekinin düşmesiyle oluşturulmuştur.

6. 4. 2. 4. Принять/ Принимать [Prinyat'/ Prinimat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Принять” fiili Türkçe “almak”, “benimsemek”, “çekmek”, “kabul etmek”, “teslim almak” anlamlarına gelir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü ifade eden şekli “принять”, bitmemişlik görünüşünü ifade eden ise “принимать”tır.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
Заказ алырға [zakaz alıɣa]	Принять заказ [prinyat' zakaz]	sipariş almak
Зачёт алырға [zaçöt alıɣa]	принять зачёт [prinyat' zaçöt]	vize sınavına öğretmen olarak girmek
отчёт алырға [otçöt alıɣa]	принять отчет [prinyat' otçöt]	rapor almak (başka birinin yazdığı veya anlattığı raporu dinlemek veya almak)
присяга алырға [pris'aga alıɣa]	принять присягу [prinyat' prisyagu]	ant içme törenini yönetmek
Экзамен алырға [ekzamen alıɣa]	Принять экзамен [prinyat' ekzamen]	Sınava öğretmen olarak girmek

6. 5. “VERMEK” ANLAMSAL ALANINDA RUSÇADAN KARAÇAY-MALKARCAYA YAPILMIŞ KOPYALAMALAR

6. 5. 1. Seçilmiş Kopyalar

Değerlendireceğimiz seçilmiş kopyalarda B dili olan Rusçadan A dili olan Karaçay-Malkarcaya yapıların anlamsal ve bitişme özellikleri kopyalanmıştır. Yapıların şekilleri ise kopyalanmamıştır. Seçilmiş kopyalarda ikinci unsur olan “берирге” [berirge] fiili Rusça yapılarındaki “дать” [dat'], “сдать” [sdat'] fiillerini karşılar.

6. 5. 1. 1. Дать/ Давать [Dat' / Davat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar

“Дать” fiili Türkçe “vermek”, “getirmek”, “sağlamak”, “sunmak”, “yol açmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşünü “дать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “давать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
борчха берирге [borçha berirge]	дать в долг [dat' v dolg]	borç vermek

6. 5. 1. 2. Сдать/ Сдавать [Sdat'/ Sdavat'] Fiilli Seçilmiş Kopyalar

“Сдать” fiili Türkçe “vermek”, “teslim etmek”, “devretmek”, “sunmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “сдать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “сдавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
джалгъа берирге [calğa berirge]	сдать в аренду [sdat' v arendu]	Kiralatmak
джангыдан берирге [cangıdan berirge]	сдать заново [sdat' zanovo]	yineden sınava girmek

1) “джалгъа берирге” [calğa berirge] yapısında Rusçadaki “в аренду” yapısını Karaçay-Malkarcaya aktarabilmek için Rus dilinde yönelmeyi gösteren *в+yükleme hali* yapısının karşılığı olarak *æe* yönelme hali eki kullanılmıştır.

2) “джангыдан берирге” [cangıdan berirge] biçimsel olarak Türkçe olmasına rağmen Türkçede “yeniden sınava girmek” anlamına sahip değildir ve bu anlamı Rusça yapısından aldığı için kopyalanmış yapılara dahil edilmiştir.

6. 5. 2. Karışık Kopyalar

Aşağıdaki yapılar karışık kopyalardır. Diğer bir deyişle, bir unsuru Rusçadan Karaçay-Malkarcaya genel olarak kopyalansa da ikinci unsuru Rusçadan Malkarcaya anlamsal seçilmiş kopyadır. Karışık kopyalarda ikinci unsur olan “берирге” fiili Rusça yapılarındaki “выдать” [vidat’], “дать” [dat’], “отдать” [otdat’], “передать” [peredat’], “подать” [podat’], “сдать” [sdat’] fiillerini karşılar.

6. 5. 2. 1. Выдать/ Выдавать [Vıdat’/ Vıdavat’] Fiilli Karışık Kopyalar

“Выдать” fiili Türkçe “vermek”, “dağıtmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “выдать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “выдавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
довольствие берирге [dovol'stviye berirge]	выдать довольствие [vidat' dovol'stviye]	yiyecek ve içecek sağlamak
кредит берирге [berirge kredit]	выдать кредит [vidat' kredit]	kredi vermek
орден берирге [orden berirge]	выдать орден [vidat' orden]	madalya vermek
премия берирге [premiya berirge]	выдать премию [vidat' premiyu]	prim vermek
расписка бла берирге [raspiska bla berirge]	выдать по расписке [vidat' po raspiske]	makbuzla vermek (makbuzun karşılığına vermek)

1) “*расписка бла берирге*” [raspiska bla berirge] yapısında Rusçadaki *с* bağlacını karşılamak için Karaçay-Malkarcada *бла* bağlacı kullanılmıştır.

6. 5. 2. 2. Дать/ Давать [Dat' / Davat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Дать” fiili Türkçe “vermek”, “getirmek”, “sağlamak”, “sunmak”, “yol açmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “дать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “давать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
аванс берирге [avans berirge]	дать аванс [dat' avans]	Ön ödeme yapmak
аудиенция берирге [audiyentsiya berirge]	дать аудиенцию [dat' audiyentsiyu]	huzuruna almak
взыскание берирге [vziskaniye berirge]	дать взыскание [dat' vziskaniye]	işte ceza vermek
гарантия берирге [garantiya berirge]	дать гарантию [dat' garantiyu]	garanti vermek

гудок берирге [gudok berirge]	дать гудок [dat' gudok]	Ses sinyalini vermek
здаток берирге [zadatok berirge]	дать задаток [dat' zadatok]	depozito vermek
заказ берирге [zakaz berirge]	дать заказ [dat' zakaz]	sipariş etmek
звание берирге [zvaniye berirge]	дать звание [dat' zvaniye]	ünvan vermek
инструкция берирге [instruktsiya berirge]	дать инструкцию [dat' instruktsiyu]	talimat vermek
информация берирге [informatiya berirge]	дать информацию [dat' informatiyu]	bilgi vermek
команда берирге [komanda berirge]	дать команду [dat' komandu]	komut vermek
комментарий берирге [kommentariy berirge]	дать комментарий [dat' kommentariy]	yorum vermek
консультация берирге [konsul'tatsiya berirge]	дать консультацию [dat' konsultatsiyu]	Danışmanlık etmek
критика берирге [kritika berirge]	дать критику [dat' kritiku]	Eleştirmek
наркоз берирге [narkoz berirge]	дать наркоз [dat' narkoz]	anestezi vermek
отказ берирге [otkaz berirge]	дать отказ [dat' otkaz]	Reddetmek
отставка берирге [otstavka berirge]	дать отставку [dat' otstavku]	istifa etmek
отчёт берирге [otçöt berirge]	дать отчёт [dat' otçöt]	rapor etmek
полномочие берирге [polnomoçiyе berirge]	дать полномочие [dat' polnomoçiyе]	yetki vermek
порицание берирге	дать порицание	Kınamak

[poritsaniye berirge]	[dat' poritsaniye]	
приказ берирге [prikaz berirge]	дать приказ [dat' prikaz]	Buyurmak
присяга берирге [prisyaga berirge]	дать присягу [dat' prisyagu]	yemin etmek
расписка берирге [raspiska berirge]	дать расписку [dat' raspisku]	makbuz vermek
расчёт берирге [rasçöt berirge]	дать расчёт [dat' rasçöt]	biri işten ayrılınca ona son maaşını vermek.
рекомендация берирге [rekomendatsiya berirge]	дать рекомендацию [dat' rekomendatsiyu]	1)birini tavsiye etmek 2) tavsiye vermek
рецензия берирге [retsenziya berirge]	дать рецензию [dat' retsenziyu]	eleştiri yazmasını yazmak
санкция берирге [sanktsiya berirge]	дать санкцию [dat' sanktsiyu]	yetki vermek
сведение берирге [svedeniye berirge]	дать сведение [dat' svedeniye]	bilgi vermek
сигнал берирге [signal berirge]	дать сигнал [dat' signal]	işaret vermek
специальность берирге [spetsial'nost' berirge]	дать специальность [dat' spetsial'nost']	uzmanlık vermek
финанс берирге [berirge]	дать финансирование [dat']	finanse etmek
характеристика берирге [harakteristika berirge]	дать характеристику [dat' harakteristiku]	karakterize etmek
чин берирге [çin berirge]	дать чин [dat' çin]	unvan vermek

1) Караçay-Malkarcadaki “**ЧЫН**” kelimesi, Rusçadaki “**ЧИН**” sözcüğündeki ünlünün kalınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır.

6. 5. 2. 3. Отдать/ Отдавать [Otdat'/ Otdavat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Отдать” fiili Türkçe “vermek”, “geri vermek”, “tamamen vermek”, “iade etmek”, “termek” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “отдать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “отдавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Türkçe anlamı	Rusça yapısı
честь берирге [çest' berirge]	elle selam vermek	отдать честь [otdat' çest']
чес берирге [çes berirge]		
школгъа берирге [şkolğa berirge]	okula göndermek	отдать в школу [otdat' v şkolu]

1) “честь берирге” [çest' berirge] ve “чес берирге” [çes berirge] yapıları aslında Rusçadaki aynı “отдать честь” [otdat' çest'] yapısının kopyalarıdır; ancak ikincisi daha çok konuşma dilinde kullanılmaktadır.

2) “Школгъа берирге” [şkolğa berirge] yapısında Rusçadaki в школу yapısındaki *в+yükleme* hali biçimini ifade etmek için Karaçay-Malkarcada yönelmeyi gösteren *гъа* eki kullanılmıştır.

6. 5. 2. 4. Передать/ Передавать [Peredat'/ Peredavat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Передать” fiili Türkçe “vermek”, “iletmek”, “aktarmak”, “yaymak”, “devretmek” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “передать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “передавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
кабель бла берирге [kabel' bla berirge]	передать по кабелю [peredat' po kabelü]	kabloyla aktarmak
радио бла берирге [radio bla berirge]	передать по радио [peredat' po radio]	radıyla yayınlamak
сводка берирге [svodka berirge]	передать сводку [peredat' svodku]	fezleke vermek
телевидение бла берирге [televideniye bla berirge]	передать по телевизору [peredat' po televizoru]	televizyonla yayınlamak
эстафета берирге [estafeta berirge]	передать эстафету [peredat' estafetu]	bayrağı elden vermek
эфирге берирге [efirge berirge]	передать в эфир [peredat' v efir]	canlı yayında yayınlamak

1) “кабель бла берирге” [kabel' bla berirge], “радио бла берирге” [radio bla berirge], “телевидение бла берирге” [televideniye bla berirge] ve “эфирге берирге” [efirge berirge] yapılarında Rusça versiyonlarındaki по bağlacının karşılığı olarak Karaçay-Malkarcada бла bağlacı kullanılmıştır.

6. 5. 2. 5. Подать/ Подавать [Podat' / Podavat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Подать” fiili Türkçe “vermek”, “getirmek”, “ortaya koymak”, “başvurmak”, “ulaştırmak”, “sürmek”, “servis etmek” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “подать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “подавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
Заявка берирге [zayavka berirge]	подать заявку [podat' zayavku]	Başvuru yapmak

петиция берирге [petitsiya berirge]	подать петицию [podat' petitsiyu]	dilekçe vermek
предложение берирге [predlojeniye berirge]	подать предложение [podat' predlojeniye]	teklif etmek
протест берирге [protest berirge]	подать протест [podat' protest]	protesto etmek
рапорт берирге [raport berirge]	подать рапорт [podat' raport]	rapor etmek
сюдге берирге [südge berirge]	подать в суд [podat' v sud]	dava açmak (mahkemeye başvurmak)

1) “сюдге берирге” [südge berirge] yapısında Rusçadaki *в суд* yapısındaki *в+yükleme hali* biçimini ifade etmek için Karaçay-Malkarcada yönelmeyi gösteren *æe* eki kullanılmıştır.

6. 5. 2. 6. Сдать/ Сдавать [Sdat'/ Sdavat'] Fiilli Karışık Kopyalar

“Сдать” fiili Türkçe “vermek”, “teslim etmek”, “devretmek”, “sunmak” anlamlarına gelmektedir. Anlamsal yapının bitmişlik görünüşü “сдать” şekli, bitmemişlik görünüşünü ise “сдавать” şekli ifade eder.

Karaçay-Malkarca yapısı	Rusça yapısı	Türkçe anlamı
арендге берирге [arendge berirge]	сдать в аренду [sdat' v arendu]	Kiralatmak
экзамен берирге [ekzamen berirge]	сдать экзамен [sdat' ekzamen]	sınava girmek
эксплуатациягъа берирге [ekspluatatsiyaya berirge]	сдать в эксплуатацию [sdat' v ekspluatatsiyu]	faaliyete geçirmek

1) “арендге берирге” [arendge berirge] yapısında Rusçadaki *в аренду* yapısındaki *в+yükleme hali* biçimini ifade etmek için Karaçay-Malkarcada yönelmeyi gösteren *ге* eki kullanılmıştır.

2) “эксплуатациягъа берирге” [ekspluatatsiyağa berirge] yapısında Rusçadaki *в эксплуатацию* yapısındaki *в+yükleme hali* biçimini ifade etmek için Karaçay-Malkarcada yönelmeyi gösteren *гъа* eki kullanılmıştır.

6. 6. İKİLİ YAPILAR

Kopyalanmış yapıları değerlendirme sürecinde bazı anlamların hem seçilmiş kopya hem de karışık kopya olarak Karaçay-Malkarcaya geçtiği fark edilmiştir. Bunun sebepleri çok çeşitli olabilir. Bilindiği üzere, anlamsal yapılar genellikle dili konuşan halkın yaşamında önceden var olmayan bir olgu veya eşyayı karşılamak üzere başka dilden kopyalanmaktadır. Bu olgu veya eşya, çoğunlukla halkın kendi arasındaki iletişimde kullanıldığında seçilmiş olarak kopyalanırken kopyanın geldiği dilin konuşanlarıyla iletişim sırasında kullanıldığında ise çoğunlukla karışık kopyalar meydana gelmektedir. Büyük ihtimalle ikili olarak kopyalanan anlamsal yapılar hem Karaçay-Malkarların kendi aralarında, hem de Ruslar ve Rusçayı *lingua franca* olarak kullanan başka halklarla iletişim sırasında da sıkça kullanılmıştır.

“Прокатха алырга”[prokatha alırğa] ve “хаўх алыргъа”[hawh alırğa] yapılarının ikisi de “bir eşyayı kısa bir zaman süreci için kiralamak” anlamına gelmektedir. Yapıların ikisi de Rusçadaki “взять напрокат” [vzyat’ na prokat] yapısının kopyalarıyken birincisi bu ifadenin karışık kopyası olup ikincisi seçilmiş anlamsal kopyasıdır.

Kiraya almak ve vermekle ilgili Rusça yapıların ikisi de hem seçilmiş hem de karışık olarak kopyalanmıştır. “Арендге алыргъа” [arendge alırğa] ve “ортагъа алыргъа” [ortağa alırğa] yapıları “kiralamak” anlamına gelip “брать в аренду” [brat’ v arendu] anlamsal yapısının kopyalarıdır. Aynı şekilde

"арендге берирге" [arendge berirge] "джалгъа берирге" [calya berirge] yapıları da "сдать в аренду" [sdat' v arendu] yapısından kopyalanmıştır. Her çiftten birinci örnek karışık kopya, ikincisi ise seçilmiş anlamsal kopyadır. Bunu destekleyen husus, yapılarda Rusçadaki "в+yükleme hali eki" yapısına denk gelen yönelme hali eki olan "гъа - ге"nin kullanılmasıdır.

6. 6. KOPYALANMIŞ YAPILAR HAKKINDAKİ ARA SONUÇ

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi "алыргъа" fiilinin anlamsal alanına 13 yapı seçilmiş olarak 41 yapı ise karışık olarak kopyalanmıştır. "Берирге" fiilinin anlamsal alanına ise 3 yapı seçilmiş, 56 yapı ise karışık olarak kopyalanmıştır. Bu oranlara bakınca karışık kopyaların daha fazla olduğu görülmektedir. Karışık kopyaların birinci unsurları olan genel kopyaları, Türkçe ses uyumu kurallarına göre değişmeyip Rusçadaki hallerinde kalmıştır. Bu durum, söz konusu yapıların Karaçay-Malkarcaya yeni geçtiğine bir işarettir. Büyük ihtimalle bunların kopyalanması, Karaçay-Malkarcanın bir edebi yazı dili haline geldiği ve bölgedeki Sovyet'in gelişiyle sivil okulların yaygınlaştığı döneme (1916-1918 yıl) ve sonrasına denk gelmektedir. Bahsettiğimiz kopyaların yeni olduğuna dair başka bir işaret, karışık kopyaların birçoğunun konuşma dilinde yaygın olarak kullanılırken onları elde ettiğimiz kitaplarda örneklerini bulamamamızdır.

İkinci unsurların menşelerine göre istatistiksel tahliller de oldukça ilginç görünmektedir. Rusçada "almak x vermek" bağlamsal zıtlığını anlamca tam olarak karşılayan çift "братъ x давать" filleri vardır. Mantıken en fazla örneğin bu çifte ait olması beklenmekteydi; ancak diyagramlar incelendiğinde bu durumun biraz farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere “берирге”li kopyalarda durum beklendiği gibi olup “дать” fiilli kopyalar sayıca en kalabalık grubu oluştururlar. “Алыргъа” fiilli kopyalamalarda ise “получить” fiilinden kopyalanmış yapılar 37 yapıyla sayıca en kalabalık grubu oluştururlar. “Взять” grubu ise 27 yapıyla ikinci derecede büyük grubu oluşturur. Bu durumun sebebi, verme eyleminde kesinlikle bir Eylemci ve Yararlanıcının mevcut olmasına rağmen alma eyleminde canlı bir kaynağın bulunma şartının kesin olmamasıdır. Türk dillerinde bir Kaynağın canlı olup olmaması bağlamdan anlaşılırken Slav dillerinde bu farklılık, farklı fiillerin tercihleriyle yapılır. Dolayısıyla “получить” fiili “ulaştırmak” diğer bir deyişle, bir Eylemcinin canlı bir Kaynaktan bir Nesneyi aldığını gösterir. “взять” yapısı ise canlı bir Kaynağın önvaryasını barındırmaz.

7. BÖLÜM: SONUÇ

7. 1 ÇÖZÜMLEME KISMIYLA İGİLİ SONUÇLAR

Karaçay-Malkarcadaki “алырҕа” [alırya] ve “берирге” [berirge] fiillerinin anlamsal alanını oluşturup değerlendirmek için yaptığımız çalışmaya başlarken aklımızda iki varsayım vardı. Bu varsayımların ilki, Karaçay-Malkarcada çok anlamlı alt grupları barındıran “almak” ve “vermek” anlamsal alanlarının var olması, ikincisi ise bu alanların bir şekilde Rusçadan etkilenmiş olmasıdır. Analiz sonucunda ikisinin de kanıtlandığını görmekteyiz. Tez boyunca ayrıca “almak” ve “vermek” kavramlarının Karaçay-Malkarcada nasıl geliştiğini ve bu Türk halkının mantığını ve söz konusu kavramlarla ilgili dünya görüşünü de öğrenmiş bulunmaktayız.

Verilerimizin sayısal değerlendirmesine geçmeden önce çözümlmeyi mümkün kılan ve Türkoloji alanında yenilik sayılabilen yöntemlerden bahsetmek gerekiyor. Çalışmanın en önemli yöntemsel özelliklerinden biri, A. Mustayoki'nin İşlevsel Sözdizimi kuramının Karaçay-Malkarca üzerine ilk defa uygulanmasıdır. Kuramı ayrıca çalışma sürecinde sınırlı anlamsal alanlar için kullanılabilir bir hale getirmemiz de bir yenilik sayılabilir. Mustayoki'nin kuramını kullanmış olmamızın sonucunda anlamsal araştırmalar hem bir dil üzerinde hem de karşılaştırmalı olarak birkaç dil üzerinde rahat bir şekilde yürütülebilmektedir. Çerçeve Anlambiliminde kabul edilen önvarsayımlar da A. Mustayoki ve O. Kozan'ın çalışmalarına göre yorumlanınca daha evrensel ve kullanılabilir hale gelmektedir.

Anlamsal alanların Rusçadan ne derecede etkilendiğini anlamak için kullandığımız bir başka önemli yöntem L. Johanson'un “kod kopyalama modeli”dir. Bu modele göre hangi yapıların Rusçadan karışık olarak, hangilerinin ise seçilmiş olarak kopyalandığı da gösterilmiştir.

Elde ettiğimiz bilgi ve veriler şu şekildedir:

Kullandığımız iki sözlükten “алырҕа” [alırya] unsurunu barındırıp “almak” anlamsal alanına ait toplam 205 anlamsal yapı derlenmiştir. Bunlardan anlamsal alanı kurmak üzere 121 anlam ayırıcı yapı seçilmiştir. Bu yapılar 20 grup olmak üzere iki ana anlamsal alt gruba yerleştirilmiştir. Ana anlamsal alt grubumuz olan “Edinmek” ve “Ayırmak”, Karaçay-Malkarcadaki “almak” kavramının kesişmeyen iki çekirdek anlamını göstermektedir.

“Edinmek” grubunun “çekirdeğine” yakın örnekler, canlı olan bir Edenin somut bir Etkilenene sahip olmaya başlamasını ifade etmektedir. Bu tür örnekleri “Zorla elde etmek”, “Geçici kullanım için almak” ve “Ulaştırılmak” alt gruplarını içerir. “Edinmek” grubunun periferideki örnekleri ise bir Edenin, canlı veya cansız olmasına bakmadan, soyut bir Etkilenene diğer bir deyişle ruh haline, fikirlere vs. sahip olmaya başladığını göstermektedir. “Edinmek” alanının periferisini 11 alt grup oluşturmaktadır. Toplam 14 gruptan oluşan “Edinmek” grubu, “almak” anlamsal alanının en büyük kısmını oluşturmaktadır.

“Almak” anlamsal alanının ikinci ana anlamsal alt grubu “Ayırmak”tır. Bu grupta Etkilenene geçici bir sahiplik dahi söz konusu değildir. Grubun önvarsayımı, Etkilenenin Eden tarafından Kaynaktan alınıp Etkilenen’in yer değiştirilmesidir. Yeri değiştirilen Etkilenen somut ya da soyut olabilir. “Ayrılmak” grubunun 4 alt grubu vardır. Bunlardan sadece biri, “Ayırmak” alt başlığının kendisi, “Almak” alanının çekirdeğine yakinken diğerleri Bilişsel eylemleri (“Dahil olmak”, “Göze almak alt grupları”) ve bir Deneyimciyi etkilemeyi (“Etkilemek”, “Durumu bitirmek”) öngörmektedir.

“Берирге” [berirge] unsurunu barındırıp “vermek” anlamsal alanına ait derlediğimiz 192 yapıdan 97’si ayırıcı anlamsal özelliklere sahip olup “vermek” alanını kurmak için kullanılmıştır. Alanın ana anlamsal alt grubu “Ulaştırmak”tır. “Vermek” anlamsal alanının çekirdeğine yakın alt gruplar, Eden tarafından Yararlanıcıya bir Etkileneni ulaştırmasını öngörmektedir. Çekirdeğe yakın alt gruplar “Geçici kullanım için vermek”, “Karşılığına vermek”, “Yararlanıcının Eylemine karşılık bir olarak Etkileneni ulaştırmaktır.” Geriye kalan 10 alt grup ise

“vermek” anlamsal alanının periferisini oluşturmaktadır. Bu alt gruplar, bir Edenin yaptığı Eylemden dolayı Yararlanıcının bir soyut Etkilenene sahip olduğunu gösterir. Bazen Yararlanıcı bu Eylemden etkilenebilir (“Etkilemek” ve alt grupları). Ancak bazı gruplarda Yararlanıcının etkilenmesi öngörülmez (“Kaynağı olmak” ve “Yayınlamak” grupları). En ücradaki yapılarda ise Edenle Yararlanıcı aslında aynı unsurdur (“Bilişsel etkinlikte bulunmak” grubu).

Görüldüğü üzere, Karaçay-Malkarcadaki “алырҕа” [alırğa] ve “берирге” [berirge] fiilleri oldukça büyük anlamsal alanları oluşturmaktadır. Bu anlamsal alanın büyük kısmı “алырҕа” [alırğa] ve “берирге” [berirge] fiillerinin soyut Etkilenenlerle birleşmesini gösterir. Soyut Etkilenenli örnekler, fiziksel olmayan eylemleri ifade etmektedir. Bu husus, yaptığımız sınıflandırmada gösterilmiştir. Soyut Etkilenenli yapılar “almak” ve “vermek” kavramlarıyla ilgili mecazi anlamlarını göstermektedir. “Almak” anlamsal alanında anlam ayırıcı olarak kullandığımız 121 yapıdan 57’sinin, “vermek” alanında ise 97 yapıdan 68’inin fiziksel olmayan eylemleri göstermesi, bu bağlamsal zıt anlamlı fiilin mecazi anlamları oluşturmaya çok elverişli olmasına, ayrıca da çok eski olmasına işaret etmektedir.

Periferideki yapıları incelememiz sonucunda Karaçay ve Malkarların dünyaya bakış açıları hakkında çok şey öğrenilmiştir. “Almak” anlamsal alanından hareketle, Karaçay-Malkarcayı anadili olarak konuşanların zihinlerinde “istemek”, “bir eylemi deneyimlemek”, “kabul etmek”, “başlamak”, “değişmek” ve “bitirmek” gibi kavramların “almak” kavramına bağlı olduğu öğrenilmiştir. “Vermek” anlamsal alanı için de aynı şekilde “etkilemek”, “izin vermek”, “sağlamak”, “yayınlamak”, “başlatmak” gibi kavramların “vermek” kavramına bağlı olduğu gösterilmiştir.

7. 2. KOD KOPYALAMA KISMIYLA İLGİLİ SONUÇLAR

Ele aldığımız yapıları Türkçeye çevirdiğimizde Karaçay-Malkarcada “almak” ve “vermek” fiillerinin mecazlaşmaya Türkçeden daha yatkın olduğu görülmüştür.

Ayrıca bazı anlamsal gruplarda (mesela “vermek” alanındaki “Yayınlamak” gibi) Türkçe çevirilerinde hiçbir örnekte “almak” veya “vermek” fiillerinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun sebebini öğrenmek için Karacay-Malkarcanın Rusça ile sıkı temas halinde olup olmadığını incelememiz gerekiyordu. Sonuç olarak bu iki dilin birbirleri ile sıkı bir ilişkide olduğu kanıtlarıyla gösterilmiş oldu.

Karacay-Malkarcanın Rusçadan ne kadar etkilendiğini belirtmenin önemi, fiillerin daima dilin en zor değişen kelime türü olmasındadır. Onun için çalışmaya başlarken pek fazla Rusça örnek bulacağımızı beklemiyorduk. Ancak değerlendirme sonucunda ilk başlarda derlediğimiz “алырҕа” [alırğa] fiilli ve 205 anlamsal yapıdan 13’ünün Rusçadan seçilmiş anlamsal kopya, 41’inin ise karışık kopya olduğunu gördük. “Берирге” [berirge] fiilli yapılarda da asıl derlediğimiz 192 anlamsal yapıdan 3’ünün Rusçadan seçilmiş anlamsal kopya, 55’inin ise karışık kopya olduğu görüldü. Bu şekilde Rusça ile etkileşim sırasında Karacay-Malkarcaya girmiş toplam 112 yapının olduğu tespit edildi. Bu sayı, tüm anlamsal yapılarımızdan %37’sini oluşturmaktadır ve oldukça büyük bir orandır. Bu durumun sebebi, coğrafi konum ve çok dilli Kafkasya bölgesinde Rusçanın *lingua franca* olarak kullanılmasıdır. Elde ettiğimiz sonuçlar, Karacay-Malkarca ile Rusça arasındaki etkileşimin çok derin olduğunun bir göstergesidir; çünkü normalde çok kolay değişmemesi beklenen fiiller dahi anlamsal açıdan Rusçadan etkilenmiştir.

“Kopyalamalar” bölümünde de bahsettiğimiz gibi Türk dillerindeki “almak x vermek” bağlamsal zıt anlamlı fiillerine Rusçadaki “взять x дать” fiilleri denk gelir. Ancak “vermek” ve “almak” kavramlarının Rusçada çok çeşitli fiillerle gösterildiği için Rusçada bu konuda *aşırı ayrımlaşma* görülmektedir. Bu aşırı ayrımlaşmanın sayesinde değerlendirdiğimiz yapılarda Karacay-Malkarcada fiiller hep “алырҕа” ve “берирге” şekillerinde kalsalar da Rusçadaki bu anlamsal alana ait birçok farklı fiilin anlamsal özelliklerini edinirler.

Bu hususu, araştırmamızın sonucunda elde ettiğimiz veriler de destekler. Karacay-Malkar dilindeki “берирге”[berirge]’li kopyalarda “дать” [dat`] fiilli

корулар сауыса ен фазлайкен (17 уары) “алырға”[alırğa]’лы коруламаларда “получить” (elde etmek, ulaştırılmak) fiilinden коруаланmış уарлар сауыса ен калабалык грубу олуштурулар (37 уары). “Взять” грубу ise 27 уарыла ikinci derecede büyük грубу олуштурур. Русçada “получить” fiili, “взять” fiiline nazaran daha çok mecazileşmeye yatkındır. Bu fiilden коруаланан уарларın da birçoğu mecazi anlamları таşıрлар. Dolayısıyla Караçай-Malkarcada “almak” ve “vermek” fiillerinin Түркçeye göre daha çok mecazi anlamları олуштурmaya yatkınlığının Русça ile sıkı teması sonucunda олуштуру соylenebilir.

Коруаланmış уарларın birçoğu biçimsel olarak “isim + алырға [alırğa]” ve “isim + берирге [berirge]” şeklindeydi. Bu tarzdaki уарлары teze ekleyip eklememe konusunda derleme aşamasında sorularımız vardı. Ancak çalıшma boyunca bu уарларın ne kadar farklı anlamsal alt gruplara girdiğini gördükten sonra bu şüpheleerin boş olduğunu anladık. Bu, ayrıca tezin vardığı başka bir sonucu da göstermektedir. Bu sonuç, anlambilimsel çalıшmalar sırasında yalnızca bir fiilin değil, fiilin içinde bulunduğu birleşimin de değerlendirilmesi gerektiğidir. Fiilin her durumdaki asıl anlamı, sadece belli bir kelimeyle birleşince net olarak belirtilebilir. Bunun sebebi de aslında önceden bahsettiğimiz önvarsayımlardır.

Vardığımız sonuçlar kısaca özetlenecek olursa:

- 1) Tezimizin önemli yeniliklerinden biri, kullanılmış olan yöntemlerdir. İşlevsel Sözdizimi, Çerçeve Anlambilimi ve L. Johanson’un kopyalama modeli Караçай-Malkarca üzerine ilk defa uygulanmıştır.
- 2) Караçай-Malkarcada “almak” ve “vermek” anlamsal alanları çok geniştir. Anlamsal alanların periferilerindeki örnekler bilişsel eylemleri ifade etmekte ve “алырға” [alırğa] ile “берирге” [berirge] fiillerinin mecazileşme oranının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Örneklerin çeşitliliğine rağmen tüm grupların ana “almak” ve “vermek” kavramları ile olan bağlantısı çok net görölmektedir.

3) Karaçay-Malkarcadaki “almak” ve “vermek” anlamsal alanlarının Rusçadan etkilenme oranı oldukça yüksektir (%37). Bu durumun sebebi, Rusça konuşurlarının Karaçay ve Malkarlar ile yaşam alanlarının yakın olması ve Rusçanın bölgede *lingua franca* olarak kullanılmasıdır. Bu şekilde Rusçanın, Karaçay ve Malkarların dünyaya dilsel görüşüne etkisinin de yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Buna ek olarak Karaçay-Malkarcada söz konusu fiillerinin Türkçeye göre daha yüksek mecazileşme oranının, Rusçanın etkisinden kaynaklandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abaykhanova, P. İ. (2016). Karaçay v Sostave Rossiyskoy İmperii. *Severo-Kavkazskiy Yuridiçeskiy Vestnik 2016*, Moskova: Ran-Higs yay., 16-24
- Ana Literatura. Orta şkolnu 5-çi klassına oquw kitab* (1977). Çerkessk, Stavropol kitap basmanı
- Ana Til. Başlanngan şkolnu ekinçi klassında oqurya kitab.* (1958) Çerkessk, Karaçay-Çerkes kitab izdatelstvo
- Apresyan, Yu. D. (1995). *Leksiçeskaya semantika 1*. Moskova: Yazıki slavyanskih kultur yay.
- Apresyan, Yu. D. (2009). *İssledovaniya po semantike i leksikografii, Tom 1*. Moskova: Yazıki slavyanskih kultur yay.
- Apresyan, Yu. D. (2014). *Aktivniy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskova: Yazıki slavyanskih kultur yay.
- Arpad, Berta (1998). West Kipchak Languages. *The Turkic Languages*, Routledge: Routledge yay., 301 – 317.
- As Alan dergisi №1 (4)* (2001)
- As Alan dergisi №2 (5)* (2001)
- As Alan dergisi № 4 (9)* (2002)
- Aslan Demir, Sema (2013). Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 63*, 11-30.
- Aslan Demir, Sema (2015). *Görünüş Kategorisi: Türkmence Örneği*. Ankara: Grafiker Yay.

- Avksentyev A. V.; Mavlyutov R. R. (1985). *Kniga o Korane*. Çerkessk, Stavropolskoye kn. izd-vo (Karaçayevo-Çerkesskoye otd.)
- Aybazova, Zuhra K. (2015). Karachai-Balkar Languages in the Work Native and Foreign Orientalists. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt: 8, Sayı:16*, 703-71.
- Aydemir, İbrahim Ahmet (2013). Türkçede Zarf-Fiillerinin Görünüş Değerleri. *Erdem dergisi, Sayı 64*, 15-30.
- Baker, C. F.; Ruppengofer, J. (2012). *FrameNet's Frames vs. Levin's Verb Classes*. Berkeley: International Computer Science Institute, University of California yay.
- Basharina, A. K. (2007). Ponyatiye "semanticheskoye pole". *Vestnik YAGU 2007, Yaroslavl*, 93-96
- Baskakov N., *Qaraçay-Malqar Tilni Grammatikası/* (1966). Nalçik: Qabartı-Malqar kitab basma
- Bayqullanı D. (1959). *Cazyanlarını saylamaları*. Çerkessk: Karaçay-Çerkes kitap izdatelstvo
- Bayramukova H. B. (1965). *Rasskaz jentsçini*. Stavropolskoye knijnoye Izdatelstvo.
- Bayramuqlanı H. (1965). *Tişiriunu haparı*. Stavropol kitap izdatelstvo
- Boldırev, N. N. (2001). *Kognitivnaya semantika*. Tambov: Tambovskogo universiteta yay.
- Cafarov, Yusif (1993). *Hunnı i Azerbaycan (Hunlar ve Azerbaycan)*. Bakü: Azerneşr.

- Cruse, D. A. (1987). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. Yay.
- Demir, Nurettin (2012). Dil Bilimsel Türkoloji ve Lars Johanson. *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul.
- Dux, R. J. (2016). *A Usage-based Approach to Verb Classes in English and German* (M. A. Dissertation). Austin: The University of Texas at Austin Yay.
- Ebzelanı Abu-Yusuf Hadji (2011). *Din Nazmulla*. Narsana yay.
- Elqanlı M. K. (1983). *Qaraçay tilni. 2 klassda dersleri metodika boluşluq*. Çerkessk: Stavropol kitab basmanı (Qaraçay-Çerkes böl.)
- Erdem, Mevlüt (2016). Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları. *Turkish Studies, Vol 11/20*, 185-200.
- Ergönenç Akbaba, Dilek (2016). Tehlikedeki Diller Meselesi ve Nogay Türkçesinin Durumu. *Nogaytsı: XXI Vek, 2. Uluslararası Konferans, Çerkessk 12-13 Kasım 2016*, Çerkessk, 211-216
- Fellbaum, Christiane (1990). English Verbs as a Semantic Net. *International Journal of Lexicography, Vol. 3 No. 4*, Oxford: Oxford University Press. Yay.
- Fellbaum, Christiane (1999). The Organization of Verbs and Verb Concepts in a Semantic Net. P. Saint-Dizier (ed.), *Predicative Forms in Natural Language and in Lexical Knowledge Bases*, Kluwer: Kluwer Academic Yay., 93-109
- Filonenko V. İ. (1940). *Grammatika Balkarskogo Yazıka, Fonetika i Morfolojiya*. Nalçik: Kabardino-Balkarskoe Gosudarstvennoe İzdatel'stvo Yay.

Goiçayeva, S. A.; Suyunçev, H. İ. (1989) *Karaçayev-Balkarsko-Ruskiy Slovar (Karaçay-Malkarca-Ruşça sözlüğü)*. Moskova: Russkiy Yazık Yay.

Gurtuyev E. (1994). *Nür Kitabı*/ sost. Nalçık: Elbrus kitap basma

Günay, Ayşe (2017). Karaçay-Malkar Türkçesinin Kendine Has Özellikleri ve Kıpçak Lehçeleri Arasındaki Yeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol. 10*, 109-114.

Herina, A. A. (2015). Problema opredeleniya semanticheskogo polya. *Vestnik nauki i obrazovaniya N1.*, Moskova.

İmer, Kâmile; Kocaman, Ahmet; Özsoy, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi yay.

İslam Dinni Tarihi (1992). Çerkessk

Johanson, Lars (2007 b). Aspectotemporal connectivity in Turkish. J. Rehbein (ed.) *Connectivity in Grammar and Discourse*, Amsterdam/ Philadelphia, 187-198.

Johanson, Lars (çev N. Demir) (2007a). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. Ankara, TDK.

Karaçay gazetesi № 26 (11 368), 9 Nisan (2020)

Karaçay gazetesi № 28 (10865), 18 Nisan (2015)

Karaçay gazetesi № 4 (11145), 20 Ocak (2018)

Karaçay gazetesi № 48 (10986), 25 Haziran (2016)

Karaçay gazetesi № 7 (11148), 14 Şubat (2018)

- Keelan, Richard (2012). *Lexical Aspectual Classification, PhD thesis*. Ottawa-Carleton Institute for Computer Science School of Electrical Engineering and Computer Science, University of Ottawa.
- Klimov, G. A. (1986). *Vvedeniye v kavkazskoye yazıkoznaniye*, Moskova, Nauka yay.
- Kozan, O. (2016). Yabancı Dil/Çeviri Eğitiminde İşlevsel Söz Dizimi Kuramı: Türkçe - Rusça Dil Çifti Örneği. *Prof. Dr. A. Aykut'a Armağan*, 259-281.
- Kurenkova, T. N. (2006). Leksiko-semanticheskoye polye I drugoye polya v lingvistike. *Vestnik Sibirskogo Gosudarstvennogo Universiteta 2006*, Krasnoyarsk,
- Kustova, G. I.; Lashevskaya, O. N.; Paducheva, Ye. V., Rakhilina Ye. V. (2009). *Verb Taxonomy: from Theoretical Lexical Semantics to Practice of Corpus Tagging*. Moskova: VINITI and V. V. Vinogradov Institute of Russian Language, Rusya Bilim Akademisi.
- Lepşokov H. U. (2006) *Doroga pravednosti. Suwablıqını colu*. Karaçayevsk.
- Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations*. Chicago: The University of Chicago Yay.
- Lyaşevskaya, O. N.; Paduçeva, Ye. V. (2011). Ontologičeskiye kategorii imön emotsiy. *NTİ, № 5*, Novosibirsk.
- Malkonduyev H. H. (2017). *Svod karaçayevo-balkarskogo folkloru. Tom 3. Karaçayevo-balkarskaya skazka/ otv. red. Nalçik, Redaktsionno-izdatelskiy otdel İGİ KBNTs RAN*
- Malqarlıları bla qaraçaylıları halq poeziya çıyarmaçılıqları* (1988). Nalçik: Elbrus kitap basma

Maysak, T. A.; Rakhilina, Ye. V. (2007). *Aquamotion. Glagoli dvijeniya v vode: Leksičeskaya Tipologiya*. Moskova: Indrik yay.

Miller, R. L. (1968). *The Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics*. Paris: Mouton the Hague Yay.

Mingi Tau dergsi № 1 (137), (2008)

Mingi Tau dergsi № 1 (143), (2009)

Mingi Tau dergsi № 1 (149), (2010)

Mingi Tau dergsi № 1 (155), (2011)

Mingi Tau dergsi № 1 (161), (2012)

Mingi Tau dergsi № 1 (173), (2014)

Mingi Tau dergsi № 1 (179), (2014)

Mingi Tau dergsi № 2 (138), (2008)

Mingi Tau dergsi № 2 (144), (2009)

Mingi Tau dergsi № 2 (150), (2010)

Mingi Tau dergsi № 2 (162), (2012)

Mingi Tau dergsi № 2 (168), (2013)

Mingi Tau dergsi № 2 (174), (2014)

Mingi Tau dergsi № 2 (180), (2015)

Mingi Tau dergsi № 2 (204), (2019)

Mingi Tau dergsi № 2 (210), (2020)

Mingi Tau dergsi № 3 (145), (2009)

Mingi Tau dergsi № 3 (151), (2010)

Mingi Tau dergsi № 3 (157), (2011)

Mingi Tau dergsi № 3 (169), (2013)

Mingi Tau dergsi № 3 (175), (2014)

Mingi Tau dergsi № 3 (205) (2019)

Mingi Tau dergsi № 3 (211), (2020)

Mingi Tau dergsi № 4 (134), (2007)

Mingi Tau dergsi № 4 (146), (2009)

Mingi Tau dergsi № 4 (152), (2010)

Mingi Tau dergsi № 4 (164), (2012)

Mingi Tau dergsi № 4 (176), (2014)

Mingi Tau dergsi № 5 (141), (2008)

Mingi Tau dergsi № 5 (147), (2009)

Mingi Tau dergsi № 5 (153), (2010)

Mingi Tau dergsi № 5 (171), (2013)

Mingi Tau dergsi № 5 (177), (2014)

Mingi Tau dergsi № 5 (183), (2015)

Mingi Tau dergsi № 5 (207), (2019)

Mingi Tau dergisi № 6 (142), (2008)

Mingi Tau dergisi № 6 (160), (2011)

Mingi Tau dergisi № 6 (184), (2015)

Mingi Tau dergisi № 6 (196), (2017)

Mustayoki, Arto (2006). *Teoriya Funktsional'nogo Sintaksisa: Ot Semantiçeskih Struktur K Yazıkovım Sredstvam*. Moskova: Yazıki Slavyanskih Kultur yay.

Musukayeva S. A. (2007). *Bizni yüynü jomaqları*. Nalçık: Elbrus kitap basma

Novikov, L. A. (2011). *Eskiz semanticheskogo polya*. Vestnik RUDN N3, Moskova.

Oorjak, B. Ç. (2014). *Vremennaya sistema tuvinskogo yazıka*, Moskova: Yazıki Slavyanskih Kultur yay.

Otarlanı K. (1995). *Duniya tınçlıyın tileyme qadarnan*. Nalçık: El'-Fa kitap basma

Özkan, Nevzat (2017). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yay.

Papka, N. V. (2002). *Evolütsiya Germanskoy Kartını Mira (Na primere semantiçeskogo gnezda znaçeniy "Brat" – "Davat" v angliyskom i nemetskom yazıkah)*, Doktora Tezi. Pyatigorsk: PGLU

Pyatayeva, N. V. (2003). *Ponyatiye semanticheskogo gnezda v sovremennoy lingvistike*. Filologicheskiy Klass Yay.

Pyesala. Pyesı na karaçayevskom yazıke (1964). Çerkessk: Stavropolskoye knijnoye izd-vo. Çerkesskaya tipografiya

- Qaraçay Tilni. 2 klassda dersleri* (1983). Stavropol kitab basmanı (Qaraçay-Çerkes böl.)
- Qaralanı A. İ.; Borlaqlanı D. B. (1975). *Qaraçay literatura. X klass. Oquw kitab-hrestomatiya*. Stavropol kitab basmanı (Qaraçay-Çerkes böl.)
- Qaralanı A. İ.; Borlaqlanı D. B. (1984). *Qaraçay literatura. IX klass. Oquw kitab-hrestomatiya*. Stavropol kitab basmanı (Qaraçay-Çerkes böl.)
- Ruppenhofer, J vd. (2016). *FrameNet II: Extended Theory and Practice*. Berkeley University.
- Şaulanı H. (2006). *Jilla*. Nalçik: Elbrus kitap basma
- Şavayev H. (1979). *Iyıqnı ahır künü*. Nalçik: Elbrus kitap basma
- Şavayev H. (1992). *Kübürde tabıyan povest'*. Nalçik, Elbrus kitap basma
- Taumırzalanı D. M. (2008). *Moqa ulu zan-tuudu*. Nalçik. İzd-vo M. i V. Kotlyarovih
- Tavkul, Ufuk (2007). Adige (Çerkes) Dilinde Bulgar Türkçesi Alıntı Sözcükler. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 2*.
- Tavkul, Ufuk (2012). Karaçay-Malkar Türkçesi. *Ercilasun, Ahmet Bican (ed.) Türk Lehçeleri Grameri (s. 883-938)*, Ankara: Akçağ Yay.
- Tekelanı İ. Q. (1992). *Qaraçay tilni frazeologiya sözlüğü*. Çerkessk, Karaçay-Çerkes kitap basma
- Teppeyev S. (1959). *Uuçı Zaurbek*. Nalçik, Qabartı-Malqar kitab basma
- Teppeyev S. (1982). *Haparla*. Nalçik, Elbrus kitap basma
- Tokumalanı J. (2006). *Meni ömürüm*. Nalçik, Elbrus kitap basma

Tokumayev J. (1966). *Yöksüzünü qadarı*. Nalçik, Qabartı-Malqar kitab basma

Tokumayev J. (1969). *Nartları tuuduqları*. Nalçik, Elbrus kitab basma

Tolyurlanı Z. (1993). *Kök geļu*. Nalçik, Elbrus kitab basma

Tolyurlanı Z. (2005). *Aq jıyırq*. Nalçik, Elbrus kitab basma

Tolgurov Z. (1974). *Qızıyl kırıdıkla*. Elbrus kitab basma

Ulakov, Mikhail (2015). Sostoyaniye, Problemy İ Perspektivy Sovremennogo Karaçayev-Balkarskogo Yazıka. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt 8, Sayı 16.*, 607-622.

Yükselen Peler, Gökçe (2013) Kafkasya'da Türk Lehçelerinin Fonksiyonları. *Karadeniz Araştırmaları* 36, 163-188.

Zaman KBR gazetesi, № 147 (20568), 1 Aralık (2018)

Zaman KBR gazetesi, №145 (19316), 31 Temmuz (2013)

Zaman KBR gazetesi, №71 (17722), 17 Nisan (2007)

İnternet kaynakları:

Boçarnikov, İ.V. (2014) Kavkaz v istorii Rossii, Erişim tarihi: 09. 04. 2021 <https://nic-pnb.ru/articles/kavkaz-v-istorii-rossii-istoki-interesov-rossii-na-kavkaze/>

Framenet, Erişim tarihi: 05. 05. 2020 <https://framenet.icsi.berkeley.edu>

Elbrusoid Forumu, Erişim tarihi:12. 12. 2020 <http://www.elbrusoid.org/m/forum/messages/forum5/topic22351/message1878063/>

İjyayev, Hızır, Erişim tarihi: 30. 01. 2021 <https://stih.ru/2018/09/27/706>

Karaçayev-Balkarskiy Yazık. *Krugosvet Ansiklopedisi*, Erişim tarihi: 14.06.

2020

https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/KARACHAEVO-BALKARSKI_YAZIK.html

Karakterov, M.D. (2015). Malkarlar. Erişim tarihi: 06.07.2020 <https://bigenc.ru/ethnology/text/5651577>

Stepanov, Yu. S., Şmelöv D. N. Semantika kak nauka. *Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya (Büyük Rusya Ansiklopedisi)*, Erişim tarihi: 19.06.2020 <https://bigenc.ru/linguistics/text/3546954>

Sudo, Yasutado (2014). *Presupposition*, Erişim tarihi: 05.06.2020 <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0197.xml>

Structuralism. *Encyclopaedia Britannica*, Erişim tarihi: 03.04.2021 <https://www.britannica.com/science/structuralism-linguistics>

Vserossiyskaya perepis' naseleniya, Erişim tarihi: 10.06.2020 https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm

Zaman KBR gazetesi, Erişim tarihi: 10.02.2021 <http://zamankbr.ru/node/1616>